

**ERKEN ÇOCUKLUKTA DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIĞININ
YORDAYICILARI OLARAK; DİJİTAL EBEVEYNLİK, AİLE İÇİ
İLİŞKİLER VE SOSYAL YETERLİLİK**

Mehmet Akif KAY

ÇOCUK GELİŞİMİ ANABİLİM DALI

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM**

Doktora Tezi- 2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ERKEN ÇOCUKLUKTA DİJİTAL OYUN BAĞIMLILIĞININ
YORDAYICILARI OLARAK; DİJİTAL EBEVEYNLİK, AİLE İÇİ İLİŞKİLER
VE SOSYAL YETERLİLİK

Mehmet Akif KAY

Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM

MALATYA
2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET	viii
ABSTRACT.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
TABLolar DİZİNİ.....	xii
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER	5
2.1. Erken Çocukluk Dönemi	5
2.1.1. Erken Çocuklukta Gelişim.....	5
2.1.2. Erken Çocuklukta Aile.....	8
2.1.3. Aile İçi İletişim	9
2.1.4. Aile İçi İlişkiler ve Çocuk Üzerindeki Etkisi.....	9
2.2. Dijitalleşme ve Çocuk.....	11
2.2.1. Dijitalleşmenin Çocuk Üzerindeki Etkileri.....	12
2.3. Dijital Ebeveynlik	16
2.4. Dijital Oyunlar ve Çocuk	21
2.4.1. Dijital Oyun Bağımlılığı	24
2.5. Dijital Oyun Bağımlılığının Yordayıcıları.....	27
3. MATERYAL VE METOT	32
3.1. Araştırmanın Modeli.....	32
3.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme	33
3.3. Veri Toplama Araçları	35
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	35
3.3.2. Development and Validation of the Children's Social Competence Scale	36
3.3.3. ÇİSYÖ Türk Kültürüne Uyarlanması Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	36
3.3.3. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması	43

3.3.4. Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeği.....	47
3.3.5. Çocuk-Ana Baba İlişki Ölçeği.....	48
3.3.6. Evlilik Yaşamı Ölçeği.....	48
3.4. Verilerin Analizi	48
4. BULGULAR.....	52
4.1. Araştırma Denencelerinin Test Edilmesine İlişkin Bulgular	61
4.2. Dolaylı Etkilere İlişkin Analiz Sonuçları.....	68
5. TARTIŞMA.....	74
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	83
KAYNAKLAR	85
EKLER.....	103
EK-1. Özgeçmiş.....	103
EK-2. Etik Kurul Onayı.....	104
EK-3. MEB İzni.....	105
EK-4. Aydınlatılmış Onam	106
EK-5. Kişisel Bilgi Formu	107
EK-6. Çocuklar İçin Sosyal Yeterlilik Ölçeği	108
Ek-7. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği	109
Ek-8. Dobe (Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeği)	110
Ek-9. Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği.....	111
Ek-10. Evlilik Yaşamı Ölçeği.....	112
EK-11. Ölçek İzinleri.....	113

Bu tezi, ömrünü sosyal dezavantajlı bireyleri kazanmaya adayan, onlarcasının başarılı bir sporcu olarak yetişmesini sağlayan kıymetli ağabeyim İbrahim Halil KAY' a ithaf ediyorum...

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim boyunca bilgisi, birikimi ve tecrübesiyle bana rehberlik ederek tez yazım sürecimi kolaylaştıran, bu sürecin getirdiği zorluklara karşı bana destek olan, kişiliği ve akademik tecrübesi ile yol gösteren saygıdeğer danışman hocam Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM' a teşekkür etmeyi borç bilirim.

Danışman hocamla birlikte tez sürecinde sürekli yanımda olan ve beni destekleyen bilgisi ve tecrübesiyle yoluma ışık tutan kıymetli hocam Doç. Dr. Osman Tayyar ÇELİK' e ve tez izleme komitemde yer alarak engin görüşlerini paylaşan ve tezime önemli katkılar sağlayan İnönü Üniversitesi Bağımlılıkla Mücadele Koordinatörü değerli hocam Doç. Dr. İlknur UCUZ' a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmaya katılım sağlayan tüm ebeveynlere, veri toplama sürecinde destek olan kıymetli arkadaşlarıma, kendileriyle çalışmaktan mutluluk duyduğum İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'ndaki mesai arkadaşlarıma, doktora sürecinde tanışma fırsatı bulduğum ve akademik dünyaya önemli katkılar sağlayacağına inandığım değerli arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Varlıklarıyla her zaman huzur bulduğum manevi destekçilerim sevgili anneme ve babama, sevgilerini yanımda hissettiğim kardeşlerime ve ailemin diğer fertlerine teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde hayata veda eden ve bu tezi ithaf ettiğim canım ağabeyime...

Ve bu sürecin en çok etkilenenlerinden olan benimle beraber bu sürecin yükünü çeken kıymetli eşime ve ara ara ihmal ettiğim ama onları çok sevdiğim sevgili çocuklarıma teşekkür ederim.

ÖZET

Erken Çocuklukta Dijital Oyun Bağımlılığının Yordayıcıları Olarak; Dijital Ebeveynlik, Aile İçi İlişkiler ve Sosyal Yeterlilik

Amaç: Bu araştırmada erken çocuklukta dijital oyun bağımlılığı, dijital ebeveynlik, aile içi ilişkiler ve sosyal yeterliliğin birbirleriyle olan ilişkilerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Materyal ve metot: Araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan yaşları 48-72 ay arası olan okul öncesi eğitim çağındaki çocukların ebeveynleri oluşturmaktadır. Araştırmada seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Erken çocuklukta; dijital ebeveyn farkındalığı, dijital oyun bağımlılığı, çocuklarda sosyal yeterlilik, ebeveynler arası ilişkiler ve ebeveyn-çocuk arasındaki iletişimi açıklamak için nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise YEM analizi yapılmıştır.

Bulgular: Araştırma bulgularına göre dijital ebeveynlik farkındalığı; anne baba çocuk ilişkisini, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde, dijital oyun bağımlılığını ise negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan ve dolaylı, evlilik yaşamını ise pozitif yönde anlamlı düzeyde doğrudan etkilediği belirlenmiştir. Evlilik yaşamı; anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde, dijital oyun bağımlılığını ise negatif yönde anlamlı düzeyde doğrudan, sosyal yeterliliği ise pozitif yönde anlamlı düzeyde dolaylı etkilediği saptanmıştır. Anne baba çocuk ilişkisi; çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde doğrudan, dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Son olarak çocuklarda sosyal yeterlilik dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç: Erken çocuklukta; dijital oyun bağımlılığı, dijital ebeveynlik, aile içi ilişkiler ve sosyal yeterliliğin birbirleriyle doğrudan ve/veya dolaylı aracı etkilerinin bulunduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Aile ilişkileri, Bağımlılık, Dijital, Ebeveyn, Erken Çocukluk, Oyun, Sosyal

ABSTRACT

As Predictives of Digital Play Addiction in Early Childhood; Digital Parenting, Family Relations and Social Competence

Aim: In this study, it was aimed to determine the relationships between digital game addiction, digital parenting, intra-family relations, and social competence in early childhood

Material and method: The research population consists of the parents of preschool children between 48-72 months old in Turkey. The convenient sampling method, one of the random variable sampling methods, was used in the study. To explain digital parent awareness, digital game addiction, social competence, relationships between parents, and the communication between parent and child in early childhood, the relational survey model, one of the quantitative research methods, was used. In the analysis of the data, SEM analysis was performed.

Results: According to the research findings, it was determined that digital parenting awareness direct and indirectly impressed positively the parent-child relationship and social competence in children while negatively digital game addiction. Also, digital parenting awareness directly affected wedlock positively and significantly level. The wedlock affected the parent-child relationship positively, digital game addiction negatively and significantly, and social competence positively and indirectly. It was concluded that the parent-child relationship directly influenced the social competence of children positively and at a significant level, and digital game addiction negatively and indirectly at a significant level. Lastly, it was understood that social competence in children directly affects digital game addiction negatively at a significant level.

Conclusion: It was concluded that digital game addiction, digital parenting, family relations, and social competence in early childhood have direct and/or indirect effects on each other.

Key Words: Family relations, Addiction, Digital, Parent, Early Childhood, Play, Social

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AFA	: Açımlayıcı Faktör Analizi
ÇİSYÖ	: Çocuklar İçin Sosyal Yeterlilik Ölçeği
DEFÖ	: Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği
DFA	: Doğrulayıcı Faktör Analizi
DOBE	: Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeği
EYÖ	: Evlilik Yaşamı Ölçeği
YEM	: Yapısal Eşitlik Modeli

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
Şekil 3.1. YEM	32
Şekil 3.2. ÇİSYÖ Birinci Düzey DFA	39
Şekil 3.3. ÇİSYÖ İkinci Düzey DFA	40
Şekil 3.4. DEFÖ Birinci Düzey DFA	44
Şekil 3.5. DEFÖ İkinci Düzey DFA.....	45
Şekil 3.6. DEFÖ İkinci Düzey DFA.....	46
Şekil 3.7. Değişkenler Arasındaki Doğrusal İlişki Saçılım Grafiği	50
Şekil 4.1. ÇİSYÖ Birinci Düzey DFA	52
Şekil 4.2. ÇİSYÖ İkinci Düzey DFA	53
Şekil 4.3. DOBE Birinci Düzey DFA.....	54
Şekil 4.4. DOBE İkinci Düzey DFA	55
Şekil 4.5. DEFÖ Birinci Düzey DFA	56
Şekil 4.6. DEFÖ İkinci Düzey DFA.....	57
Şekil 4.7. Evlilik Yaşamı Ölçeği DFA	58
Şekil 4.8. Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Olumlu İlişki Alt Boyutu DFA.....	59
Şekil 4.9. Ölçüm Modeli.....	63
Şekil 4.10. Yol Analizi Diyagramı	64

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
Tablo 3.1. Çalışmaya Katılan Ebeveynlerin Demografik Özellikleri	34
Tablo 3.2. Uyum İyiliği Değerleri.....	38
Tablo 3.3. DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri	39
Tablo 3.4. İkinci Düzey DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri.....	40
Tablo 3.5. ÇİSYÖ için Alt - Üst %27'lik Gruplara İlişkin Veriler	41
Tablo 3.6. Sosyal Yetkinlik Alt Boyutu ile Çocuklarda Sosyal Yeterlilik Ölçeğinin Korelasyon Katsayısı İlişkisi	42
Tablo 3.7. ÇİSYÖ' nün Boyutlarına ve Geneline İlişkin Crombach Alpha Değerleri ..	42
Tablo 3.8. DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri	44
Tablo 3.9. İkinci Düzey DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri	45
Tablo 3.10. DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri	47
Tablo 3.11. DEFÖ' nün Boyutlarına ve Geneline İlişkin Crombach Alpha Değerleri..	47
Tablo 3.12. Çarpıklık, Basıklık, Kolmogorov-Smirnov ^a Test Sonuçları	49
Tablo 3.13. Tolerans ve VİF Değerleri	50
Tablo 4.1. ÇİSYÖ Birinci Düzey DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri	53
Tablo 4.2. İkinci Düzey DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri	54
Tablo 4.3. DOBE Birinci Düzey DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri.....	55
Tablo 4.4. DOBE İkinci Düzey DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri	56
Tablo 4.5. DEFÖ Birinci Düzey DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri	57
Tablo 4.6. DEFÖ İkinci Düzey DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri.....	58
Tablo 4.7. Evlilik Yaşamı Ölçeği DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri	59
Tablo 4.8. Çocuk-Ana baba İlişki Ölçeği Olumlu ilişki Alt Boyutu DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri	60
Tablo 4.9. Betimsel İstatistikler	60
Tablo 4.10. Değişkenlere İlişkin Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları	61
Tablo 4.11. Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İyiliği Değerleri	63
Tablo 4.12. Yol Analizine İlişkin Uyum İyiliği Değerleri.....	65
Tablo 4.13. Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiler	65
Tablo 4.14. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı ve Dijital Oyun Bağımlılığının Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları.....	68

Tablo 4.15. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı ve Çocuklarda Sosyal Yeterliliğin Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları.....	69
Tablo 4.16. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı ve Aile İçi Olumlu İlişkinin Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları.....	70
Tablo 4.17. Evlilik Yaşamı ve Sosyal Yeterliliğinin Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları	70
Tablo 4.18. Evlilik Yaşamı ve Dijital Oyun Bağımlılığının Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları.....	71
Tablo 4.19. Anne Baba Çocuk İlişkisi ve Dijital Oyun Bağımlılığının Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları.....	71
Tablo 4.20. Hipotez Kabul/Red Durumu	73

1. GİRİŞ

Dijital teknolojide yer alan değişimler günlük sosyal yaşamımızı doğrudan etkilemektedir. Bu durum bu sürecin aktif kullanıcıları olan çocukları ve gençleri yetiştirme görevi üstlenen ebeveynleri karmaşık bir dünyaya sürüklemektedir. Dijital medya hem olumlu hem olumsuz durumları bir arada tutan öğrenme imkânları tanıdığı kadar dijital riskleri de bir arada barındırmaktadır (1). Ebeveynler, çocukları bu dijital dünyanın faydalarından yoksun bırakmadan teknolojiyi en faydalı şekilde kullanma arayışı içindedirler. Teknolojiden korkmanın onu tamamen yasaklamanın hiçbir faydası bulunmamaktadır. Aksine çocuğun ömür boyu kullanabileceği becerilerden yoksun bırakılması durumu söz konusu olacaktır (2).

Günümüz dünyasında sağlıklı nesillerin yetişmesi için ebeveynlerin dijital cihazların güvenli ve etkili kullanımını konusunda bilinçlenmeleri, teknolojinin yararlı ve zararlı boyutları konusunda iyi bir rehberlik süreci gerçekleştirmeleri gerekmektedir (3). Dijital dünyanın getirdiği bu süreç dijital ebeveynlik kavramının doğmasına sebep olmuştur. Dijital ebeveynliği tanımlanırken normal bilinen ebeveyn rol tanımlarının dışında dijital dünyada kendine yer bulan ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında ve ebeveynlerin bu süreçteki rollerine ilişkin olarak dijital ebeveynlik kavramını kullanılmıştır (4). İnternetin ve dijital ortamların hem olumlu hem de olumsuz yönleri bulunmaktadır. Bu aşamada dijital dünyanın getirdiği olumsuzluklara karşın ebeveynlere, büyük sorumluluklar düşmekte, yeni roller biçmektedir (5).

Ebeveynler dijital ortamlardaki içeriklerinden kaynaklanan olumsuzluklara karşı, kendi geliştirdikleri tekniklerle çocuklarını koruma eğilimi içindedirler. Çocukları bu risklerden korumanın en faydalı yolu ise kullanımın niteliğinden ve niceliğinden haberdar olmaktır (6). Dijital ebeveynlik ifadesinin içinde de yer alan “dijital” kavramı farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Bunlar; araştırma, oyun, eğlence, vakit geçirme amacıyla kullanılan elektronik araçlardır (3). Oyun, çocukluk yaşantısının en değerli ögesidir. Bu sebeple çocukların gelişimlerinde tercih ettikleri oyunun önemli bir etkisi vardır. Gelişen dünyada oyun ve oyuncaklarda bu gelişimden hissesini almışlardır. Günümüz okul öncesi çocukları klasik oyun anlayışından dijital oyun anlayışına doğru bir meyil gösterdikleri anlaşılmaktadır (7,8). Özellikle 1990’larda oyun endüstrisinin artışı, hızla tüketilmesi amaçlanan çok çeşitli dijital oyunlar ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum yeni oyunların ve mevcut oyunların daha farklı versiyonları için bir beklenti oluşturmuştur.

Bu doğrultuda birçok türde şekillenen oyunlar meydana gelmiştir (9). Dijital oyunların artık hayatın bir gerçeği olduğu ve herkes tarafından oynandığı kabul edilmektedir. Çocukların dijital oyunların getirdiği olumsuzlukları en aza indirmek ve faydalı yönlerini öne çıkarma sürecinde ebeveynlere ve eğitimcilere büyük sorumluluklar düşmektedir (10).

Ebeveyn çocuk etkileşiminin oyun tercihlerinde yadsınamaz bir rolü vardır. Özellikle yakın çevrede yer alan bireylerin rol model olarak dijital oyunlara yatkınlıkları okul öncesi dönem çocuklarının dijital oyun kullanımlarına da etki etmektedir (7). 3-6 yaş arası çocuklarda haftada 7 ya da tek seferde 1,5 saatten fazla dijital oyun kullanımı problem oluşturmaktadır. Ayrıca içerik açısından uygun olmayan oyunların oynanması da başlıca problemlerdendir (3).

Dijital oyunların çocuğun sosyal gelişimi üzerinde etkisi vardır. Nitelikli bir sosyal gelişim için insanın çevresinde yer alması gereken üç yapı bulunmalıdır. Bunlar; büyükler, akranlar ve küçüklerdir. Günümüz dünyasında önemli bir sorun olarak sadece akranlarla kurulan bir ilişkinin bulunması büyükler ve küçüklerin bu sürecin içinde yer almamasıdır. Sosyal gelişim için gerekli olan bir yapıya ait olma, empati kurma, çevresiyle düzenli ve derin ilişkiler içinde bulunmasıdır. Bu noktada insanların fiziki olarak aynı ortamı paylaşmak yerine internetteki uzak çevreden tanıştığı yeni biriyle bütün yaşamını paylaştığı görülebilmektedir. Bu durumun beraberinde olumsuz sonuçları doğurması muhtemeldir. Teknolojinin bu şekilde kullanımı çocukları geriye götürüyor ya da gelişimi olumsuz etkiliyorsa bu teknolojinin kötüye kullanımı olarak algılanmaktadır (3). Ergenlerin ve yetişkinlerin dijital oyunlara çok fazla zaman ayırmaları ve bunun neticesinde şiddet içerikli oyunların yaygınlaşması, önleyici birtakım tedbirlerin erkenden alınmasını elzem kılmıştır. Dijital oyun bağımlılığı gelişmeden önce müdahalelerde bulunulmalıdır (9). Bu durum erken çocuklukta dijital oyun bağımlılığına eğilim gösteren çocukların önleyici rehberlik hizmetleriyle kontrol altında tutulmasını önemli kılmaktadır. Ebeveynlerin çocukların hayatında önemli bir yer edinmiş olan dijital aletlerin olumsuz yansımalarından onları nasıl koruyabilecekleri konusunda bilgi yoksunluğu çekebilmektedirler. Böyle bir durumda anne ve babalara dijital medya eğitiminin verilmesi zorunluluk oluşturmaktadır (11).

Anne ve babanın çocuklarla kurdukları ilişkinin niteliği çok önemlidir. Çocukların yaşlarının küçüklüğü duygusal ihtiyaçlarıyla ters orantılıdır. Bu sebeple ebeveynlerin özellikle okul öncesi dönemdeki çocuklarıyla kurdukları bağa o nispette özen göstermeleri çocuğun sosyal-duygusal gelişimi açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır

(12). Sosyal öğrenme kuramına göre çocukların ebeveynleri rol model olarak kabul ettikleri bilinmektedir. Bu açıdan anne ve babalar dijital cihazlara olan bağılıkları ölçüsünde çocuklarında dijital cihazlara bağımlılıklarını tetikleyebilmektedir(6). İhmalkâr ebeveyn tutumuna sahip ortamlarda büyüyen çocukların diğer ebeveyn tutumlarına kıyasen daha çok internet bağımlısı olduğu sonucuna varılmıştır. İhmalkâr ebeveynlerin çocuklar için gerekli olan duygusal ihtiyaçlarını karşılamaması ve onları ilgiden yoksun bırakmaları, bu ihtiyaçların temini için onları farklı yollara itmektedir. Ebeveynlerin bu ihmalkâr tutumu çocuklarda internet bağımlılığını tetikleyen unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir (13).

Teknolojik araç kullanımı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dijital bağımlılık yetişkinlerde olduğu gibi savunmasız konumdaki çocuklar içinde risk oluşturmaktadır. Dijital bağımlılığın yaygın bir risk olmasının sebebi dijital araçların kolay ulaşılabilir olmasındandır. Çocuklarda dijital bağımlılığı önlemeye yönelik sınırlandırıcı uygulamalar, zararlarını anlatmaya yönelik faaliyetler ve dijital güvenlik temelli önlemler bulunmaktadır. Ancak dijital bağımlılık; aile, çevre ve bireyle ilgili birçok faktörden etkilenmektedir. Etkili müdahale programları geliştirilmesi veya önlemler alınabilmesi için aile, birey ve çevresiyle ilgili birçok faktörün dikkate alınması gerekmektedir. Bu kapsamda çocuklarda dijital bağımlılığı açıklayabilecek farklı değişkenlerin birbiriyle etkileşimlerini temel alan modellere ihtiyaç duyulmaktadır.

Erken çocukluk dönemi hayatın en önemli ve en özel zamanı aynı zamanda gelişimin en yoğun olduğu süreç olması sebebiyle bu yaşlardaki kazanımların ve eğilimlerin önemi büyüktür. Bu sürecin aktif bir üyesi olan ebeveynler bu kazanımların ve eğilimlerin başlıca mimarlarıdır. Bu bilgiler doğrultusunda teknolojinin sürekli geliştiği ve kullanım alanının arttığı bir süreçte erken çocukluk sürecinde dijital ebeveyn farkındalığı, aile içi ilişkiler, çocukların sosyal gelişimi ve yeterlikleri ile onların dijital oyun bağımlılığı gibi durumların doğrudan veya dolaylı aracı etkilerinin belirlenmesinin önemli olacağı düşünülerek 48-72 ay arası çocuğu olan ebeveynlerin görüşleri alınarak bu değişkenlerin etki boyutlarının araştırılması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda değişkenlerin birbirleriyle ilişkisini betimlemeyi amaçlayan aşağıdaki hipotezler test edilmiştir:

H1: Dijital ebeveynlik farkındalığı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.

H2: Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.

H3: Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.

H4: Dijital ebeveynlik farkındalığı, evlilik yaşamını pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.

H5: Evlilik yaşamı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.

H6: Evlilik yaşamı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.

H7: Evlilik yaşamı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.

H8: Anne baba çocuk ilişkisi çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.

H9: Anne baba çocuk ilişkisi dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.

H10: Çocuklarda sosyal yeterlilik dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.

H11: Dijital ebeveynlik farkındalığı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir.

H12: Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir.

H13: Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir.

H14: Evlilik yaşamı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir.

H15: Evlilik yaşamı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir.

H16: Anne baba çocuk ilişkisi dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Erken Çocukluk Dönemi

Erken çocukluk, bilişsel, motor ve duyuşal işlevlerde büyük kazanımların yanı sıra davranıştaki iyileşmelerin görüldüğü ve gelecekteki tüm yaşamın temelini oluşturan önemli bir gelişim dönemidir (14,15). Doğumdan 8 yaşına kadar ki süreci kapsayan bu çocukluk yıllarında bir yetişkin desteğine ihtiyaç duyan çocuk, hızlı bir biçimde büyümekte ve yakın çevresinden başlayarak dünyayı anlamlandırmaya çalışmaktadır. Hayatın ilk yıllarını bünyesinde barındıran erken çocukluk dönemi, kişiliğin ve diğer gelişim alanlarının hızla ilerlediği bir dönemdir. Bu zaman dilimi dış etkilere maruz kalmanın, korunmaya ve ihtiyaç duyulan büyüme ve gelişmenin yoğun olduğu kritik bir zaman dilimini oluşturmaktadır (16–18).

Erken çocukluk sürecinde çocuklara uygulanan yaklaşımın türü yaşamlarında rahatlama oluşturabildiği gibi farklı problem kaynaklarının oluşumuna da sebep olabilmektedir. Yaşamın ilk yıllarında sergilenen yaşantı, bireyin ilerleyen yaşantısıyla benzerlikler içermesi farklılıklar oluşturmaması beklenen bir durumdur. Çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını belirleyip zamanında karşılamak, çocuğun kişiliğinin oluşumunda da önemli yararlar sağlayacaktır (19). Sonradan düzeltilmesi zor olan hataların işlenmemesi açısından çocukluğun ilk yılları çok önemlidir. Mutlu bir erken çocukluk dönemi geçirilmesi, hayatın göstereceği stresli olaylara karşı güçlü bir yapının ortaya çıkmasını sağlar (20).

2.1.1. Erken Çocuklukta Gelişim

Bir bireyin gelişim döngüsü, hayatın belirli zamanlarında, ardı ardına meydana gelen değişimlerden oluşur. Kalıtsal içgüdüsel ve çevresel değişkenler aracılığıyla gerçekleşen gelişim, doğum öncesi dönemle başlayıp hayatın son bulmasıyla neticelenen bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Bu dönem zarfında bir plan ve program dahilinde meydana gelen değişiklikler olarak tanımlanan gelişim, çocuğun ömür boyu edindiği tecrübeleri içeren geniş kapsamlı bir alandır (21,22). Gelişim; büyüme, olgunlaşma ve öğrenme süreçlerini içermektedir. Büyüme canlının döllenmesi ile başlayıp yine aynı şekilde ölümüyle sonlanan nicel değişimleri içermektedir (23).

Gelişimin hedefi kişinin olgunluğa ulaşmasıdır. Bu durum büyüme ve olgunlaşmanın iç içe olduğunun göstergesidir. Ömür boyu devam eden gelişim, kendi içerisinde durağan dönemleri geriye gidiş durumlarını barındırabilir. Olumlu yönde olabileceği gibi olumsuz yönde de devam sağlanabilmektedir (24). Biyolojik olgunlaşmadan büyük oranda etkilenen gelişimde, olgunlaşmayı belirlemedeki önemli katkı kalıtımda iken öğrenme sürecinde ise çevre ile etkileşim sonucu elde edilen yaşantılar rol oynamaktadır (21).

Çocuklar, gelişimsel açıdan dört gelişim alanından (bilişsel, dil, sosyal-duygusal, motor) oluşmaktadırlar (25). Bu gelişim alanlarına genel olarak bakıldığında; örneğin çocuğun bilişsel gelişiminde ilerleme olarak önceden anlamakta zorlandığı bir kavramı daha iyi anlaması, daha iyi düşünmesi, dil gelişimine gösterge olarak, istek ve arzularını daha iyi ifade etmesi, sosyal ve duygusal gelişimine işaret olarak, başkalarıyla iletişime geçmede ilerleme kaydetmesi, sevincini hüznünü daha rahat ifade etmesi psikomotor gelişimine örnek olarak ise daha önceden yapmakta zorlandığı fiziksel aktiviteleri daha koordineli ve rahat yapıyor olması olarak değerlendirilebilir. Boyunun uzamasına bağlı olarak giydiği giysilerin kendisine küçülmesi fiziksel gelişim ile ilişkili olması, kişilik, ahlaki ve cinsel açıdan değişen durumlarda bu alanlardaki gelişimlere işaret olarak gösterilebilir (26). İsimleri açısından farklılık göstermelerine rağmen gelişim alanları bir bütünü oluşturan yapı taşlarını oluşturmaktadır. Ayrıca birbiriyle etkileşim içinde olan bu alanların birinde olabilecek bir değişiklik diğerlerini de etkilemektedir (27). Gelişimde önemli bir ilke olan bireysel farklılıklar ilkesi göz önünde bulundurulduğunda tüm çocukların yukarıda yer alan gelişim alanlarının hiçbirinde aynı hıza sahip olmadığı farklılıklar olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra çocuğun yakın çevresi, geçmiş yaşantısı ve kültürel yapının birbirinden farklı olduğu unutulmamalıdır (25).

Gelişimin dönemler açısından çocukluk (0-18 yaş) kısmını kapsayan zaman dilimlerinin sınıflandırmasına bakıldığında, başlama ve bitiş dönemlerinde nadir farklılıklar bulunmakla birlikte sıfır iki yaş arası bebeklik, üç-altı yaş ilk çocukluk (oyun), yedi-on bir yaş arası ikinci çocukluk, on iki-on sekiz yaş arası dönem ise ergenlik olarak tanımlanmaktadır (28). Gelişim dönemlerinin bilinmesi yetişkinlerin dönemlerin özelliklerine uygun konum alarak çocukların durumları anlamlandırmalarını sağlamaktadır. Bu dönem özelliklerinin iyi bilinmesi çocuğun yakın çevresinin çocuğa nasıl davranılması gerektiğini bilmesi açısından önemli bir durumdur. Ayrıca bu durum yakın çevrenin çocukla sağlıklı iletişim kurmasına fırsat tanımakta gelişimi için uygun ortamı sağlamasına katkıda bulunmaktadır (29). Erken çocukluk dönemi gelişim

dönemleri arasında önemli bir konuma sahiptir. Beynin fiziksel gelişiminin %90 civarının 5 yaşından önce tamamlandığı erken çocukluk dönemi gelişimsel açıdan becerilerin edinilmesi için önemli bir zaman aralığını oluşturmaktadır (30). İnsan beyninin hızlı bir biçimde geliştiği bir dönem olan erken çocukluk, gelişimin sınırlı olduğu okul dönemi ve değişimin olmadığı okul sonrası döneme kıyasla ehemmiyetli bir süreçtir. Bu süre zarfında yapılacak müdahale ve yatırımlar ilerleyen süreçlerde meyvesini vermektedir (31).

Erken erken çocukluk dönemi gelişimsel açıdan fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimleri kapsaması ve bunları etkileyebilecek sağlık, beslenme, bilişsel gelişim ve çocukların sosyalleşmeleri için ihtiyaç duyulan iletişimsel faaliyetleri ve girişimleri kapsamaktadır. Gelişimin süratli olduğu bu yıllarda çocuk sosyal duygusal ve kişilik gelişimi için önemli bir süreçtir. Bu bağlamda çocukların biyo-psikosozyal, moral ve entelektüel açıdan gelişimlerinde kalıtsal ve çevresel faktörlerin etkisi önemlidir (32,33). Genel olarak değerlendirildiğinde kalıtım ve çevresel faktörlerin sentezi gelişimi tanımlamaktadır. Çevresel imkanların uygunluğu nispetinde kalıtım yoluyla getirilen gizil güçlerin ortaya çıkıp güçlenmesi sağlanmaktadır (34).

Birey için bu dönemin gerek bedensel gerekse de zihinsel gelişim açısından büyük önem taşımaktadır. Çocuğa sunulan imkanlar, bu gelişim alanlarının hızlı bir şekilde şekillenmesine imkân tanımaktadır. Çocuğun içinde bulunduğu çevre ve toplum bu hedeflere ulaşmada destek sağlayıcılarıdır. Bu süreci gereksinim açısından yoksunlukla geçiren bireyin bu durumu, ilerleyen yaşamının şekillenmesinde önemli bir belirleyicidir (33). Çocuğun mevcut çevresinin etkisinde kaldığı erken çocukluk döneminde içinde bulunduğu sosyal ve çevresel yapı çocuğun zihinsel ve fiziksel gelişimini de paralel olarak etkilemektedir. Bu sürecin olumsuz neticelenmesi bireyin hem normal hem de psiko-sosyal gelişimine sekte vurmakta durağanlığa yönelip hoş olmayan sonuçlar doğurmasına sebep olabilmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde çocuğun içinde bulunduğu ortam onu desteleyecek nitelikte olması yeterli beslenmesi ve sağlıklı oluşu gibi durumlar gelecekteki yaşamının inşasına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu sebeple olumsuz çevre ortamlarından arındırılacak bir çevre oluşturulmalıdır (32).

Çocuğun ilk sosyal çevresi olan aile; çocuğa gösterilen sevgi, şefkat ve yakınlıkla olumlu davranışlar ve tutumların gelişimine katkı sağlamaktadır. Aile ile yaşanan ilişkiler çocukların insanlarla ilişkilerini, sorumluluk almasını paylaşımcı olmasını, çevreye uyum sağlayan bir birey olmasında önem arz etmektedir (35). Çocuğun aile içerisinde kurduğu iletişim ve içinde bulunduğu çevresiyle girdiği etkileşim çocuğun sosyal ve duygusal

açından yeterli kendisiyle barışık özgüveni yüksek bir insan olarak yetişmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Çocuğun gelişimi açısından güzel ve etkili bir çevre oluşturmak, sevgi ve anlayışla mümkündür. Bu şekilde anlayış görmeyen sevgiden yoksun çevrede büyüyen çocuklarda ilerleyen yaşlarında olumsuz davranışlar gösterebilmektedirler (36).

2.1.2. Erken Çocuklukta Aile

Evlilik yoluyla bir arada yaşayan, aynı ortamdaki havayı soluyan, üstlendikleri roller itibariyle birbirlerini etkileyen, içinde buldukları kültürel yapının normlarına uygun yaşayan ve bunu kuşaktan kuşağa aktaran toplumsal yapıya aile denir (37). Aile, yakın etkileşimler yoluyla bireylerin kişiliklerini oluşturdukları, yaşam için beceriler geliştirdikleri ve fiziksel ve psikolojik sağlıklarına dikkat etmeyi öğrendikleri en önemli sosyal yapılardan biridir (38).

Nicel açıdan az sayıda bireyden oluşan aile en küçük toplumsal yapı olmasına rağmen işlevselliğinden dolayı önemli bir temel taşıdır. Çocuk dünyaya geldiği ilk andan itibaren aile fertlerinin kurduğu bağa dahil olmakta ve onlarla iletişime geçmektedir. Çocuk bu iletişim sayesinde sosyalleşmenin ilk adımlarını ailede atmaktadır. Bu aşamada ailenin diğer fertlerinin tutum, davranış ve yaşama bakış açıları çocuğun gelişiminde belirleyici etkilerden biri olmaktadır. Bu sebeple aile, çocuğun bütünsel açıdan gelişiminde önemli bir konuma sahip olduğu gerçeğini teyit etmektedir (39). Aile, tüm dünyada yaşayan, çeşitli kültürlere bağlı kişiler tarafından önem verilen bir kurumdur. Bu kurumu önemli bir merkez yapan durum ise farklı değer yargılarını nesilden nesile aktaran bir rol üstlenmesidir (40).

Kişinin genelde anne ve babasına bağlı olmak zorunda olduğu çocukluk döneminde, aile ortamının çocuklara sunduğu güçlü iletişim sağlıklı etkileşim gibi olumlu durumlar kişiliği oturmuş dengeli bireyler yetişmesine fırsat sağlamaktadır. Çocuk toplumsal açıdan ilk deneyimini ailede kazanır. Çocuğun bu süreçte çevresine karşı takındığı tutum ve davranışların büyük kısmı bu zaman aralığında oluşmaktadır. Çocuğun yaşama karşı aldığı tutum ve davranışların temelinde de aile bireyleriyle olan ilişkinin rolü vardır (36). Ebeveynlerin, çocuğunu eleştirmeyen ruhunu örseleyecek ifadelerden uzak duran kendini rahat bir biçimde ifade etmesini sağlayan özgüven ve özsaygısının gelişimini destekleyen bir görev üstlenmeleri çocukların sosyal duygusal açıdan başarılı bir birey olarak yetişmelerini sağlayacaktır (41).

Özetle ebeveynler çocukları yetiştirme şekilleri gelişimlerinde büyük rol oynamaktadır. Anne babaların tutumlarının dışında aile içerisindeki iletişimde çocuğun

gelişimine etki etmektedir. Sıcak sevecen bir temele dayanan aile ilişkileri çocuğu mutlu kılarken bunun aksi bir durumda ise çocuk olumsuz etkilenmektedir (34).

2.1.3. Aile İçi İletişim

İnsanlar bir arada yaşayan bir birinin ihtiyaçlarını karşılayan ve bu çerçevede çevresiyle iletişimde olması gereken sosyal bir varlıktır (42,43). İletişim, insanın biyolojik bir varlık olma sürecinden sosyal bir yapı olma sürecine dönmesini sağlayan en önemli olgu olduğu söylenebilir. İnsanın varlığını diğer insanlara hissettirme duygusu, psikolojik açıdan başkasının duygusunu hissetmesi onu iletişim kurmaya ihtiyacına yöneltmiştir (44).

Toplumun şekillenmesinde önemli bir yapı olan iletişim, bireyin diğer bireylerle kurduğu bağ sayesinde toplumsal bir öge olmasını sağlamaktadır. Anne babaların kendi aralarında, çocuklarıyla bireysel ya da bir arada veya kardeşlerin kendi aralarında kurduğu iletişime aile içi iletişim denir. Ailede yer alan diğer kişilerin kendilerini rahat bir biçimde ifade etmelerinde aile içi iletişimin önemli bir katkısı yer almaktadır (45). Bu iletişim, ailede bulunan fertlerin ulaşmak istedikleri olumlu davranışlara erişimini kolaylaştırmaktadır (46).

2.1.4. Aile İçi İlişkiler ve Çocuk Üzerindeki Etkisi

Aile bireyleri, kendi aralarındaki ilişkinin önemli bir kısmını ev ortamında yaşarlar. Çocuk bu ortamda, yakın çevresiyle kuracağı uzlaşma, anlaşma, iş birliği bağlılık gibi olumlu ilişkileri, çatışma ve anlaşmazlık gibi olumsuz durumlarda sergileyeceği tutum ve davranışları öğrenmektedir (35). İnsanlar arası ilişkilerin öğreniminde aile içi ilişkilerin gözlenmesi çocuklara rehberlik etmektedir. Bu sebeple ebeveynler, çocukların duygularını düzenlemelerinde olumlu benlik algısı oluşturmalarında, duygularını ifade edebilmede örnekler sunmalı ve aktif dinleyici olmalıdırlar (47). Aile içi iletişimde bir diğer önemli husus “kendini açmadır”. Aile bireylerinin görüşlerini rahat bir biçimde demokratik olarak paylaşabilmeleri, sağlıklı bir aile yapısının oluşması için ön koşullardandır. Bu durum özellikle çocuklar açısından kendine güvenen, kendini rahat bir biçimde ifade eden çocuk profilinin oluşmasına ortam hazırlayacaktır (48).

Çocuğun temel güven duygusunu kazanmada ailenin çocuğa ilk yıllarda gösterdiği sevginin, sıcaklığın önemli bir rolü vardır. Ebeveynlerin sergileyeceği tutum ve davranışlar çocuğun cinsiyet rollerini hareketlerini özetle kişiliğinin şekillenmesini

sağlamaktadır (34). Çocuk için en önemli ihtiyaçlardan biri olan sevgi ve anlayış aile tarafından karşılanması durumunda aileye karşı sevgi ve bağlılık artmaktadır. Ailesinden aldığı bu sevgiyle ruhsal açıdan dayanıklı bir birey olur. Bu durum ilerleyen hayatında karşılaşılabileceği olumsuzlukların üstesinden gelmeyi kolaylaştıracaktır. Çocuk yoksul bir aile ortamında bulursa bile bu durumun getirdiği dezavantajlarla karşılaştığında aileden gördüğü sevgi ve sempati sayesinde aile bağlılığı zedelenmemektedir. Bu sebeple en önemli ve öncelikli husus çocuğun kendini güvenli bir ortamda olduğu hissini sağlanması gerekliliğidir. Çünkü bireyin içinde bulunduğu ortamın güvenliğinden emin olması onun diğer ihtiyaçlarından önce gelmektedir. Bu sebeple her şeyden önce çocuğun duygusal açıdan gereksinimlerinin karşılanması gerekmektedir (49).

Anne ve babaların çocuklarıyla doğrudan iletişime geçebilmede veya istek ve arzularını anlamada en önemli hususlardan biride çocuğun içinde bulunduğu gelişimsel dönemin özelliklerini, yakın çevresiyle etkileşimini ve buna uygun davranış tutumlarını iyi bilmelerinden geçmektedir. Genel olarak çocuğunun bu durum özelliklerini bilmeyen aileler, telafisi güç durumların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedirler (50). Ebeveyn-çocuk ilişkilerinin güçlendirilmesi, çocukların psikolojik, bilişsel ve sağlık durumlarını iyileştirmesine ortam hazırlamaktadır (51).

Aile içi iletişimde meydana gelebilecek sorunlar çocukların gelişimsel açıdan sorun yaşamasına neden olabilmektedir. Ortaya çıkan bu sorunlar, kişinin kendini rahat bir biçimde ifade edememesi ya da farklı bir şekilde yansıtması gibi durumlarda ortaya çıkabilmektedir. Çocuğun aile içerisindeki ortamda bir yapı olarak görülmemesi, farklı kuşaklara ait olmanın getirdiği iletişimsel bozukluklar, bireyin duygu ve düşüncelerini belirgin olarak yansıtamaması aile içi iletişime engel oluşturabilmektedir (45). Aile ilişkileri, bireyin stresle başa çıkmasına, daha sağlıklı davranışlarda bulunmasına ve benlik saygısını artırarak daha yüksek esenliğe yol açmasına yardımcı olabilecek kaynaklar sağlamaktadır. Bununla birlikte, kötü ilişki kalitesi, aile üyelerine yoğun bakım verme ve evliliğin dağılması, bireyin refahını olumsuz yönde etkileyebilecek stres faktörleridir. Ayrıca, aile ilişkileri, farklı düzeylerde duygusal destek ve yakınlığı paylaşma, gerektiğinde bizimle ilgilenme, yaşamımıza farklı düzeylerde stres ekleme ve yaşamın farklı noktalarında bakıma ihtiyaç duyma potansiyeli ile yaşam boyunca değişmektedir (52).

Etkili bir gözlem gücüne sahip olan çocuk aile içerisinde yaşanan durumları gözlemlemektedir. Bu gözlem esnasında ailenin kendisine olan yaklaşımı, anne babasının kendi aralarındaki ilişkisini sürekli gözlemlemekte ve çıkarımlarda bulunmaktadır. Bu

sebeple aile içinde yaşanan olumlu hava, sıcak ilişkiler ebeveynlerden çocuklara da yansımaktadır (35). Ebeveyn çocuk arasındaki ilişkinin sağlıklı olmasının temelinde anne ve babanın kendi aralarındaki ilişkisinin sağlam ilerliyor olması vardır. Ebeveynlerin birbirleriyle olan iletişimi çocuğu, çocuğun; annesi ile olan iletişimi babasını, babasıyla olan iletişimi de annesini etkilemektedir. Anne-babalar kendi aralarındaki olumlu ilişkinin sonucu olarak; çocuklarına yönelik kabul edilebilir sevecen tutarlı bir tavır takınırlar. Bu durum aile içerisinde sevgi ve muhabbetin hakim olduğu güven veren demokratik bir ortamın oluşmasına katkı sağlamaktadır (53). Ebeveynlerin kendi aralarındaki tartışmaları çocukların duymayacakları ortamlarda yapmaları gerekmektedir. Bunun tam aksine sevgi muhabbet şefkat dolu mesajları göz önünde göstererek olumlu rol model olmaları daha yararlı olacaktır (47).

2.2. Dijitalleşme ve Çocuk

Teknolojik araçlar insan yaşamını kolaylaştıran zaman açısından tasarruf sağlayan gereksinimlerin karşılanmasında ve problemlerin çözüme kavuşturulmasında önemli yapılarıdır. Hayatın tüm alanlarına dağılan teknoloji, kişisel veya toplumsal açıdan kullanılmasında uzmanlık gerektirmeyen bir durumdur (54).

Dijitalleşme günümüz dünyasının önemli bir gerçeği haline gelmiştir. 2020 yılının başında karşılaşılan Covid-19 salgını dijitalleşmenin hızlanmasına ciddi katkılar sağlamıştır. Dijital dünyadan uzakta yaşayanların bile sosyal ve beşerî ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bu teknolojiye ayak uydurmaları kaçınılmaz olmuştur. Bu süre içinde iş yerinde çoğu kimsenin ofis ortamına veya okullara gidemediği bu sürede, faaliyetlerin aksamaması için dijital ortama adapte olma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Teknolojiyi kullananların bu sürece daha çabuk alıştıkları görülen bu dönemde dijitalleşme süreci olumlu ve olumsuz durumları bir arada bulunduran önemli bir devrim olmuştur (55). Teknolojinin bu şekilde yaşamın içine yayılması günümüz çocuklarının dijital hızıyla büyüyen bir zaman diliminde yer almasını sağlamıştır. Bu durum yakın çevremizin ve sosyal alanlarımızın teknolojik aletlerle kuşatılmasına ortam hazırlamıştır (56).

Akıllı telefon, tablet, bilgisayar ve dizüstü bilgisayarlar gibi mobil teknolojiler internetin yaygınlaşması ve kullanılan bu dijital cihazlara erişimin kolay olması, sebebiyle tercih sebebi olmuştur. Özellikle gerek fiziksel gerek işlevsel açıdan ergonomik bir yapıya sahip olması ve şarj sürelerinin uzunluğu sebebiyle akıllı telefonlar ve tabletler daha çok tercih edilmiştir (57). Toplumda her yaşta her kesimden insanın kullandığı bir

yapı haline gelen dijital aletler özellikle çocukların dünyasının önemli bir kısmını temsil eden yapı halini almıştır. Çocuklar günlük zamanlarının büyük bir kısmını televizyon, tablet, akıllı telefon ya da bilgisayar başında oyun oynayarak video izleyerek veya sosyal medyadan fotoğraf paylaşarak veya müzik dinleyerek geçirmektedirler (58).

Prensky, insanları dijital açıdan ikiye ayırmaktadır Bunları dijital göçmen ve dijital yerli olarak ifade etmektedir. Dijital yerli olarak yeni neslin bilgisayarların, video oyunlarının ve internetin dijital dilinin “anadili” olan kişiler olduğunu belirtmektedir. Dijital dünyanın içinde doğmamış, fakat hayatın daha ileri bir döneminde teknolojiyi bir çok açıdan içselleştiren ve etkisinde kalan diğer kısmı da dijital göçmen olarak tanımlamıştır (59). Dijital yerlilerin genel özelliklerine bakıldığında hız, haz ve hareket hayatlarının merkezinde yatmaktadır. Bunlar bilgiye hızlı bir şekilde ulaşım sağlamak isteyen, uzun metinleri okumak yerine görsel açıdan zengin metinler okuyan, bir işi derinlemesine irdelemek yerine yüzeysel olarak dağılan, aynı anda bir çok işi bir arada yapan eğlenceyi ön plana alan bir yaklaşım sergileyen bireylerdirler (60).

En yeni dijital yerliler olan 0-6 yaş arası çocuklar içinde doğdukları teknolojik dünyanın kültüründen etkilenecek büyümektedirler. Etrafımızı kuşatan bu teknolojik aletler kültürümüzün şekillenmesine etki etmektedir. Yakın çevremizle kurduğumuz iletişim boyutunun türü bile değişime uğramıştır. Yapılan bir araştırmaya göre sekiz yaş altındaki öğrencilerin teknolojiye erişimi 2013 yılında %75 iken, 2018 yılında %98’e ulaştığı saptanmıştır (56,61). Gelişimin temelini atıldığı erken çocukluk dönemi; çocukların hızla geliştiği bilişsel, dil motor, kişisel, sosyal, duygusal ve duyuşsal kabiliyetlerin gelişmeye başladığı kritik öneme sahip bir dönemdir. Gelişimin yoğun olduğu bu yıllarda çocuğun pasif katılımcı olduğu televizyon izlemenin yanı sıra aktif katılımcı olarak ise cep telefonu, tablet ve bilgisayar kullanımına geçişlerinde olumlu ve olumsuz etkiler oluşabilmektedir (15).

2.2.1. Dijitalleşmenin Çocuk Üzerindeki Etkileri

Erken çocukluk döneminde bu teknolojiyle yoğrulan çocuklar, bu araçların gelişimleri üzerinde bıraktığı etkiyle büyümektedirler. Bu cihazların kötü kullanımının olumsuz etkilere yol açması muhtemeldir. Burada ele alınması gereken konu teknolojiden kaynaklı olmayıp kullanıcıdan kaynaklı olumsuzluklar sorunudur (57). Erken çocukluk uzmanları bu dönem çocuklarının pasif, etkin olmayan teknolojiye maruz kalmaları konusunda kaygılanmaktadırlar (56). Çocuklar yaşam koşullarının getirdiği zorluklar ve ebeveynlerin zaman kısıtlılığı veya yetersizliğinden dolayı erken dönemde dijital araçlarla

baş başa kalmaktadırlar. Yaş dönemi itibariyle yüz yüze iletişim faaliyetlerinin yoğun olması gereken bu zaman diliminde, televizyon ile başlayan sürecin sonraki aşamada akıllı telefon ve tabletlerin yerini alması çocuğu gelişimsel açıdan sekteye uğratmaktadır. Pasif alıcı olduğu sanal dünyada yaşına uygun olmayan içeriklerle karşı karşıya kalması kişiliğinin şekillenmesinde olumsuzlukları beraberinde getirmekle birlikte ruh sağlığını zedeleyebilmektedir (62).

Teknolojinin erken çocukluk dönemindeki kullanımına bakıldığında televizyon ve akıllı telefonlar yoluyla görüntü reklam çizgi film, dizi film, kısa video izleme veya sanal oyun uygulamalarının kullanıldığı görülmektedir. Dijital platformların sektörel açıdan önemli bir tüketici profilini oluşturan çocuklar için eğlence içeren içerikler vaat edilmekle birlikte bu konuda herhangi bir sınır bulunmamaktadır. Bu durum şiddeti eğlence gibi tanıtarak yanlış tam olarak tanımlayamayan çocuklarda algı bozukluklarına sebep olmaktadır. Bunun neticesinde şiddeti benimseyerek normalleştiren bireyler topluma yetiştirilmekte ya da tersi olarak dünyanın kötü ve tehlikeli bir yer olduğu düşüncesini hayat felsefesi yaparak ahlaki açıdan bir çöküntü içine girebilmektedirler. İçinde bulunduğu sanal alemde tek otorite gibi hareket eden eğlenceli vakit geçirdiğini zanneden bu çocuklar dijital alemde geçirilen sürenin uzunluğu nispetinde çevresiyle iletişim kurmada güçlük, kendini ifade etmede sıkıntı, gerçek hayata uyumda sorun yaşamaktadırlar. Bu uyumun bozulması aile içi ilişkilere de zarar vermektedir (62). Kazan ve Sarısoy annelerle yaptıkları bir çalışmada, çocukların uzun süre televizyon ve dijital cihazlarla oyun oynama neticesinde duyarsızlaştığını, uyarılara sağlıklı tepki veremediklerini, algılama gücünü çektiklerini, kendilerini ifade etmede sorun yaşadıklarını, konuşma ve üslupta değişiklik olduğunu anne-babaya karşı tutumlarında , agresif hırçın davranışlar sergiledikleri ayrıca konuşmada gecikme yaşadıklarını belirtmişlerdir (63).

Teknolojinin yanlış kullanımın getirdiği riskler 3 kategoride ele alınmaktadır. Bunlar şu şekildedir;

Sosyokültürel riskler

Çocukların tek başlarına oynamaları sosyal gelişimlerini tehdit etmektedir.

Dijital araçlar, gerçek deneyimler yerine sanal ekran eksenli deneyimler sunar.

Dijital ürünlerin pazarlanması savunmasız çocuklara zarar verir.

Bilişsel riskler

Çocukların zihinsel gelişimleri, bilişsel kaynaklara yapılan talepler nedeniyle risk altındadır.

Teknoloji bireyi pasifleştirmeye ortam tesis ettiği için çocukların hayal gücünü zorlamalarını güçleştirir.

Çocukların dil gelişiminde engeller oluşturur.

Sağlıkla ilgili riskler

Çocuklar, sosyal çevrede geçirmeleri gereken zamanı içerde dijital ürünle birlikte geçirirler

Hareketsiz bir yaşam ortamı sağladığından obezite gibi sağlık sorunlarına yol açar.

Dijital bağımlılığa yol açar.

Uygun olmayan içerikle karşılaşma durumu söz konusudur.

Aile üyeleriyle geçirilen duygusal gelişimi destekleyici iletişimsel faaliyetler azalır (64).

Erken yaşlarda teknolojiyle tanışan çocukların bu teknolojik aletleri erken kullanmaya başladıkları ve zamanlarının büyük bir kısmını bu aletlerle geçirdikleri düşünüldüğünde, bu dijital aletlerin etkisinde kalma ve buna bağlı temel beyin yapısında nasıl bir etki bıraktığı ve kişilik gelişimine etkisinin ne olduğu durumu ortaya çıkmaktadır (22). Çocukların dijital oyunlar oynamak için harcadıkları uzun saatlerin beyinlerini değiştirdiği kaçınılmaz bir gerçektir. Dijital oyun etkinlikleri, beynin belirli alanlarının gelişimini hızlandırmakta bu da çocukların bu etkinliklerde başarılı olma yeteneğini desteklemektedir. Bunun tam tersi durumda da uyarılmayan beyin bölgelerinde körelme eğiliminin olması ve diğer becerileri destekleyemez hale geldiği de ayrı bir gerçektir (65).

Dijital teknolojinin mevcudiyeti, hangi yaşta olursa olsun herkes üzerinde derin etkiler oluşturmaktadır. Yaşamın ilk yıllarından itibaren bu teknolojinin kullanımı, el-göz koordinasyonu gibi fiziksel gelişimin yanında düşünme, dil ve öğrenmenin gelişimini en önemlisi, sosyalleşme faaliyetlerini etkileyebilmektedir (20). Dijital araçlar çocuğun benliğinin ve kişiliğinin gelişmesinde ve kültürün yerleşmesinde önemli bir figürdür. Dijital medya içerikleri çocuğun duygularını alışkanlıklarını ve tutumlarını yönlendirme etkisine sahiptir. Bunun yanında dijital dünyanın suni bir sosyal mecra oluşturması, şiddet içerikleriyle yoğrulması, sadece tek boyutlu bir çocuk kültürü oluşturması, bağımlılığı tetikleyici olumsuz bir aile ve okul yaşantısını sağlaması sanal ortamda güvensiz bir yapıyı sağlaması diğer olumsuzluklardandır (58).

Bireyde teknolojik araçların sağlıksız kullanımının göstergeleri şu şekildedir;

İstenen heyecanı elde etmek için dijital oyunlar veya internete giderek daha fazla zaman ayırma ihtiyacı

Dijital oyunlar veya internet kullanımının durması ya da azalması durumunda huzursuz veya sinirli olma hali

Dijital oyunlar veya internet kullanımını kontrol etmek veya kısıtlamak için yapılan başarısız tekrar denemeleri

Dijital oyunlar veya interneti kullanmada sıklık gösterme

Sıkıntılı olma durumunda dijital oyunlar veya internete yönelim hissi

Genelde dijital oyunlar ya da internetle ilişkisini gizlemek için yalana başvurma

Dijital oyunlar veya internet aile üyeleriyle olan ilişkilere ve iş performansına önemli ölçüde zarar vermesi (65).

Çocukların hızlı bir sanal dünyada yer alması ve buna bağlı olarak farklı tercihlerin bulunması çocuk ruh sağlığını zedelemektedir. Başkaları tarafından yönlendirilen sadece onların sunduğu tercihler arasında kalan çocuklarda hayal kurma becerileri ellerinden alınmaktadır. Bu durum çocuğun ihtiyaçlarını bilme, sabır gösterme dikkatini sürdürülebilirlik gibi gerçek hayatta kendisine lazım olan bu özelliklerden mahrum kalmasına neden olmaktadır. Gerçek dünyada istediği başarıyı yakalayamayan çocuk bu ihtiyaçlarını sanal dünyada karşılama yönelimine girmektedir (62). Amerika pediatri kuruluştan tarafından yapılan bir çalışmada 3 yaşından önce günde 1 saat televizyon izleyen çocuklarda 7 yaşına geldiklerinde yüzde onluk bir dikkat azalımı olduğu saptanmıştır. 24 ay ve altı olan çocuklarda uzun süre televizyon izlemeye maruz kalan çocuklarda ise otistik belirtilerin olduğu belirlenmiştir. Uzun süreli televizyon izleyen çocukların diğer çocuklara kıyasla %30-%40 civarında daha fazla dikkat eksikliği ve hiperaktiviteye sahip oldukları değerlendirilmektedir. Bu durum tablet ve cep telefonları için de aynı geçerliliktedir (58).

Yalnızca dikkati odaklanmayı değil, dürtüleri yönlendirme yeteneğini de kapsayan öz kontrol, yürütücü işlevler olarak adlandırılan bir dizi beyin becerisine aittir. Dijitalleşme çocuklarımızın beyinlerini değiştirirken, onların daha iyiye doğru yöneldiklerini söylemek gerçeği yansıtmamaktadır. Dijital oyunlar arasında yer alan dövüş benzeri becerilerin gerçek dünyada çocuklara yarar sağladığına yönelik bir bulgu bulunmamaktadır. Bunun aksine, oyun oynamanın çocuklarımızın sağlığı ve başarısı için hayati önem taşıyan öz kontrol becerilerine zarar verdiğine yönelik işaretler bulunmaktadır (65).

Genel olarak değerlendirildiğinde dijital araçların kullanımının gelişimsel etkilerinin kapsamı, harcanan zaman miktarına ve çocuklar tarafından görüntülenen içeriğe bağlıdır. Yoğun dijital araç kullanımının çocuklarda sosyal yoksunluğu artırması muhtemeldir. Ayrıca, oyunlarda ve videolarda tekrar tekrar şiddete maruz kalmanın çocuk gelişimi için zararlı olduğu bilinmektedir. Bunun dışında dijital araçlar bilişsel

becerileri ve akademik performansı artırarak çocuk gelişimine de faydalı olabilir (66,67). Bu desteğin sağlanması için dikkat edilmesi gereken nokta ise kiminle nerde ne kadar ve nasıl dijital araçla etkileşim içinde olduğudur (67).

Amerikan Pediatri Akademisi, Kanada Pediatri Derneği, Avustralya, Yeni Zelanda ve Almanya Sağlık bakanlıklarının verilerine göre karşılaştırılan ekran sürelerinin önerileri şu şekildedir. Bebeklik /küçük çocuklukta; Amerika'da 18 aydan küçük çocuklarda sadece görüntülü konuşma, 18-24 ay arası çocuklarda ise yüksek kaliteli programlar önerilmektedir. Avustralya'da bir yaşından küçük çocuklar için tavsiye edilmezken, 12-24 ay arası çocuklar için bir saat veya altı önerilmektedir. Kanada, Yeni Zelanda ve Almanya da ise hiç önerilmemektedir. Erken çocuklukta; Amerika'da bir saatlik ve yüksek kaliteli programlar ve birlikte görüntüleme önerilirken, Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'da bir saatin altında Almanya'da ise yarım saatin altında ekran süresi önerilmektedir. Okul çağı – ergenlikte; Amerika'da süre belirtilmeden sınırlı zaman ve tür tavsiye edilirken Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda'da iki saatin altında, Almanya'da ise okul çağındakiler için bir saat ergenlikte ise iki saat ve altı önerilmektedir (68). Çocuk gelişimi alanı uzmanları, iki yaşın altındaki çocuklar için ekran süresini tamamen kısıtlamak, daha büyük çocukları bir veya iki saatle sınırlandırmak ve çocukların toplam ekran süresini azaltılması hususunda ebeveynleri uyarmaktadırlar (69).

2.3. Dijital Ebeveynlik

Dijital dünyanın hızlı bir biçimde gelişmesi günlük yaşamında bu değişime uyum sağlamasını gerekli kılmıştır. Bu durum toplumun önemli bir ögesi olan ebeveynlerinde zihninde dijitalleşmeye ilişkin sorular oluşmasına neden olmuştur. Aileler, çocuklarıyla zaman geçirirken dijital teknolojileri (tablet, telefon bilgisayar) kullanıp kullanmayacağı, kullanacaksa ne sıklıkta kullanması gerektiği, evde bulunan internetin çocuk için sorun oluşturma durumu, çocuğun tabletle ne zaman tanışması gerektiği, telefonda müzik dinlemesi, görüntülü görüşme yapmanın olumsuz etkileri olur mu gibi sorular ortaya çıkmıştır (22).

Hayatın ilk yıllarını kapsayan erken çocukluk sürecinde bireylerin zihinsel ve sosyal yönden gelişim göstermelerinde zengin uyarıcı bir çevreye ihtiyaç bulunmaktadır. Anne ve babaların çocuklarla bir arada bulunması bu ihtiyacın önemli bir kısmını karşılamaktadır (50). Çocuklar, bu dönemde kendilerine önemli bir yol gösterici ve sosyal model olan ebeveynleri aracılığıyla öğrenmelerinin birçoğunu gerçekleştirmektedirler (6).

Anne ve babasının yaklaşım ve davranış şekillerinden etkilenen çocuk onları rol model olarak, yaptıkları davranışların aynısını yapmaya çalışır. Aile içerisindeki mutluluğun devamı toplumsal olarak iyi eğitilmiş bir aile ile mümkündür. İyi eğitilmiş aile ise başarılı çocukların yetişmesine zemin hazırlamaktadır. Anne ve babalarını her konuda kendine model kabul eden çocuklar, kendilerine dijital teknolojilerin kullanımında örnek bir model olmaları durumunda teknoloji bağımlılığın uzak asosyal bir kişilik yapısı yerine dışa dönük bir birey profiline sahip olmalarını sağlayacaktır (54). İlk aylardan itibaren çevresini gözlemleyen ve model alan bebeğin en yakınındaki kişi annesi sonrasında ise babasıdır. Ebeveynlerin dijital cihazları kullanması bebeklerin dikkatinden kaçmamaktadır. Anne ve babasının elindeki dijital araçları gözlemleyen bebekler sonraki aşamada kendilerinden istemektedirler. Dijital araçlara bu şekilde çabuk ulaşım sağlayan bebekler bu teknolojiye hızlı bir şekilde uyum sağlamaktadırlar. Bu durum dijital araçlara ilgi gösteren bebeklerin ebeveynlerinin onları kontrol etme noktasında zorluk yaşamalarına sebep olmaktadır (70).

Erken çocukluk dönemindeki çocuklara en yakın kişiler olan anne babalar, çocuklarının gereksinimlerinin karşılanmasında ve temel becerileri edinmelerinde kritik bir role sahiptir. Özellikle bu dönemde ailelerinden değer gören çocukların olumlu bir kimlik inşası oluşturdukları eğitim hayatında başarılı, toplumsal hayatta uyumlu bireyler olduğu görülmektedir (50). Aile, çocuğun ilk tecrübelerini edindiği kurum olması sebebiyle çocuğun yetişmesinde tutum ve davranışların edinilmesi ve değerlerin öğretiminde önemli bir görev üstlenmiştir. Çocukların dijital araçları sağlıklı bir şekilde kullanmasında ve dijital teknolojinin getirebileceği olumsuz etkilerden korunmasında bu cihazları etkili kullanmalarında dijital okuryazar ebeveynler tarafından yetiştirilmelerinin büyük payı vardır (54). Çocukların çoğu anne ve babalarının dijital cihazları kullanırken yaptığı gözlemlerle hayatın ilk yıllarından itibaren dijital medya noktasında sosyalleşmektedir. Zaman içerisinde dijital cihazları kullanan çocuk mobil teknolojiler ve internet aracılığıyla dünyayı deneyimleme fırsatı bulmaktadır (71). Çocuğun yaşı ve ebeveyn ekran süresi ile çocukların ekran karşısında kaldıkları süre arasında kuvvetli bir etkileşim bulunmaktadır. Her yaş grubu için en fazla Televizyon , tablet, bilgisayar ve akıllı telefon ile zaman geçiren ebeveynlerin çocukları da aynı sıklıkta dijital cihazlarla zaman geçirmektedirler (72).

Anne ve babaların, çocukları sosyal yaşam becerisi, etik davranma, meslek edinme gibi gerçek hayat becerilerini kazanmalarını sağlamanın yanında dijital dünyaya hazırlama ve dijital becerileri edinmelerini sağlamaktan da sorumludurlar. Hızlı ilerleyen

yaşam içerisinde anne ve babaların üstlendikleri roller itibariyle yeni yeterlilikleri edinmeleri kaçınılmaz olmaktadır. Gerçek yaşamda çocuğunu sıkıntıya sokacak tehlikelerin farkında olan ve önlem alan ebeveynlerin aynı şekilde dijital ortamda da onları bekleyen tehlikelere karşı dikkatli ve bilinçli olmaları beklenmektedir (73). Çünkü dijital dünyanın en çok etkilediği ve olumsuz etki bırakacağı kişiler çocuklar ve gençlerdir. Dijital cihazların bilinçli kullanımının yararları olsa bile çocuklar ve gençler dijital dünyanın kendilerine sunduğu zararlardan korunumda ebeveyn desteğine ihtiyaç duymaktadırlar (74).

Ebeveynler, çocukların kendilerini dijital teknolojiyi kullanması nedeniyle dışlanmış, reddedilmiş, görmezden gelinmiş hissetmelerinden önce yapmaları gereken ilk durum çocukların kendilerini model alıp almadıklarıdır. Böyle bir durum varsa, onlardan kendi davranışlarını değiştirmelerini istemeden önce ebeveynlerin kendi davranışlarını gözden geçirmeleri gerekmektedir (20). Daha büyük çocuklarda uygun şekilde ekran süresi kullanımı iyi sonuçlar verebilmekte iken küçük çocuklar için aşırı ekran süresi olumsuz sosyal ve bilişsel sonuçlarla sebep olmaktadır. Anne ve babaların ekranla geçirdikleri süre, çocuklarının ekran başında geçirdikleri zamanı büyük ölçüde etkilemektedir (75).

Birçok insan, dijital çağ olarak tanımlanan günümüzde dijital araçlar ile olan ilişkisini anne baba olma sürecinden sonra daha kontrollü bir biçimde koordine etmesi gerektiğinin bilincinde olmasına rağmen kendisini bu süreçte yeterli görmeyebilir. Bazı anne babalar çocuklarının dijital cihazlarla bağ kurmasından endişe ederken bazıları ise dijital araçları kullanmasında arabulucu görevi üstlenmekte ve küçük çocukları dijital cihazlarla kendi başlarına uğraşmalarına fırsat tanıyabilmektedir (22). İşte tam da burada ebeveynlerin gerek kendileri gerekse de çocukları için dijital dünyaya nasıl bir yaklaşım sergilemeleri gerektiği düşüncesi ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucunda dijital ebeveynlik kavramı doğmuştur.

Dijital ebeveyn; dijital çağın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak şekillendiren, dijital cihazları temel düzeyde kullanabilen, sınırsız bir dünyaya sahip olan dijital ortamın imkanlarından haberdar olan, çocuklarını bu ortamın getirebileceği risklerden koruyan, bireysel haklara gerçek hayatta saygı gösterildiği gibi sanal hayatta da aynı saygının gösterilmesi gerektiğini çocuğa işleyen ve dijital yenilikleri kabullenen kişi olarak tanımlanmaktadır (5). Yetişkin bireylerin, dijital ebeveynlik hususundaki farkındalıkları ve gelişimleri yaşam boyu öğrenmede dijital kullanımında mesafe kat etmek, dijital karşı

olumlu bir davranış sergilemek ve dijital kullanımında niceliksel farklılıkları ortadan kaldırmak açısından ehemmiyetlidir (76).

Dijital ebeveyn, bir açıdan çocuklarının dijital cihazları kullanımında aracılık sağlamalıdır. Bu ebeveynlerin “arabuluculuk” kavramını ortaya çıkarmaktadır. Ebeveyn arabuluculuğunun amacı çocukların internet kullanımı konusunda bilinçlendirerek, dijital ve çevrim içi ortamlardan azami derecede yarar sağlamasını ve çocuğa gelebilecek zararların engellenmesi sağlayarak ebeveyn-çocuk etkileşimi güçlendirme olarak tanımlanabilir (76). Yüksek düzeyde dijital cihaz kullanma becerilerine ve ebeveyn arabuluculuk yeterliliğine sahip ebeveynlerin, çocuklarının dijital cihaz kullanımında aktif izleme ve gözlem açısından ebeveyn arabuluculuğunu uygulama olasılıklarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar; ebeveynlerin, ebeveyn-çocuk bağlılığını artırması, iyi rol model olmaları ve çocukların akıllı telefon bağımlılığını önlemek için aktif ve kısıtlayıcı ebeveyn arabuluculuğu uygulamaları gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır (77).

Çocukların dijital cihazları kullanım sıklığı ebeveynlerin tutumları ile ilişkilidir. Aşırı derecede izin verici ve herhangi bir kısıtlamaya gitmeyen ebeveynlerin, çocuklara dijital cihazları kullanım için izin vermeleri istendik olmayan durumların ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Çocuğun kullanacağı programların içeriği ve uygunluğunun kontrol edilmesi ise ayrıca önemlidir. Bu kontroller yapılmadan çocuğu dijital cihazlarla baş başa bırakmanın olumsuz sonuçları olabilmektedir (57).

Ebeveynler çocuk üzerinde bir denetim ve gözlem ortamı oluşturarak nitelikli programları doğru zaman ve zeminde çocukların kullanımına sunarak çocukların dijital cihazlardan yarar sağlamalarına katkı sağlayabilirler (57). Bu doğrultuda, ebeveynlerin çocukların dijital cihazları, bilgisayarları ve diğer medya teknolojilerini kullanarak harcadıkları süreyi sınırlamaları ve yüz yüze etkileşim ve akranlarıyla oyun oynama fırsatlarını artırmaları önerilmektedir. Ayrıca ebeveynlerin kelime dağarcığı, matematik ve bilim kavramları vb. oluşturmaya teşvik eden içerik aramaları tavsiye edilmektedir. Avantajları ve dezavantajları da dahil olmak üzere dijital cihaz kullanımının hem olumlu etkilerini hem de potansiyel zararlı risklerini kabul edilmelidir (66).

Alan yazında dijital ebeveynlik rollerinin sınıflandırılmasına bakıldığında “dijital okuryazarlık, farkında olma, kontrol, etik ve yenilikçilik” boyutlarında ele alındığı görülmektedir. Bu rollere ilişkin açıklamalar aşağıda yer almaktadır (5).

Dijital okuryazarlık: Dijital teknolojiyi ve interneti temel seviyede kullanma becerisi, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmada gizliliğe önem vermek olarak tanımlanmaktadır (3).

Farkında olma: Anne baba ve çocuğun dijital ortamlarda karşılaşabileceği tehdit ve risk içeren durumlara karşı farkında olmaları gerekliliğidir (78).

Kontrol: Ebeveyn denetimi, sevgiden yoksun bırakma, suçluluk oluşturma ve utandırma gibi çocukları olumsuz etkileyebilecek durumlara karşı bireyi denetleyen, kontrol ve gözlem gibi olumlu yansımaları olan çok yönlü bir kavramdır (79).

Etik: Dijital cihazların doğru ve etkili kullanımı kadar bir diğer önemli konu etik kullanımıdır. Sanal ortamda dijital cihazların kullanımında başkalarının hak ve hukukuna saygı göstermek önemli bir husustur. Gerçek hayatta kullanılan dil ve üslup aynı şekilde dijital ortamlarda da kullanılabilir. Bunun aksi durumunda, örneğin kışkırtıcı içerik paylaşımı yapılması temas risklerinde de siber zorbalık olaylarının vuku bulmasına ortam hazırlayabilmektedir. Sanal ortamda zaman geçiren bireyin etik durumlara dikkat etmesi iyi bir dijital vatandaş olmanın göstergesidir (80).

Yenilikçilik: Yenilik, birey ya da toplum tarafından ilk defa kullanılan bir düşünce, öge veya uygulama olarak ifade edilirken yenilikçilik ise kişisel ya da kurumsal bir durumun daha önce kabul edilmesi olarak tanımlanmaktadır (81). Dijital ebeveyn, çocuklarına dijital cihazların kullanımıyla ilgili kurallar koyma sınırlar belirlemenin yanında çocukları dijital dünyanın yenilikleriyle tanıştıran bu yeniliklerin getirdiği tehlikelerden koruyan ve iyi birer rol model olarak örnek gösterilecek anne baba profilini temsil etmektedirler (82).

Aile içerisinde yaşayan herkese bir rol biçilmiştir. Bu rollere uygun bir yaşam sürdürülmesinde en önemli görev anne babalara düşmektedir. Bu bağlamda aile içi rollerin sağlıksız ve düzensiz dağılımı dijital ebeveynlik farkındalığını olumsuz etkilemesini mümkün kılabilir. Nitekim; aile içi rolleri düzenli bir tarzda organize eden anne babalar dijital cihazları etkin ve verimli kullanmanın yanı sıra çocuklarını da dijital ortamdan gelebilecek risklere karşı koruyabilirler (83).

Dijital imkanlara ulaşmada, kullanımda ve yararlanmada gerek bireyler gerekse de kuşaklar arası belirgin farklılıklar bulunabilmektedir. Bu durum çocukların ve gençlerin eğitiminde ve yetişmesinde anne ve babaların yanında öğretmenlere koruyucu ve rehberlik edici yönünün önemini bilinmesi gerektiğini göstermektedir (84). Rehberlik ve koruma faaliyeti kapsamında ebeveynlerin dijital teknoloji kullanımında etkili olabilmeleri için dijital okuryazarlık seviyelerini yükseltmeleri gerektiği bir ihtiyaç

halini almıştır. Bu ihtiyacın ortaya çıkmasının sebebi dijital cihazların kullanımının çocuklar ve gençler arasında yaygınlaşmasının onların sosyal ve duygusal gelişimlerini engelleyici durumlar ortaya çıkarmasına karşı alınan bir önlem şeklinde değerlendirilmektedir (54).

Çocuğun gelişiminde ve eğitiminde önemli bir role sahip olan anne baba ve öğretmenler sorumlulukları itibariyle dijitalleşmenin çocukların sosyal ve duygusal gelişimi üzerindeki etkisini değerlendirmesi önemlidir. Dijital yerliler ve dijital göçmenler arasında ciddi manada bir uzaklık olmasa bile çocukların dijital cihazları kullanırken ki psikolojik iyi oluş seviyelerinin artırılması ve aynı şekilde öğrenme imkanlarının yükseltilmesi için onların kullanımını teşvik eden durumlara ihtiyaç vardır (84). Yaş seviyesi biraz daha ileri seviyede bulunan ebeveynler dijital cihazlara karşı mesafe koymak yerine genç ebeveynlerden dijital cihaz kullanımını noktasında destek isteyebilirler. Anne babalar çocuklarıyla geçirdikleri zaman diliminde dijital kullanımını asgari seviyeye düşürebilirler. Çalışmacılar ise dijital ebeveynlik konusunda bir psiko eğitim programı tasarlayarak etkililiğini kontrol edebilirler (83).

2.4. Dijital Oyunlar ve Çocuk

Yaşamın ilk yıllarında birçok canlı dünyayı tanımak, anlamlandırmak ve becerilerini geliştirmek için çevresiyle veya birbirleriyle etkileşime girmek için oyun olarak adlandırılan etkinliklerden yararlanır. Oyun her ne kadar zaman ve enerji açısından bir kayıpmış gibi görünse de canlıların özünde olan önemli bir uğraştır (85).

Bebeğin ilk oyun deneyimi ellerini hareket ettirmesiyle başlamaktadır. Sonrasında çevresindeki nesnelere keşif yolculuğuna başlayan bebekler onları etrafa dağıtarak oyunu başlatmış olurlar. İlk başlarda kendi kendine oynayan çocuk ilerleyen zamanlarda başkalarının bu sürece katılımıyla beraber oyunlar oynarlar. Kuralına uygun oynamaya başlayan çocuk için önceleri sadece eğlence amacı taşıyan oyun, zamanla gelişimine katkı sağlayacak boyuta ulaşır (86). Çocuğun gelişiminde önemli bir araç olan oyun özellikle erken çocukluk ve ilköğretim döneminde çocukların bilişsel, sosyal, kültürel, biyolojik ve psikolojik gelişimine katkı sağlamaktadır. Oyun oynayan arkadaşlarıyla etkili zaman geçiren çocuk, bu zaman diliminde iletişim ve dil becerilerini geliştirmesi, sosyal ilişkiler kurması paylaşma alışkanlığı edinmesi sosyal, kültürel, psikolojik açıdan ilerlemelerin yanı sıra kendini rahat bir biçimde ifade etmektedir. Çevresini keşfetme bu keşif yolculuğunda merakını giderme oyun sırasında karşısına çıkan sorunları hallederek problem çözme becerisini geliştirme ve karar vermek gibi bilişsel açıdan kazanım

edinmesini sağlama oyun yoluyla elde edilen durumlardandır. Fiziksel açıdan değerlendirildiğinde ise oyun zamanı kasların farklı şekiller olarak kullanılması ve enerji tüketimi de çocuklara biyolojik gelişimine yararı olmaktadır (87).

Her birey, içinde yaşadığı zamanın özelliklerine göre şekillenmektedir. Dijital çağ olarak tanımlanan günümüzde bu açıdan kendi özelliklerine göre bireye şekil aldırılmaktadır. Teknolojinin baş döndüren hızı hayatın tüm alanlarında etkisini gösterirken hayatın en önemli ögesi olan çocukların hayatında da önemli yeniliklere ve değişiklikler olmasına neden olmuştur. Bu değişimlerden biride eski zamanlardan bugüne taşınan oyun algısının değişimidir (88). Çocukların zihinsel, dilsel, sosyal ve duygusal gelişiminde, duygusal, davranışsal yönelimlerinde ve tutumlarında ve kişiliklerinin inşasında önemli bir etken olan dijital cihazların çocuk kültürünü yeniden şekillendirmede kritik bir önemi vardır. Dijital cihazların gölgesinde büyüyen çocukların oyun oynama biçimi, iletişim dili, kültürü, öncelikli bilgi kaynakları değişerek yenilenme sürecine girmişlerdir (58,89).

Eskiden sokaklarda oyun parklarında fiziksel çevrede arkadaşlarla birlikte oynanan gerçek oyunlar yerini evlerde, internet hizmeti veren yerlerde farklı alanlarda hizmet veren sanal ortamlara bırakmıştır (87,90). Dijitalleşen oyunların ilgi görmesinin altında yatan farklı sebepler vardır. Bunlar artan nüfus sonucu kalabalık hale gelmiş sokaklar betonarme yapıların arsında kaybolmaya yüz tutmuş oyun alanlarının yoksunluğu başlıca durumlardandır. Ayrıca farklı kültürden ve şehirden kişilerin bir arada yaşamaya başlaması, eski mahalle komşu bağlarının zayıflaması, git gide güvensiz hale gelen sokaklar diğer sebeplerdendir (86,91–93). Bunların yanı sıra dijital oyunların geniş bir çeşitliliğe sahip olması kişinin gerçek hayatta yapamayacağı şeylerin dijital ortamda yapabilmesi durumu, yine gerçek hayatta ulaşılamayan statünün ve itibarın oyun karakterleri yoluyla ulaşılması ve zaman ve mekana bağlı kalmaksızın istendiği zaman oynanabilmesi onu cazip kılmaktadır (86).

Genel olarak dijital oyunların tarihçesine bakıldığında gelişimin bilgisayar teknolojisiyle paralellik gösterdiği, geçen 20 yılda gerçekleştirdiği işlemlerle eğlence ve gelişim sektörünün en kazançlı sektörü olduğu anlaşılmaktadır. İlk örnekleri 1960'lı yılların başında üniversitelerin bünyesindeki bilgisayarlarda deneysel olarak uygulamaya konulan 1970 yılından sonrada ticari boyut olarak yaygınlaşan dijital oyunlar, milyarlarca dolarlık bir sektörün oluşumuna sebep olmuştur (85). Dijital oyunları ticari bir gelir kapısı olarak gören şirketler zamanla farklı türden oyunlar üretmişlerdir. Akıllı telefon ve tablet gibi dijital cihazların çok küçük yaşlardan itibaren çocuklarla tanıştırılması dijital

oyunlara yönelim yaşının oldukça düşmesine sebep olmuştur. Oyunların tasarımındaki ana gaye oyun başında fazlasıyla zaman harcamasını sağlamaktır. Oyun başında fazla zaman harcanması oyun şirketlerinin daha fazla kazanmasına imkân tanıyan bir durumdur. Dışardan ücretsiz gibi algılanan dijital oyunlar oyun içi satın alma yöntemleriyle hiçbir geliri olmayan küçük çocuklara satış yapmak için farklı alternatifler sunmaktadır (91).

Toran ve arkadaşlarının annelerle yaptığı bir çalışmada çocukların dijital oyunlar ile tanışma yaşının hızlı bir gelişim dönemini içeren otuz altı ay civarında olduğunu bazı annelere göre ise bunun on sekiz ay civarına kadar kadar düştüğü ifade edilmiştir (7). Özellikle hızlı bir gelişim döneminde olan çocukların sosyal duygusal bilişsel ve fiziksel gelişim açısından kolay etkilendikleri ve dijital oyunların gelişim üzerinde doğrudan etkide bulunduğu yapılan çalışmalarla anlaşılmaktadır (89). Genelde çocukların dijital cihazları kullanmalarındaki temel amacı oyun oynama isteğidir. Bunun dışında müzik dinleme video izleme ve benzeri faaliyetlerde dijital cihaz kullanımında çocuk tarafından tercih edilen diğer etkinliklerdendir. İnternete ihtiyaç duyulmayan durumlarda mevcut yazılımlar ya da daha önceden kayıt altına alınan müzik fotoğraf video gibi eğlence içerikleri kullanılırken internet ortamına ulaşım sağlanması durumunda çocuklara yönelik web sayfaları aracılığıyla oyun temelli etkinliklere yönelim sağlamaktadırlar (57).

Dijital oyunların tanımına bakıldığında, bilgisayar tabanlı oyun oynamak amacıyla internet bağlantısı olan veya olmayan telefon, tablet, bilgisayar oyun konsolları gibi dijital araçlarla oynanabilen oyunlar olarak ifade edilmektedir (86). Zaman içerisinde teknolojinin gelişimiyle birlikte nitel açıdan değişime uğrayan faaliyetler nicel olarak ise artış göstermiştir. Günümüzde telefon, tablet, televizyonlar oyun konsolları gibi dijital cihazlar kitapların, oyunların oyuncakların yerini almıştır. Çocukların gelişiminin desteklenmesinde önemli bir yer teşkil etmeye başlayan bu dijital cihazlar, bilinçli olarak denetlenmezse olumsuz sonuçları beraberinde getirmesi muhtemeldir (15). Dijital oyun oynayan çocukların oyun oynama sürelerini netleştirememeleri bir belirsizlik oluşturmakta bu da çocuklarda dezavantajlı durumların avantajlı durumlara kıyasla daha fazla arttığı sonucunu ortaya çıkarmıştır (7).

Teknolojinin yayılımından önce önemli bir sosyalleşme aracı olan oyun, dijital cihazların gerçek oyunların yerini almasıyla sosyalliği tehlikeye sokacak durumların oluşmasına sebep olmuştur (85,87). Dijital oyunlar özünde çocukları yalnız bir yaşam ortamına ittiği ve bu durumda gerçek yaşamdan kopan çocuğun asosyal bir yapıya yönelim gösterdiği sonucunu doğurmuştur. Dijital oyun ortamlarında şiddet içerikli

oyunlara yönelen çocuklarda şiddet davranışını içselleştirmesine bağlı olarak zaman içerisinde bu durumu normalleştirme ve şiddet üreten bir birey olması beklenen bir durumdur (89).

Modern dijital çağda, çocuklarda ve ergenlerde medya kullanımını yasaklamak pratik ve gerçekçi değildir. Bu nedenle, dijital medyanın uygun kullanımı için dijital yeterlilik esastır (94). Özellikle oyun döneminde olan çocukların dijital oyun oynama alışkanlıklarının hayatlarının ilerleyen dönemlerini de etkileme ihtimalinin bulunması ailelerin kontrollü bir oyun oynama alışkanlığını edindirmelerini gerekli kılmaktadır. Bağımlılık boyutunda dijital oyun oynayan çocuklar; oyun karakterleriyle özdeşleşme, oyun oynamaktan dolayı yaşamsal faaliyetlerini aksatma ve oyun oynamayı farklı etkinliklere yönelmek gibi tercihlerde bulunur (87).

2.4.1. Dijital Oyun Bağımlılığı

Zamanlarını etkili bir şekilde kullanmayan çocuklar her hangi bir sebeple düzensiz bir şekilde sanal ortamda geçirdiği süre sebebiyle cep telefonu bağımlılığı, tablet bağımlılığı televizyon bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı ve oyun bağımlılığı gibi bağımlılık problemleriyle karşı karşıya kalmaktadır (58).

Bazı çocuk psikologları, çocuk gelişiminin hayati bir alanının, bağlanma alanı olarak tanımlanan erken ekran kullanımından etkilenebileceğini ifade etmişlerdir. Bağlanma, türün hayatta kalmasını sağlayan kilit süreçlerden biridir (20). Bağlanma kuramı temsilcileri bireyin tüm yaşamında kuracağı ilişkilerin kalitesinin, ilişkilerde sergilediği davranışların, ilişkilere yöneliminin ya da beklentilerinin anne baba ile kurduğu ilişkinin niteliğinden etkilendiğini ifade etmişlerdir (95). Bu erken deneyimler, ebeveyn ve çocuk arasındaki bağın kurulmasında kritik öneme sahiptir. Çocuk büyüdüğünde, bebeklik deneyimleri geçmişte kalmış gibi görünebilir, ancak bunlar daha sonraki etkileşimin temel aldığı yapı taşları olarak kalmaktadır (20). Chang ve arkadaşları yaptıkları bir çalışmada ebeveyn-çocuk bağlanması ve ebeveyn kısıtlayıcı arabuluculuğun çocukların akıllı telefon bağımlılığını önlemede koruyucu faktörler olduğunu belirtmişlerdir (77).

Bağımlılık hakkında çok sayıda psikolojik bakış açısı bulunmaktadır. Bu durum da onu birçok farklı şekilde tanımlamaya yol açmaktadır. Bununla birlikte, çoğu bağımlılık davranışı modeli, bir maddeyi tüketmeye veya kullanıcı için önemli kişisel zarara ve kişilerarası çatışmalara neden olan bir faaliyette bulunmaya yönelik sürekli ve kontrol edilemez bir dürtü olarak tanımlanmaktadır (96). Çeşitli bağımlılıklar beyinde

benzer örüntüler gösterdiğinden, semptomlarının birbirini yansıtması şaşırtıcı değildir. Herhangi bir bağımlılığın ayırt edici özelliği, bir kişinin gerçek hayatta önemli ölçüde zararlı sonuçlara rağmen davranışı sürdürmesi durumudur (65).

Anne babanın dijital cihazları kullanımındaki dikkatsizlikler çocukta bağımlılık gelişimine yol açmakta zamanla akıllı telefon yoksunluğu yaşayan çocuklarda yemek yemede, giyinmede, soyunmada öz bakım becerileri gibi ihtiyaçlarını karşılamada sorun çıkarma durumları oluşabilmektedir (57).

Dijital cihazların sağlıksız kullanımı çocuklarda ödül ve ceza sistemini bozarak bağımlılığa neden olduğu söylenebilir. “Ödül yetmezliği sendromu” olarak anılan beyindeki ödül ve ceza sistemini bozan bu bağımlılık, madde bağımlılığında olduğu gibi ödülün herhangi bir şekilde temininde ihtiyacı karşılayamaması durumu şeklindedir. Bu sebeple çocuğun dijital araçlara ulaşımında karşılaştığı durumlara karşı geliştirdiği davranışlar bağımlılığa yorumlanabilmektedir (97).

Dijital oyun bağımlılığı terimi 1980'lerin başında ortaya çıkmıştır. Dijital oyun bağımlılığı, dijital oyunu oynama davranışının kalıcı ve uyumsuz bir modelini ifade etmektedir. Dijital oyun bağımlılığı genellikle bir tür teknolojik bağımlılık olarak kabul edilir (96). Dijital cihazları günde üç saatten fazla kullanmanın oyun bağımlılığı olasılığını önemli ölçüde artırdığı ifade edilmektedir (94).

3- 6 ay boyunca sürekli olarak devam eden, dijital oyun bağımlılığını içeren altı kriter aşağıdaki gibidir (96,98).

1. Belirginlik: Bu kişilerde İnternet kullanımı veya dijital oyunu oynama, bir kişinin yaşamını etkileyen önemli bir uğraş haline geldiğinde, düşüncelerine duygularına ve davranışlarına etki etmeye başlamaktadır. Örneğin, gerçek yaşamda sanal ortamda bulunmadığı veya dijital oyun oynamadığı durumlarda bile kişinin bir sonraki oyun oturumunu planlaması durumudur.

2. Ruh hali değişikliği: Bu kişinin, dijital oyunları oynamanın bir sonucu olarak ruh halindeki değişiklikleri ifade eder. İçer dönük bir ruh halinin yanında artan kalp hızı, kas gerginliği veya titreyen eller gibi fizyolojik uyarılmalar yaşanabilir.

3. Hoşgörü/Tolerans: Bu kişilerde, önceki ruh halini değiştiren etkileri elde etmek için artan miktarda İnternet kullanımı veya video oyunu oynamanın gerekli olduğu süreci ifade etmektedir. Bu, temel olarak, insanların internet kullanımı veya video oyunları için harcadıkları zaman miktarını kademeli olarak artırdıkları anlamına gelir. Bağımlı oyuncuların, yalnızca zihinsel veya fiziksel olarak tükendiklerinde bir video oyunu oturumunu sonlandırdıkları noktaya kadar toleranslarını geliştirdikleri iddia edilebilir.

4. Yoksunluk belirtileri/Çekilme: Bu kişiler, video oyunu aniden kesildiğinde veya azaldığında ortaya çıkan rahatsız edici ruh hali durumları ve/veya fiziksel etkiler yaşarlar. Psikolojik yoksunluk belirtileri arasında hayal kırıklığı, sinirlilik ve düzleşmiş duygulanım yer alır. Geri çekilme, yoksunlukla ilişkili hoş olmayan duygu durumlarını hafifletmek için bireyi düzenli olarak video oyunları oynamaya motive eder. Bunlar, İnternet kullanımı veya dijital oyunu durdurulduğunda ya da ani azalmalarda oluşan iyi olarak değerlendirilmeyen duygu durumları ve/veya titremeler, sinirlilik, huysuzluk gibi fiziksel etkileri içermektedir.

5. Fikir ayrılığı/Zarar: Bu kişilerde, aşırı video oyununun olumsuz sonuçlarını ifade eder. Zarar, kişisel psikolojik sıkıntıların yanı sıra diğer insanlarla (aile üyeleri ve arkadaşlar) ve/veya diğer faaliyetlerle çatışmaları içermektedir.

6. Nüksetme: Bu kişilerde, daha önceki internet kullanımı veya dijital oyunu kalıplarına tekrar tekrar dönme eğilimi ve aşırı internet kullanımının veya dijital oyunu oynamanın yüksekliğine özgü en aşırı kalıpların bile, yoksunluk veya kontrol dönemlerinden sonra hızla geri yüklenmesi eğilimidir. Nüksetme genellikle bireyin davranışları üzerindeki kişisel kontrolünü kaybettiğini gösterir.

Mobil cihazların dijital dünyada hızla yaygınlaşması dijital bağımlılığa eğilim açısından farklı bir sürecin başlamasına sebep olmuştur. Öncesinde zaman ve mekan ile sınırlı olan bu teknolojiler mobil cihazları kullanan bireylerin sürekli yanında bulunmalarından dolayı bu cihazların kullanılabilirlik seviyesini arttırmıştır (57). Teknolojinin gelişimiyle beraber dijital dünyanın karşımıza çıkarttığı olumsuz durumların tam olarak bilinmemesi, oyun için kişisel oyun araçları veya internet kafeler gibi durumların tesis edilmesi, çocuklara bu cihazların kullanımında herhangi bir kontrol mekanizmasının işletilmemesi zaman içinde bu çocukların dijital oyun bağımlısı kişiler olmasına neden olmaktadır. Ayrıca çocukların yaşam şekillerinde oyun kültürlerinde, sportif faaliyetlerinde, hareketli oyunlarında azalmaların meydana gelmesi dijital oyun bağımlılığını tetikleyen unsurlardandır (89).

Dijital oyun bağımlılığı genellikle, bireylerin dijital oyunu oynama üzerindeki kontrolünü tamamen kaybettikleri ve aşırı davranışlarının hayatlarının tüm yönleri üzerinde zararlı bir etkisi olduğu ve işlerini ve/veya eğitim faaliyetlerini, kişilerarası ilişkilerini tehlikeye attığı zaman mevcut olduğu söylenebilir (96). Bu dijital oyunlar bireylerin zaman içerisinde aile ve arkadaş çevresiyle ilişkilerde bozulmalar sosyal açıdan duyarsızlaşma, okul ve çalışma hayatında değişimler, okul yaşantısına karşı yabancılaşma

hissi veya bağımlılık düzeyinde bir soruna dönüşebilmektedir (99). Bunun yanında oyuna başlama yaşının düşmesine bağlı olarak akademik başarının düştüğü ve bağımlılık seviyesinin yükseldiği saptanmıştır (100). Oyun takıntısı, derslerinde başarısız olmasına ve aile ilişkilerini mahvetmektedir. Genelde trajik etkileri olan dijital bağımlılık, son derece yetenekli gençlerin, teknolojiyle daha fazla zaman geçirmek için eğitim ve kariyer hedeflerinden vazgeçtikleri bilinmektedir. Sevgi dolu dürüst çocuklar, ebeveynlerinin dokunuşuna soğuk davranabilir ve alışkanlıklarını örtbas etmek için yalan söylemeyi alışkanlık haline getirebilirler (65).

Akıllı telefonlarla vakit geçiren, çizgi film eşliğinde yemek yiyen, akıllı telefon olmadığı yemeyen çocuk ne ölçüde yediğinden ne yediğinden habersiz ve doyduğunu hissetmeden obezite riskiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Çocuğun izlemeye maruz kaldığı içerik ve geçirdiği zaman ebeveynlerce denetlenmesi gereken ve sınırlamalar konulması gereken önemli bir husustur. Bunun tersi durumda gelişimsel bozukluklara sahip çocukların çoğalması muhtemeldir (57). Çocukların bir kısmı tabletleriyle oynama dürtülerini kontrol etme kapasitelerini kaybettiklerinde, bunun da uyku ve ev işlerini tamamlama gibi önemli aktivitelerin yerine geçmelerine neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır (101). Çevrimiçi oyunlar da dahil olmak üzere sürükleyici dijital teknolojilerin sorunlu kullanımının devam etmesi durumu, gelecekte gelişmiş ülkeler için bir halk sağlığı sorunu olacağı izlenimi vermektedir (102).

2.5. Dijital Oyun Bağımlılığının Yordayıcıları

Sanal ortamlarda ve dijital oyun mecralarında uzun süre geçiren bireylerde olumsuz aile ilişkileri, akademik yaşamda gerileme ve sosyal ilişkilerde kopukluklar görülebilmektedir. Aile bireyleri bu durumlarda ortaya çıkabilecek olumsuzlukların giderilmesinde kilit role sahiptir (92). Erken çocukluk ve ilkokul çağındaki çocukların dünyasında önemli bir yer edinen anne baba ve öğretmenler çocuklara iyi birer rol model olarak birçok istendik davranışın öğretiminde katkı sağlayabilirler. Farklı bir ifadeyle anne baba, öğretmen ve yakın çevre bir davranışın çocuklara kazandırılmasında ilk önce kendileri göstermeli daha sonrasında çocukların yaptıkları davranışları pekiştirmelerle yerleşmelerini sağlamalıdır (34).

Kişinin düşüncelerinde eylemlerinde bir başka kişiyle veya grupta girdiği etkileşim sonucunda kendisine etki eden grup veya kişilerin bireyi baskın bir şekilde etkilemesine sosyal etki denir. Toplumdan etkilenen birey aynı şekilde etkilendiği oranda da toplumu etkileme gücüne sahiptir. Bu durum sosyal etkinin sosyal davranışı

yönlendirmesine ortam sağlamaktadır (103). Bireyin, başkalarının davranışlarından gözlem yoluyla etkilenecek birçok davranışı öğrenmesi bilinen bir gerçektir. Yaşama adım atılan ilk andan itibaren birey taklit ve gözlem yoluyla davranışlarını şekillendirmeye başlar (104). Sosyal öğrenme kuramcısı Albert Bandura kuramında kişilerin yalnız deneyimler yoluyla değil aynı zamanda sosyal çevresi, bu çevreden de özellikle ailesinden gözlem ve taklit yoluyla öğrendiğini ifade etmiştir (105).

Anne ve babaların dijital ihmal ve olumsuz model olma düzeylerinin artmasıyla çocuklarda internet bağımlılığı aynı oranda artmaktadır. Ayrıca anne ve babaların çocuklarını risklerden koruma düzeyleri arttıkça çocuklarda internet bağımlılığı aynı oranda düşüş göstermektedir (83). Anne babalar çocuklarına dijital araçları kullandırmaya bile kendileri çocuklarla beraber aynı ortamda buldukları zaman diliminde bu araçları kullanarak onların ilgilerini çekebilmektedirler. Bu sebeple anne babalar çocuklarıyla bir arada oldukları zamanlarda dijital araçlara fazlasıyla zaman harcaması ya da bu dijital araçları bir bakıcı gibi çocuğun, beslenmesinde, uyutulmasında, susturulmasında kullanmaması/ kullandırmaması tavsiye edilmektedir (70).

Ailesiyle güçlü kaliteli ilişkiler kuran çocukların kişilik ve sosyal gelişimi de aynı oranda paralellik göstermektedir. Bu yüzden anne ve babaların çocuklarıyla kurduğu sağlıklı iletişim onların ilerleyen yaşamlarında sosyal becerilerinin gelişimine etki etmektedir. Bu bağlamda çocukların tablet, bilgisayar, televizyon gibi dijital araçlarla kurduğu ilişkinin en önemli sebebi çocuklarla geçirilen verimli zamanın gittikçe düşmesi ve aile içi iletişim eksikliğidir (106). Erken yaşlardan itibaren teknolojik aletleri kullanmaya başlayan çocuklarda bağımlılık oluşmaması için ailelerin iyi bir şekilde eğitilmeleri öncelikler arasında gelmektedir (54).

Bilgisayarların ve internetin hâkim olduğu bir dönem olan 21. yüzyılda yaşayan günümüz insanları için dijital medyanın hayatın önemli bir parçası haline gelmesi başka kişilerle, yakın çevreyle olan etkileşim yöntemini değiştirmiştir. Çocuklarda bu değişimin bir parçası olmuştur (86). Bir çocuğun doğum öncesi dönemden erişkinliğe kadar geçen gelişimini tanımlayan bir kuram olan Bronfenbrenner' in ekolojik/ biyoekolojik kuramı çocuğun gelişimi üzerindeki etki boyutunun incelenmesinde çocuğu saran yakından uzağa sıralanan çeşitli tabakaların varlığından söz etmektedir. Bu çevresel tabakalar mikrosistem, mezosistem, ekosistem, makrosistem ve kronosistem olarak tanımlanmaktadır (107–109). Bu kuramda çocuğun gelişiminin belirlenmesinde çocuğu etkileyen biyolojik ve çevresel unsurların kolaylaştırıcı ve zorlayıcı yönlerinin etkisi

bulunmaktadır. Bu kuramda aile, yakın çevre ve toplumun getireceği imkanların bilinmesi gelişimin değerlendirilmesi açısından gereklidir (110).

Çocuğun ilk sosyal yaşantısında sadece birincil sosyalizasyon yapı olan aile aktifken, okula başlamakla beraber okul ortamı ve arkadaş çevresiyle sosyal ilişkiler kurarak ikincil sosyalizasyon olarak tanımlanan sürece dahil olmaktadır. Ailenin bu aşamada rolü azalmakta yalnız etkililiğini kaybetmemektedir. Aile yapısının içerisinde yer alan birey- çevre ahengi ve iletişim kanallarının açık ve etkili olması gerek sistem kuramı gerekse de ekolojik yaklaşım açısından aileyi güvenli sığınılacak bir liman olmasını sağlamaktadır (111). Bu kurama göre bağımlılık çok yönlü sosyal bir sorundur (112).

Aile ve yakın çevrenin birey üzerindeki etkisinin yoğun olduğu mikrosistem, ekosistemin önemli bir basamağını oluşturmaktadır. Mikrosistem, bireyin içinde yaşadığı ortamlardır. Bu ortamlar, bir kişinin ailesini, akranlarını, okulunu ve mahalleyi içermektedir. Ebeveynler, akranlar ve öğretmenler gibi sosyal yapılara en doğrudan etkileşimlerin gerçekleştiği yer mikrosistemdir. Birey bu ortamlardaki deneyimlerin pasif bir alıcısı değil, ortamların inşasına yardımcı olan aktif yapı konumundadır (113). Mikrosistemde kişinin bağımlı bir birey olmasında kişisel özelliklerinin yanı sıra yakın çevresini oluşturan aile sisteminin sağlıklı bir şekilde işlevsel olmasının büyük rolü vardır. Bu doğrultuda bağımlı bireylerin oluşumuna engel olmak ve bağımlı olan kişilerin tedavisinde ise bağımlılığı tetikleyici unsurların ortadan kaldırılması amacıyla aile ile birlikte bireyi de içine alan koruyucu, önleyici ve tedavi edici faaliyetlerin yapılması gerekmektedir (112). Ebeveynler aracılığıyla sistemlerden süzülerek geçen fikirler ve inançlar, ebeveynlerin ev ortamında medya hakkındaki görüşlerini düşünme ve buna değer verme biçimlerini etkilemesi muhtemeldir. Bu açıdan bakıldığında, medya kullanımıyla ilgili ebeveyn tutumları ve ahlakı da dahil olmak üzere aile özellikleri, çocuğun çevresindeki çeşitli sistemlerden süzülerek ve ev medya ortamının bir işlevi olarak mikrosistemi doğrudan etkileyerek çocukların teknoloji kullanımında rol oynayabilmektedir (72). Ebeveyn çocuk etkileşiminin yoğun olduğu mikrosistemde ebeveynler , dijital ebeveynlikteki inançlarını ve uygulamalarını ayarlayarak bu yeni sürecin getirdiği zorluklara karşı çözüm yolları geliştirmelidirler (114).

Makrosistem düzeyinde, ulusal ideolojiler ve kültürel değerler de buna bağlı olarak değişmiştir ve kamu ve eğitim yetkilileri, erken dijital kullanım, çevrimiçi öğrenme, dijital ebeveynlik ve dijital okul öncesi eğitim hakkındaki inançlarını ve politikalarını değiştirmek zorundadır. Sonunda, bu değişiklikler ebeveynlerin erken

dijital kullanım ve dijital ebeveynlik konusundaki inançlarını ve uygulamalarını değiştirmesi beklenmektedir (115).

Kronosistem, zamanın getirdiği yeniliklere göre değişim gösteren ve bütün sistemleri etkileyen bir sistemdir. Sistemin diğer basamaklarında tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan değişimler ve bu değişimlerin aileyi ve çocuğu etkilemesi durumu söz konusudur. Anne babanın ya da çocuğun durumunda zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin sonucunda karşılıklı ilişkilerde yeni bir düzenleme gerçekleşir. Zaman içerisinde çocuğun büyümesinin artması paralelinde daha bağımsız bir birey olmasına, gereksinimlerinin değişim göstermesine, farklı toplumsal ortamlarda yer almaya bağlı olarak ebeveyn çocuk ilişkilerinde değişimlerin gözlenmesi kaçınılmazdır (95). Kronosistem, çevrenin zaman içindeki etkisini ve gelişimi ve davranışı nasıl etkilediğini içerir. Yaşam zinciri boyunca olayların modelini ve sosyo-tarihsel koşulları içerir. İnternet ve tabletler gibi teknolojinin gelişmesi, öğrenenleri yetenekli, rahat ve onları eğitim ve eğlence için kullanmaya alıştıırır (116). Yetişkinlerin medya teknolojisi ile harcadıkları büyük miktardaki zaman ve çocuğun ekolojik sistemi içindeki çeşitli bağlamlardaki varlığı göz önüne alındığında, ebeveyn medya kullanımının, çocuğun tekrar tekrar gördüğü bir şey olan, devam eden bir aktiviteye dönüşebileceğini söylemek mümkündür (72).

Kronosistem boyutunda, COVID-19 pandemisi ve bununla bağlantılı karantinalar, küçük çocukların öğrenimi ve gelişimi için ekolojiyi önemli ölçüde dönüştürdü. Bu dönüşüm, küçük çocukların çevrimiçi öğrenmeleri ve dijital ortamları da dahil olmak üzere erken dönem deneyimlerini yeniden şekillenmesini sağlamıştır (115). Yapılan çalışmalarda pandemi sürecinde teknolojik aletlerin kullanımında önemli ölçüde artış gözlenmiştir (117–119). Kay ve Sağlam “Covid-19 Salgını Sürecinin Ailede Ebeveyn Tutumları İle Çocuklarda Duygusal Ve Davranışsal Durumlar Açısından Değerlendirilmesi” konulu çalışmasında görüş bildiren ebeveynler salgın sürecinin tablet, akıllı telefon gibi mobil cihazların yanı sıra televizyon ve bilgisayar gibi diğer teknolojik cihazlara karşı yoğun ilgi gösterdikleri ev içinde oynanan oyunların talebi karşılayamadığından dijital oyunlara aşırı bir yüklenmenin olduğunu belirtmişlerdir (120).

Çağın getirdiği yeniliklerden olan bilgiye çabuk ulaşma hızlı teknolojik ilerlemeler bu ilerlemelere bağlı olarak çocukların küçük yaşlardan itibaren teknolojiyi kullanmaları ve bunların oluşturduğu kültürel değişimler ailelere çocuk yetiştirme noktasında farklı roller biçmiştir (50). Ailelerde olumlu uygulamaların tanıtılmasının,

aile üyeleri arasındaki güçlü yönleri belirleme ve aile etkileşiminde olumlu bir değişiklik yaratma fırsatı sağlayacaktır. Bu, üyeler arasındaki etkileşim ve iletişim kalıplarını şekillendirerek, duyguları özgürce ifade ederek ve olumlu duygular geliştirerek duygusal iklimi düzenleyerek, birlikte zaman geçirerek, aile amaç ve hedeflerini belirleyerek ve onların güçlü yanları, dayanıklılıkları ve aile kimlikleri üzerinde düşünerek gerçekleştirilebilir (121).

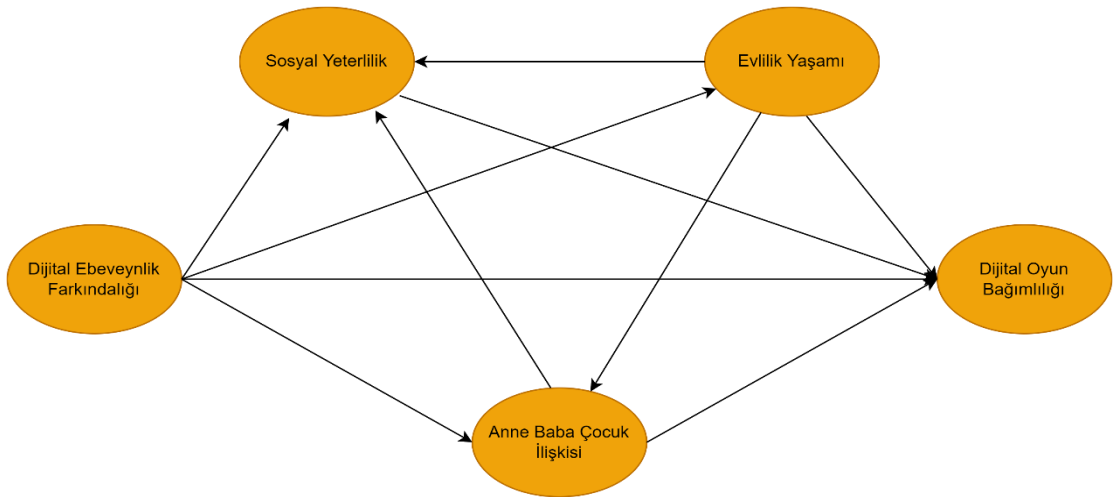

3. MATERYAL VE METOT

Bu araştırma, erken çocuklukta dijital oyun bağımlılığı, dijital ebeveynlik, aile içi ilişkiler ve sosyal yeterlilik arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda bu bölümde; araştırmaya ilişkin model, evren ve örneklem, veri toplamada kullanılan ölçme araçları ve bu ölçme araçlarının özellikleri verilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen verilerin değerlendirilmesi amacıyla kullanılan analiz yöntemleri bu bölümde belirtilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Yapısal eşitlik modelinde (YEM) tasarlanan bu çalışma, iki aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak Nuñez (2011) tarafından geliştirilen “Çocukların Sosyal Yeterlilik” ölçeği Türk kültürüne uyarlanmıştır (122). İkinci aşamada ise erken çocuklukta dijital ebeveyn farkındalığı, dijital oyun bağımlılığı, çocuklarda sosyal yeterlilik, ebeveynler arası ilişkiler ve ebeveyn-çocuk arasındaki iletişimi açıklamak için nicel bir araştırma yöntemi olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu tür ilişkisel araştırmalarda iki veya daha fazla değişkenin birbiriyle olan ilişkisini tespit etmek ve neden sonuçlarına ilişkin ipuçları elde etmek amacıyla uygulanan araştırmalardır (123,124). Bu araştırmada, değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkisinin açıklamaya yönelik YEM analizi ile değerlendirilen bir model önerilmiştir. Ortaya çıkan model Şekil 3.1’ de verilmiştir.

Şekil 3.1. YEM

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Türkiye’de yaşayan yaşları 48-72 ay arası olan okul öncesi eğitim çağındaki çocukların ebeveynleri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Çalışmada örneklem yöntemi olarak seçkisiz olmayan bir örnekleme yöntemi olan uygun örnekleme kullanılmıştır. Uygun örnekleme, çalışmaya katılmak isteyen bireylerin kolaylıkla ulaşılabilir gönüllü kişilerden oluşması durumunda uygulanmaktadır (21). Evrenin sınırları bilinen çalışma için örneklem büyüklüğü olarak yapılan hesaplamada 0.95 güven aralığı ile %5 yanılğı düzeyi göz önünde bulundurulduğunda 384 olarak hesaplanmıştır. Çalışma kapsamında ölçek formları 604 kişiye uygulanmıştır. Araştırma kriterleri dışında olan kronik rahatsızlığı bulunan 28 form çalışmaya dahil edilmemiştir. Ayrıca düzensiz doldurulan ve hesaplama sonucunda ortaya çıkan uç değerler neticesinde 19 form daha çalışmadan çıkarılmıştır. Toplamda 557 veri üzerinden analizler yapılmıştır. Çalışmaya katılan ebeveynlere ait demografik bilgi formu Tablo 3.1’ de yer almaktadır.

Tablo 3.1. Çalışmaya Katılan Ebeveynlerin Demografik Özellikleri

	Değişken	N	%
EBEVEYN	Cinsiyet		
	Kadın	359	64.5
	Erkek	198	35.5
Yaş	25 ve altı	15	2.7
	26-35	281	50.4
	36-45	233	41.8
	46-60	25	4.5
	61 ve üstü	3	0.5
	Öğrenim Durumu	İlkokul	26
	Ortaokul	41	7.4
	Lise	112	20.1
	Ön lisans/Lisans	257	46.1
	Lisansüstü	121	21.7
ÇOCUK	Cinsiyet		
	Kız	243	43.6
	Erkek	314	56.4
Yaş	48-53 ay	171	30.7
	54-60 ay	87	15.6
	61-66 ay	86	15.4
	67-72 ay	213	38.2
	1	113	20.3
	2	267	47.9
Kardeş Sayısı	3	123	22.1
	4	42	7.5
	5	4	0.7
	6 ve üstü	8	1.4
	Toplam		557

Tablo 3.1 incelendiğinde çalışmaya katılan ebeveynlerin cinsiyete göre sınıflandırılmasında kadın katılımcıların frekans ve yüzde dağılımı N=359; % 64.5 iken, erkek katılımcıların ise frekans ve yüzde dağılımı N=198; %35.5 şeklindedir. Ebeveynlerin yaş aralığı N=281; %50.4 ile 26-35 yaş arası, N=233; %41.8 ile 36-45 yaş

arası, N=25; %4.5 ile 46-60 yaş arası, N=15; %2.7 ile 25 ve altı yaş aralığı son olarak ise N=3; %0.5 ile 61 ve üstü yaş aralığındadır. Ebeveynlerin öğrenim durumuna göre sınıflandırılmasında ön lisans/lisans N=257; %46.1 lisansüstü N=121; %21.7, lise N=112; %20.1, ortaokul N=41; %7.4 ve son olarak ilkokul N=26; %4.7 şeklindedir. Çocukların cinsiyete göre sınıflandırılmasında erkek çocukların katılımcıların frekans ve yüzde dağılımı N=314; %56,4 iken, kız çocukların ise frekans ve yüzde dağılımı N=243; %43.6 şeklindedir. Çocukların ay bazında yaş aralığı N=213; %38.2 ile 67-72 ay arası, N=171; %30.7 ile 48-53 ay arası, N=87; %15.6 ile 54-60 ay arası, son olarak ise N=86; %15.4 ile 61-66 ay aralığındadır. Çocukların kaç kardeş olduklarına ilişkin sınıflandırılmada 2 kardeş N=267; %47.9 kardeş N=123; %22.1, 1(kardeş yok) N=113; %20.3, 4 kardeş N=42; %7.5, 6 ve üstü kardeş N=8; %1.4 ve son olarak 5 kardeş N=4; %0.7 şeklindedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu kısımda çalışmada yer alan ölçekler hakkındaki bilgilere, ölçeğin uyarlama aşamasındaki ve bu çalışmadaki verilere göre güvenilirlik katsayıları ve faktör yapılarının test edildiği Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonuçlarına yer verilmiştir.

Çalışmada, araştırmacı tarafından, ebeveynlerin kendileri ve çocuklarıyla ilgili bilgi edinilmesi amacıyla Kişisel Bilgi Formu (EK-5) oluşturulmuştur. Çocukların sosyal yeterliliği ölçmek için, Türkçe kültürüne uyarlaması yapılan Çocuklar İçin Sosyal Yeterlilik Ölçeği (ÇİSYÖ) (EK-6), ölçeği kullanılmıştır. Ayrıca ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıklarını ölçmek için “Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği” (DEFÖ) (EK-7), çocukların dijital oyun bağımlılıklarını ölçmek için “Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeği” (DOBE) (EK-8), Anne babanın Çocukla ilişkisini ölçmek için “Çocuk-Ana baba İlişki Ölçeği” (EK-9), eşlerin evlilik yaşamlarını ölçmek içinse “Evlilik Yaşamı Ölçeği” (EYÖ) (EK-10) kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırma kapsamında 48-72 ay arası çocuğu olan ebeveynler ve çocuklarıyla ilgili bilgi sahibi olunması için oluşturulan Kişisel Bilgi Formunda çocuğun; cinsiyeti, yaşı, doğum sırası, kardeş sayısı, gibi bilgilere yer verilirken, ebeveynlerle ilgili olarak ise; yaşı, öğrenim durumu çocuk sayısı gibi sorular yer almaktadır.

3.3.2. Development and Validation of the Children's Social Competence Scale

3-8 yaş arası çocukların sosyal yeterliliğini ölçmek için Nunez tarafından geliştirilmiştir. 4 lü likert tipi derecelendirme şeklinde uygulanan ölçek 3 alt boyutta toplamda 12 maddeden oluşmaktadır (122). Çocukların sosyal yeterlilik ölçeği; Nunez tarafından Asperger ve yüksek işlevli otizmi olanlar da dâhil olmak üzere 3-8 yaş arası tüm çocukların sosyal yeterliliğini değerlendirmek için bir ölçek geliştirmek amacıyla tasarlanmıştır. Nunez tarafından geliştirilen Çocukların Sosyal yeterlilik ölçeği; sosyal beceriler, sosyal-duygusal düzenleme ve benlik saygısı olmak üzere üç alt boyuttan ve her alt boyutlar ise kendi içerisinde dört maddeden oluşmaktadır. Yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından sonra sağlıklı çocukların sosyal yeterliliğini ölçmenin yanında Asperger ve yüksek işlevli otizmi çocuklarda sosyal yeterliliği değerlendirmek için de yarar sağladığı saptanmıştır.

İlk olarak Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılarak ölçeğin örtük yapısı belirlenmiştir. 3-8 yaş arası 200 çocuktan elde edilen verilerle gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizi sonucunda oluşan yapının doğrulanması amacıyla yapılan DFA' da 405 çocuktan elde edilen veriler çalışmaya dahil edilmiştir. DFA sonucunda ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri sonucuna göre ölçeğin 12 maddeden oluşan 3 boyutlu mevcut yapısının doğrulandığı saptanmıştır ($\chi^2(51, N = 405) = 213.534, p < .001$; RMSEA = 0.089 $p < .001$; CFI = 0.97; GFI = 0.92; ve PNFI = 0.74.). Ölçeğin sosyal beceriler, duygusal düzenleme ve özsaygıya ait Cronbach Alfa değerleri sırayla; .95, .95, ve .93 olarak hesaplanmıştır. Ölçek 4'lü likert tipi puanlamaya sahiptir (1= Hiçbir zaman, 2=Nadiren, 3=Bazen,4=Sıklıkla). Annette I. Nuñez ile mail aracılığıyla iletişime geçilerek ölçeğin Türk kültürüne uyarlanması için gerekli olan izinler alınmıştır (22).

3.3.3. ÇİSYÖ Türk Kültürüne Uyarlanması Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Farklı kültürdeki bir ölçeğin Türkçe' ye çevrilmesinde belirli aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalardan ilki, ölçeğin dilsel eşdeğerliliği ile ilgili çalışmalardır.

Çeviri Aşaması

Çeviri aşaması ölçek uyarlama çalışmalarında en önemli basamaklardan biridir. Ölçeğin kendi öz dilinden farklı bir dile çevrilmesinde takip edilmesi gereken önemli bazı hususlar bulunmaktadır. Ölçeğin çevrilmesi ekibinde yer alacak kişilerin hem ölçeğin öz diline hem de çevirisi yapılacak olan hedef dile hâkim olmaları, ölçeğin içerdiği disiplinle ilgili bilgiye sahip olmaları ve hem ölçeğin hem de uyarlanacak dilin kültürel yapısı

konusunda deneyimli olmaları gerekmektedir (125). Ölçeğin çevirisi, İngilizce öğretmenliği, Psikoloji, Eğitim bilimleri ve iki de Çocuk gelişimi bilim alanlarında olmak üzere farklı alanlardan İngilizceyi iyi bilen beş öğretim üyesi tarafından yapılmıştır. Bu aşamada ölçek, birbirinden bağımsız olarak çevirmenler tarafından Türkçe' ye çevrilmiştir. Sonraki aşamada Çocuk psikiyatri ve Çocuk gelişimi alanında uzman öğretim üyeleri bir araya gelerek her beş çeviriyi de incelemiş, inceleme neticesinde ortak bir görüş belirlenerek ölçek maddeleri düzenlenmiştir. Bu düzenlemeden sonra Türkçe dil eğitimine hâkim alanında uzman üç öğretim elemanın görüşleri doğrultusunda uygulama formuna son şekli verilmiştir.

Ölçeğin İngilizce formu ile Türkçe formunun eşdeğerliğini tespit etmek amacıyla dil geçerliliği yapılmıştır. Bu kapsamda 4-6 yaş arası çocuğu olan ve lisansüstü eğitim alan İngilizce okuduğunu anlama becerisine sahip 30 ebeveyn den oluşan gruba önce İngilizce orijinal formu uygulanmış 2 hafta sonra ise Türkçe formu uygulanarak her iki dilde elde edilen puanların korelasyonuna bakılmıştır. Ölçeğin İngilizce ve Türkçe formu arasında yapılan korelasyon analizinde pozitif yönde, yüksek düzeyde ve anlamlı bir ilişki bulunduğu anlaşılmıştır ($r = .78$; $p < .05$). Araştırma sonucunun başarıyla değerlendirilebilmesi için dilsel eşdeğerliğinin .70 ve üzerinde olması önerilmektedir. Bu sonuçlar bağlamında ölçeğin İngilizce ve Türkçe formunun eş değer düzeye sahip olduğu anlaşılmaktadır (126)

Yapı Geçerliliği

Ölçekten elde edilen sonuçların ne ile bağlantılı olduğunun açıklanması yapı geçerliliği ile sağlanmaktadır. Yapı geçerliliği ölçekte yer alan maddelerin belirlenen özellikleri ne seviyede doğru ölçtüğü ile ilişkilidir. Çalışmalarda yapı geçerliliğini test etmek için AFA, DFA, güvenilirlik analizi ve uç değer analizi, kullanılması önemlidir (127). Faktör analizi ölçek uyarlama ve geliştirme çalışmalarında ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenmesinde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir (126). Bu amaçla faktör analizinin uygulanabilmesi için yeterli bir örneklem sayısına ihtiyaç vardır. Bu konuda farklılıklar olmakla birlikte örneklem büyüklüğü 50 ya da 100'den fazla olmalı görüşüyle beraber analizde yer alan değişkenlerin sayısının beş veya on katı aralığında bulunması gerektiği ifade edilmiştir (128). Bu çalışma kapsamında 232 ebeveyn ölçek formunu doldurmuş 4 form çalışmadan çıkarılmış toplamda 228 ölçek formuna faktör analizi uygulanmıştır.

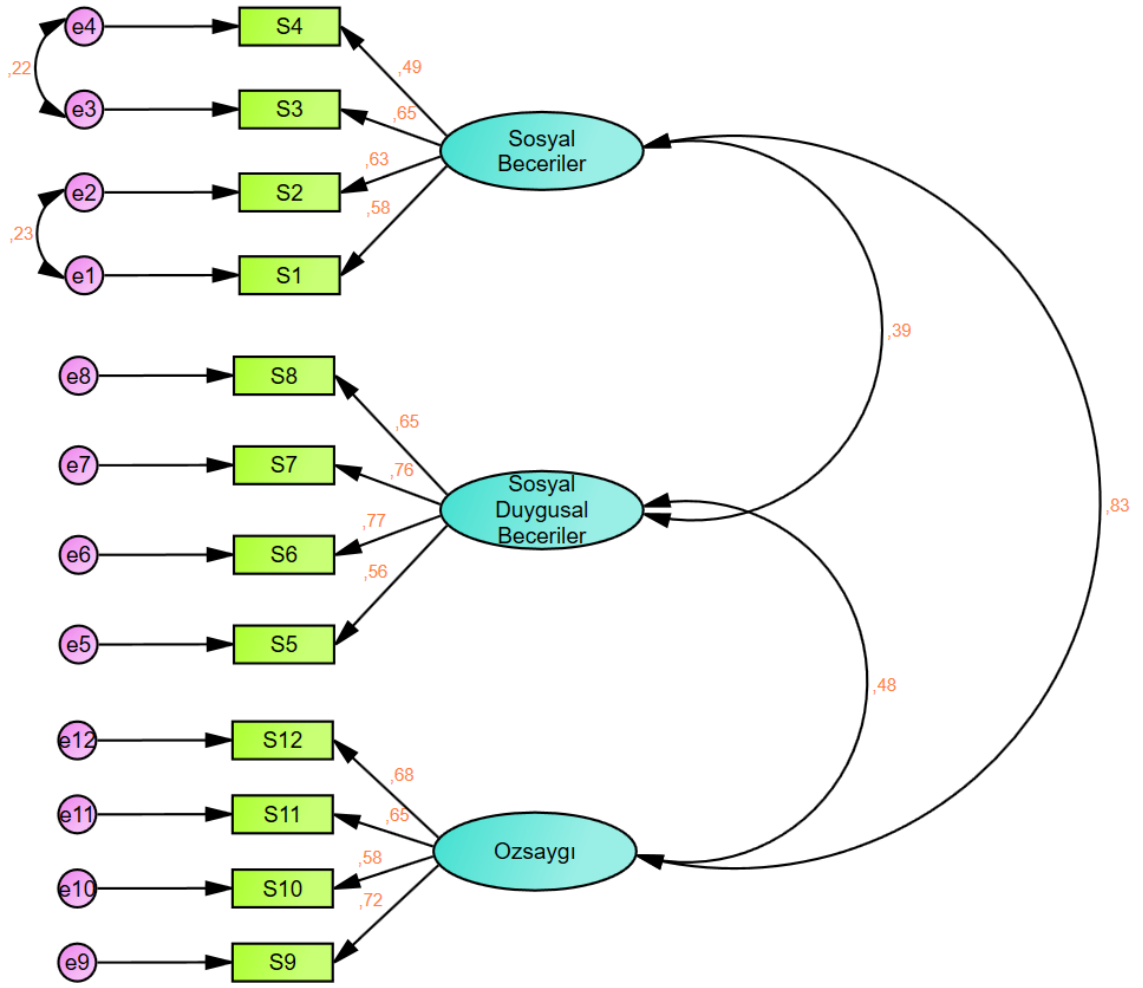
Seçer lek uyarlama çalışmalarında önceden doğrulanmış ve test edilmiş bir yapıyı Türkçeye uyarlamaya çalışıldığı için örtük yapıyı tekrar test etmeye ihtiyaç duyulmadığını bu sebeple AFA yerine uyarlama aşamaları başarıyla tamamlanan ölçeğin DFA ile model uyumu incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir (126). Bu bağlamda faktör analizi kapsamında sadece DFA yapılmıştır. DFA önceden uygulanmış bir ölçeğin yeni yapılmış bir çalışma verilerindeki kullanımında orijinal faktör yapısıyla varsa uygunluğunu, uygunluk ölçütünü denetleyen faktör analizidir (129). Model uyumunun test edilmesi için çeşitli istatistikler yer almaktadır. Ki-kare istatistiği bu istatistiklerin başında gelmektedir. Bu istatistikte amaç, gözlenen kovaryans matrisi ve faktör kovaryans matrisi arasında bir farkın olmadığını test etmektir (130). Modelin genel olarak uyumlu sayılabilmesi için Ki-kare/SD oranının beşten kk olması kabul edilebilirliği açısından yeterli olarak değerlendirilmektedir (131). Ki-kare/SD oranı bazı kaynaklarda 3 bazılarında ise 5'ten kk olması gerektiğiyle ilgili bilgi yer almaktadır. Bu araştırmada model uyumunu değerlendirmede bu oranın 5'in altında bulunması ölçüt olarak değerlendirilmiştir. Ki-kare/SD istatistiğinin yanı sıra çeşitli uyum iyiliği değerleri yer almaktadır. Bu araştırmada RMSEA, CFI, NNFI (TLI), GFI, AGFI, IFI ve SRMR uyum iyiliği değerlerine de yer verilmiştir. Tablo 3.2' de uyum iyiliği değer aralığı yer almaktadır (131–134).

Tablo 3.2. Uyum İyiliği Değerleri

Uyum İstatistiği	Kabul Edilebilir Uyum	İyi Uyum
X ² /sd	≤ 2-5	≤2
RMSEA	≤ 0.80	≤0.05
CFI	≥0.90	≥0.95
NNFI (TLI)	≥0.90	≥0.95
GFI	≥0.85	≥0.95
AGFI	≥0.85	≥0.95
IFI	≥0.90	≥0.95
SRMR	≤0.10	≤0.05

Ölçeğin 3 faktörlü yapısını doğrulamak amacıyla DFA yapılmıştır. Analizlerin yapılmasında SPSS ve AMOS bilgisayar programlarından yararlanılmıştır. Anlamlılık

düzei. 05 olarak alınmıştır. DFA Amos 26.0 kullanılarak yapılmıştır. ÇİSYÖ' nün birinci düzey DFA' ya ilişkin model, Şekil 3.2' de sunulmuştur.

Şekil 3.2. ÇİSYÖ Birinci Düzey DFA

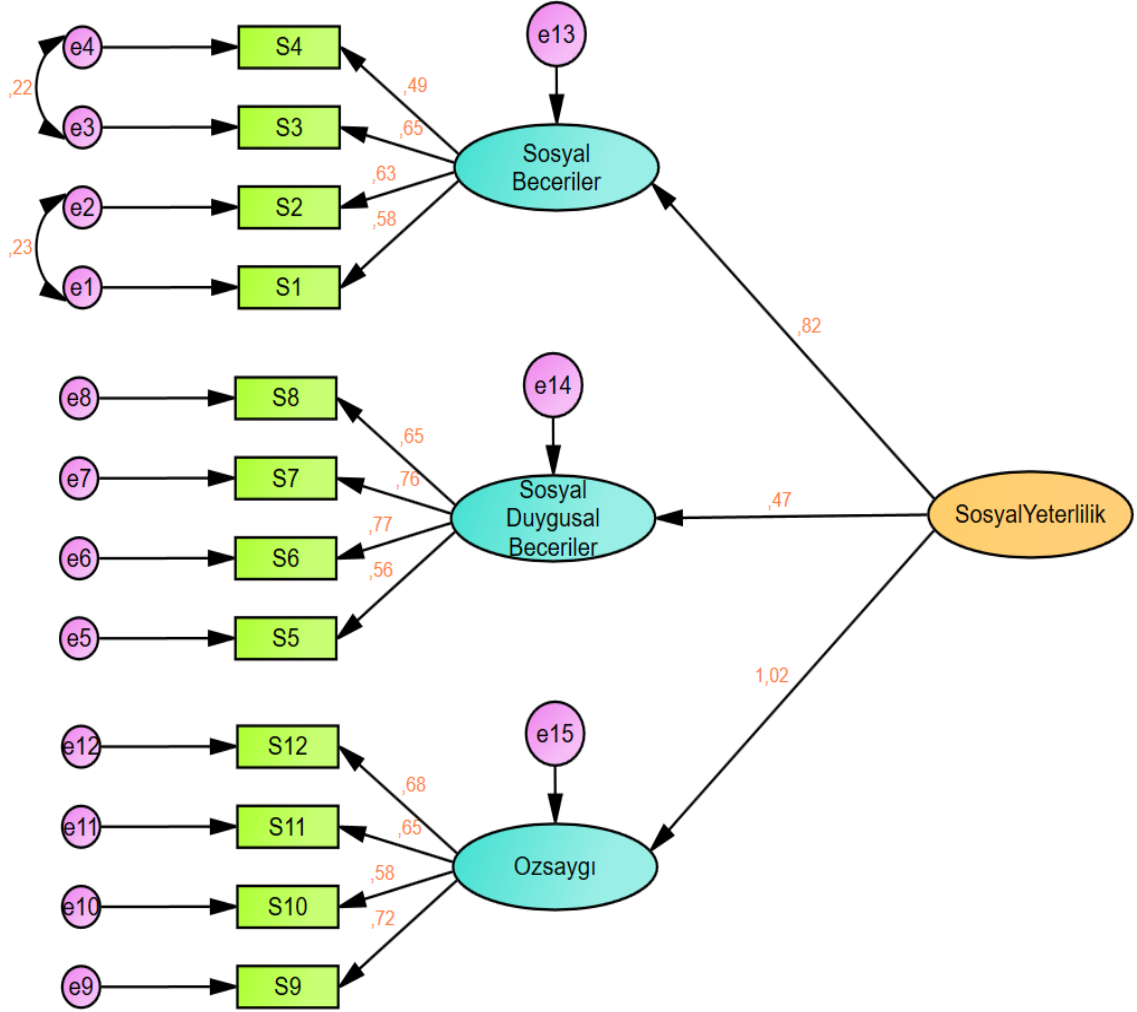
Tablo 3.3' te DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır

Tablo 3.3. DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri

Uyum İstatistiği	X2 /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	2.009	.067	.94	.92	.94	.90	.94	.057

Tablo 3.3 incelendiğinde χ^2/Sd (2.009), RMSEA (.067), CFI (.94), NNFI (TLI) (.92), GFİ (.94), AGFİ (.90), IFI (.94), ve SRMR (.057) değerlerinin kabul edilebilir uyum

değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında ikinci düzey DFA yapılmıştır. İkinci düzey DFA'ya ilişkin model şekil 3.3'te yer almaktadır.

Şekil 3.3. ÇİSYÖ İkinci Düzey DFA

Tablo 3.4'te İkinci düzey DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır

Tablo 3.4. İkinci Düzey DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri

Uyum İstatistiği	X ² /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	2.095	.069	.93	.91	.93	.90	.93	.059

Tablo 3.3. incelendiğinde χ^2/Sd (2.095), RMSEA (.069), CFI (.93), NNFI (TLI) (.91), GFI (.93), AGFI (.90), IFI (.93), ve SRMR (.059) değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

Ölçüt Geçerliği Çalışmaları

Ölçüt geçerliği kapsamında ilk olarak toplam test puanına göre yapılan %27'lik dilimde yer alan alt ve üst grup puanları arasındaki fark ilişkisiz t-testi ile test edilmiştir. Anlamlı bir farklılığın çıkması testin iç tutarlılığının bir yansıması olarak kabul edilmektedir Madde toplam korelasyon katsayısının 0.30 ve üzerinde olmasının maddenin kabul edilebilir düzeyde kabul edilmesi için yeterli değerdir olduğu korelasyon değerinin yükselmesiyle etkililiğin artacağı belirtilmektedir (135). Tablo 3.5' te ÇİSYÖ' ye ait Alt- Üst %27'lik gruplara ilişkin veriler verilmiştir.

Tablo 3.5. ÇİSYÖ için Alt - Üst %27'lik Gruplara İlişkin Veriler

Madde	Alt%27-Üst%27		Madde Toplam Test Korelasyonu
	t	p	
S1	8.441	0.000**	.574
S2	8.596	0.000**	.598
S3	7.012	0.000**	.583
S4	8.148	0.000**	.565
S5	10.040	0.000**	.599
S6	11.897	0.000**	.610
S7	10.703	0.000**	.599
S8	10.540	0.000**	.559
S9	10.303	0.000**	.654
S10	9.868	0.000**	.622
S11	7.056	0.000**	.554
S12	8.446	0.000**	.614

n = 228 **p<0.5

Tablo 3.5. yer alan maddelerin incelenmesi neticesinde t değerinin tüm maddeler için anlamlı düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Elde edilen bu sonuçlara göre ölçekte yer alan maddeler ayırt edici ve geçerlilik düzeyleri yüksektir. Madde toplam test

korelasyonlarının hepsinin .20'den büyük olması ölçekte yer alan tüm maddelerin ölçeğin tümüyle tutarlı olduğunu göstermektedir.

Yapı geçerliğinin desteklenmesi kapsamında ek olarak benzer ölçek geçerliği kapsamında ölçme aracının “Sosyal Yetkinlik ve Davranış değerlendirme-30 Ölçeği” nin (136) Sosyal Yetkinlik alt boyutu ile Çocuklarda Sosyal Yeterlilik Ölçeği ile ilişkisi korelasyon katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. Tablo 3.6’ da verilmiştir.

Tablo 3.6. Sosyal Yetkinlik Alt Boyutu ile Çocuklarda Sosyal Yeterlilik Ölçeğinin Korelasyon Katsayısı İlişkisi

	Sosyal Beceriler Boyutu	Sosyal Duygusal Boyutu	Öz- Saygı Boyutu	Çocuklarda Sosyal Yeterlilik Ölçeği
Sosyal Yetkinlik	.497	.347	.556	.583

**p<0.5

Tablo 3.6 incelendiğinde; Sosyal Yetkinlik ile Sosyal Beceriler Boyutu ($r = .497$, $p = .000$), Sosyal Duygusal Boyutu ($r = .347$, $p = .000$), Öz- Saygı Boyutu ($r = .556$, $p = .000$) ve Çocuklarda Sosyal Yeterlilik Ölçeğinin toplamı arasındaki ($r = .583$, $p = .000$) ilişkiye bakıldığında pozitif anlamlı bir ilişki bulunduğu anlaşılmaktadır. Ulaşılan sonuçlar kapsamında “Çocuklarda Sosyal Yeterlilik” ölçeğinin ölçüt kriteri geçerliğini sağladığı anlaşılmaktadır.

İç Tutarlılık

Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach's Alpha değerine bakılmıştır. Soruların kendi arasındaki ilişkiyi uyumunu ölçen bu değer .60 ve üstü olması güvenilir bir ölçek olduğu anlamına gelmektedir (130). Ölçeğin boyut ve genel olarak hesaplanan Cronbach's Alpha değerleri Tablo 3.7’ de belirtilmiştir.

Tablo 3.7. ÇİSYÖ’ nün Boyutlarına ve Geneline İlişkin Cronbach Alpha Değerleri

Alt boyut/ Genel Ölçek	Cronbach Alpha
Sosyal Beceriler	.72
Sosyal - Duygusal	.78
Öz Saygı	.74
Genel	.82

Tablo 3.7. de iç tutarlılık hesaplaması için gerekli olan Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayılarına bakıldığında alt sınır değerinin oldukça üzerinde olması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir

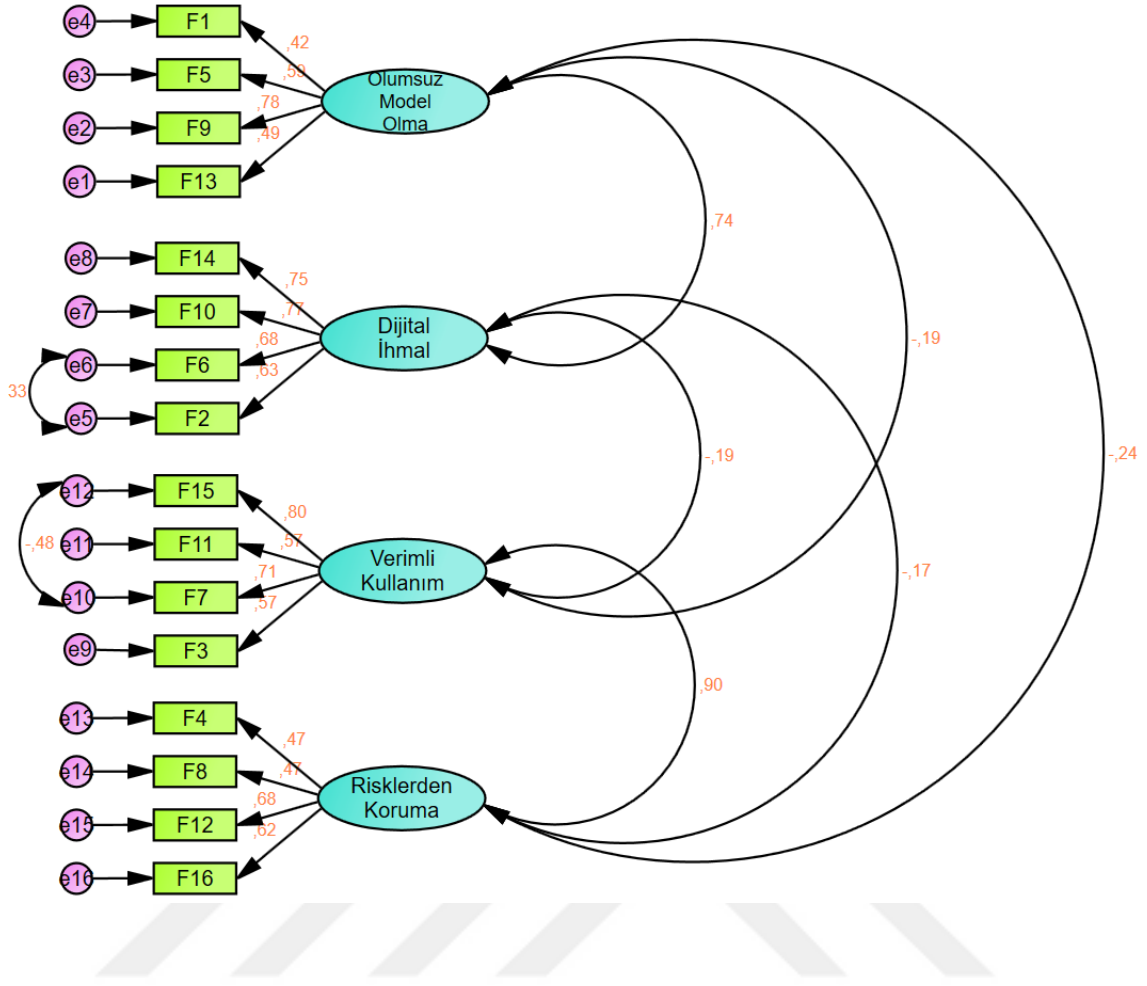
ÇİSYÖ Türkçe formu için yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri neticesinde; ölçeğin Türkçe formunun 4-6 yaş arası çocukların sosyal yeterliliğini ölçmede yararlanılabilecek bir ölçme aracı olduğu söylenebilir. Ölçek, Sosyal Beceriler, Sosyal-Duygusal ve Öz saygı olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçme aracında her bir alt boyutun altında 4 madde yer almaktadır. Olumlu olarak belirlenen tüm maddelerin toplam puanı alınarak ölçüm yapılabilmektedir. Alınan puanların yüksekliği çocukların sosyal yeterlilikleriyle doğru orantılıdır.

3.3.3. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

Manap ve Durmuş tarafından geliştirilen DEFÖ ebeveynlerin dijital dünyanın çocuklara sunduğu yarar ve zararının bilincinde, onlara olumlu rol model olan dijital ortamlarda kontrol mekanizmasını işleten ebeveynlik rolü olarak tanımlanan Dijital Ebeveynlik Farkındalığını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. İlkokula giden ebeveynlere uygulanan DEFÖ, 5 li likert tipi derecelendirme puanlanan; “Olumsuz Model Olma, Dijital İhmal, Verimli Kullanım ve Risklerden Koruma” alt boyutlarında toplamda 16 maddeden oluşmaktadır (137).

Yapı Geçerliliği ve Güvenirlik Çalışması

DEFÖ ilkokula giden çocukların anne veya babalarına uygulanmak için geliştirildiğinden bu çalışma için erken çocukluk dönemindeki çocukların ebeveynleri örnekleminde geçerlik ve güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bu kapsamda öncelikle ölçek maddeleri içerik ve kapsam açısından uzman görüşüne sunulmuştur. İkinci aşamada erken çocukluk dönemi ebeveynlerinden toplanan verilerle ölçeğin yapı geçerliliği incelenmiştir. Güvenirlik için ise Crombach Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. DEFÖ' nün birinci düzey DFA' ya ilişkin model, Şekil 3.4' te sunulmuştur.

Şekil 3.4. DEFÖ Birinci Düzey DFA

Tablo 3.8’de DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır

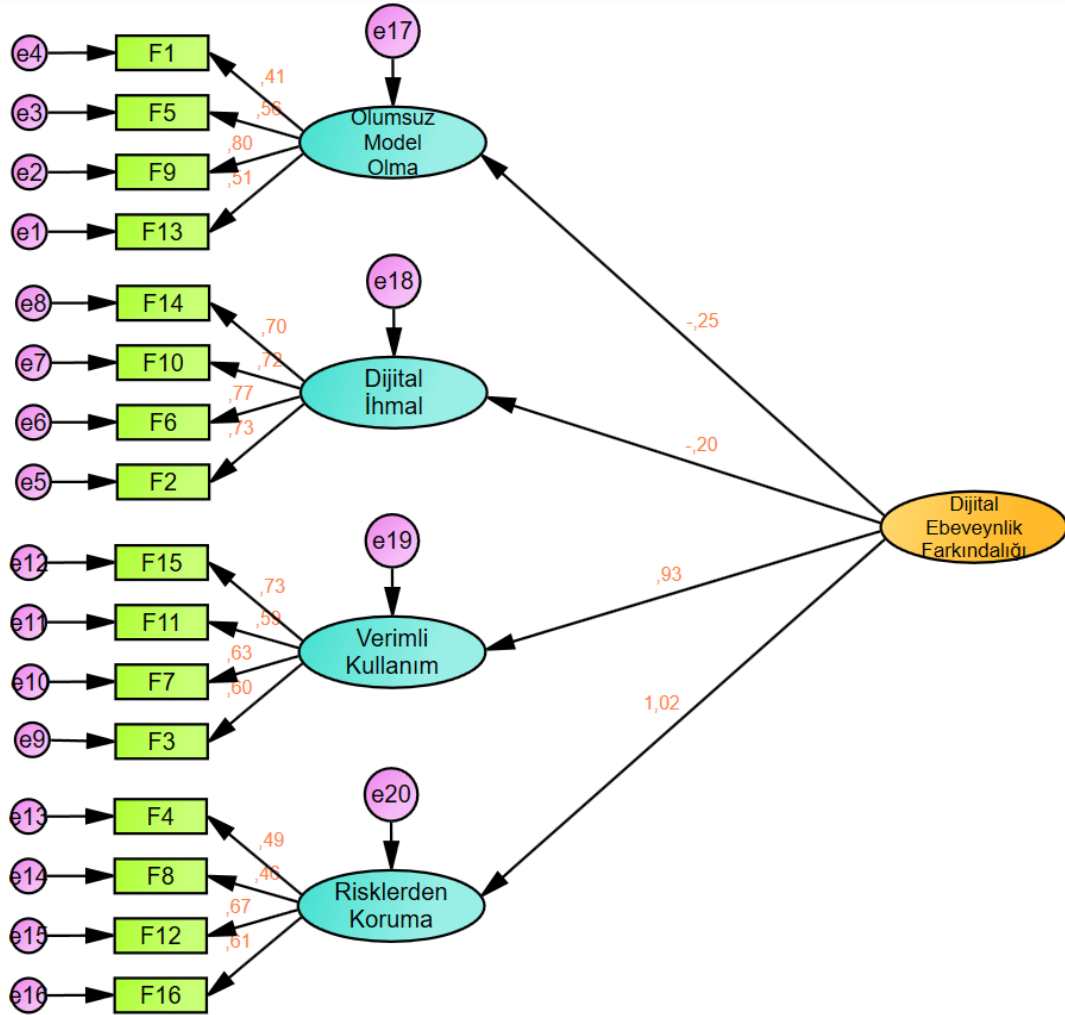
Tablo 3.8. DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri

Uyum İstatistiği	X2 /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	1.644	.053	.94	.92	.91	.88	.94	.062

Tablo 3.8. incelendiğinde tüm değerlerin kabul edilebilir uyuma sahip oldukları anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan bu sonuçla DEFÖ’ nün birinci düzey DFA ile doğrulandığı belirtilebilir.

Tablo 3.8. incelendiğinde χ^2/Sd (1.644) değerinin iyi, RMSEA (.053), CFI (.94), NNFI (TLI) (.92), GFİ (.91), AGFİ (.88), IFI (.94) ve SRMR (.062) değerlerinin kabul edilebilir

uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında ikinci düzey DFA'ya ilişkin model şekil 3.5' te yer almaktadır.

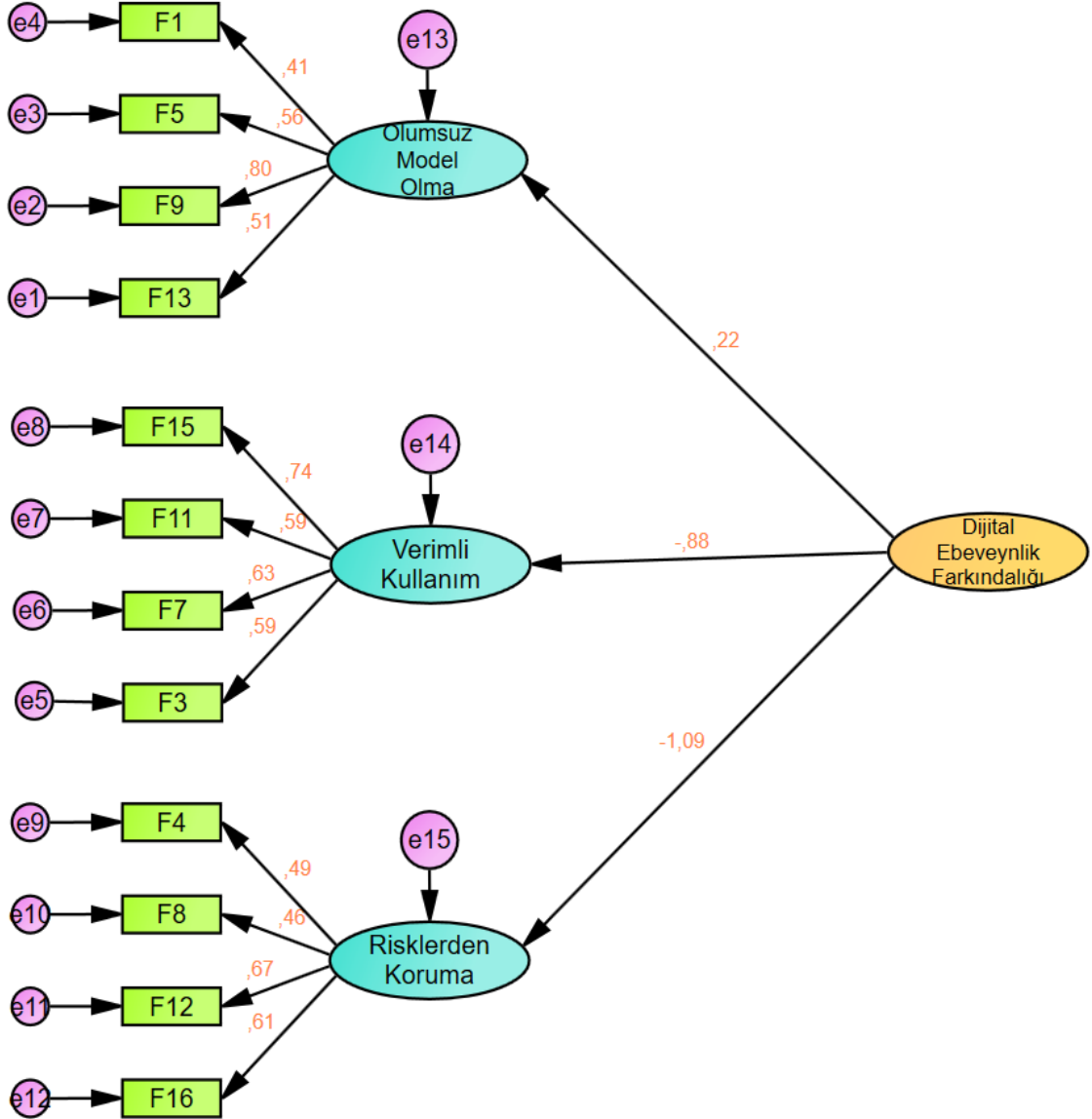
Şekil 3.5. DEFÖ İkinci Düzey DFA

Tablo 3.9' da DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

Tablo 3.9. İkinci Düzey DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri

Uyum İstatistiği	X2 /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	2.656	.053	.84	.80	.86	.81	.84	.117

Tablo 3.9. incelendiğinde değerlerin genel olarak kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olmadığı görülmektedir. Bu sonuç DEFÖ' nün DFA ile doğrulanmadığını göstermektedir. Olumsuz model olma ve Dijital ihmal boyutlarının hata payları arasındaki modifikasyon değerinin yüksek olması çoklu bağlantı problemini ortaya çıkardığından faktör yükü düşük olan Dijital İhmal boyutu çıkarılarak tekrar ikinci DFA yapılmıştır. Yapılan faktör analizine ilişkin model şekil 3.6' da yer almaktadır.

Şekil 3.6. DEFÖ İkinci Düzey DFA

Tablo 3.10' da DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

Tablo 3.10. DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri

Uyum İstatistiği	X ² /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	1.778	.059	.93	.91	.94	.90	.94	.050

Tablo 3.10. incelendiğinde χ^2/Sd (1.778) ve SRMR (.050) değerlerinin iyi, RMSEA (.059), CFI (.93), NNFI (TLI) (.91), GFİ (.94), AGFİ (.90) ve IFI (.94) değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

İç Tutarlılık

Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğın güvenilirliğini belirlemek amacıyla aynı şekilde Cronbach's Alpha değerine bakılmıştır. Ölçeğın boyut ve genel olarak hesaplanan Cronbach's Alpha değerleri Tablo 3.11' de belirtilmiştir.

Tablo 3.11. DEFÖ' nün Boyutlarına ve Geneline İlişkin Crombach Alpha Değerleri

Alt boyutlar ve Ölçeğın Geneli	Crombach Alpha
Olumsuz Model Olma	.66
Verimli Kullanım	.74
Risklerden Koruma	.63
Genel	.66

Tablo 3.11' de ölçeğın iç tutarlılığının ölçmeye yönelik yapılan hesaplamada Cronbach's Alpha değerinin kabul görebilir bir aralıkta bulunduğuna belirlenmiştir. Bu durum ölçeğın hem genel hem de alt boyut bağlamında güvenilir olduğuna sonucunu verdiğine ifade edilebilir.

3.3.4. Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeği

Budak tarafından geliştirilen DOBE, okul öncesi dönemde bulunan çocukların dijital oyunlara bağımlılık eğilimlerinin ne seviyede olduğuna belirlemek için geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Dört alt boyuttan (Hayattan Kopma, Çatışma Sürekli Oynama ve Hayata Yansıtma) 20 maddeden oluşan 5'li likert bir yapıdadır. Ölçekten

alınabilecek en “20” ile “100” aralığındadır. Çocukların alınan puanın yüksekliği dijital oyunlara yönelik bağımlılık eğilimlerinin arttığına göstergesidir (138).

3.3.5. Çocuk-Ana Baba İlişki Ölçeği

Robert C.Pianta tarafından geliştirilmiş olan Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Akgün ve Yeşilyaprak tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Ölçek 5’li Likert tipi bir ölçek şeklinde yapılandırılmıştır. Çocuk-Ana baba İlişki Ölçeği Türkçeye uyarlanan versiyonu çatışma ve olumlu ilişki alt boyutlarından ve 24 maddeden oluşmaktadır (139). Çalışma kapsamında Çocuk-Anababa İlişki Ölçeğinin sadece olumlu ilişki alt boyutu kullanılmıştır

3.3.6. Evlilik Yaşamı Ölçeği

Tezer tarafından geliştirilen Evlilik Yaşamı Ölçeği eşlerin evlilik ilişkisinden sağladıkları genel doyum düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir.10 maddeden oluşan 5’li Likert tipindedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan 50’dir. Düşük puan bireylerin evlilik yaşamı düzeylerinin düşük olduğu, yüksek puan ise evlilik yaşamı düzeylerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir (140).

3.4. Verilerin Analizi

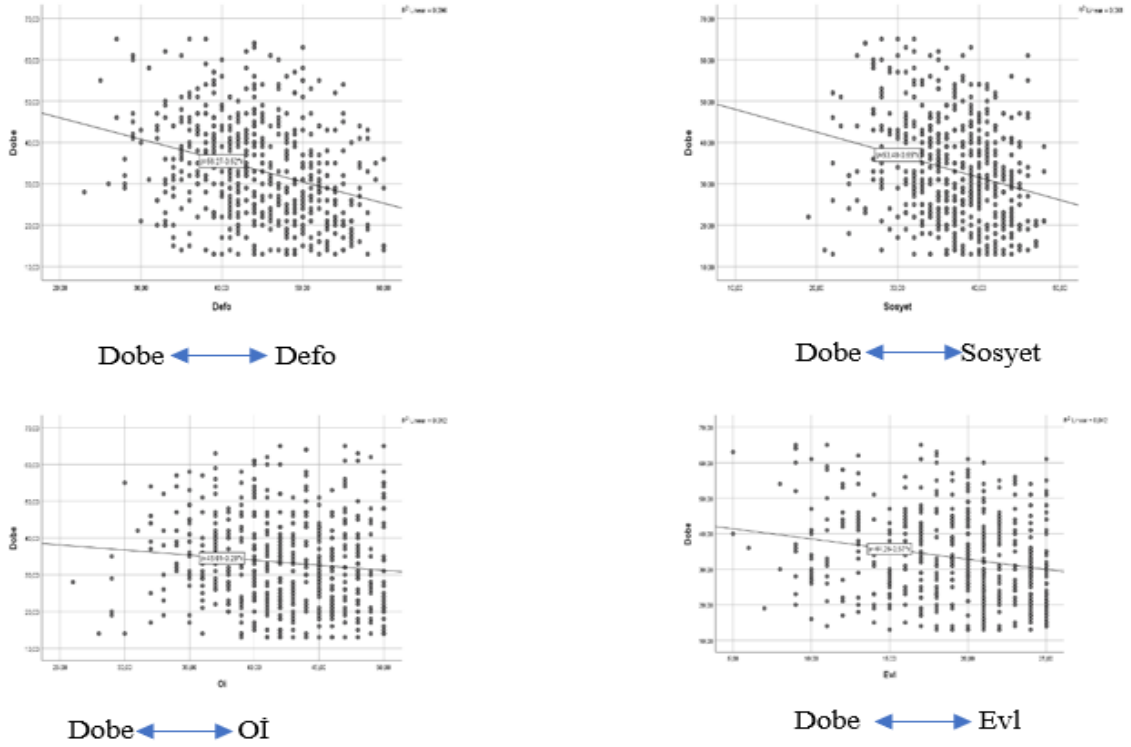
Erken çocuklukta, dijital ebeveyn farkındalığı, dijital oyun bağımlılık eğilimi, çocuklarda sosyal yeterlilik, ebeveynler arası ilişkiler ve ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiler YEM ile incelenmiştir. Çalışmanın verileri 48-72 ay arası çocuğu olan ebeveynlerden toplanan verilerle sağlanmıştır. İki aşamadan oluşan çalışmada öncelikle Çocuklarda Sosyal Yeterlilik Ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması ve İlkokula giden çocukların ebeveynlerine uygulanmak için hazırlanan DEFÖ’ nün okul öncesi dönem çocuklarına sahip ebeveynlere uygulanabilmesi için geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. İkinci aşamada farklı bir örneklem grubuna dijital ebeveyn farkındalığı, dijital oyun bağımlılık eğilimi, çocuklarda sosyal yeterlilik, ebeveynler arası ilişkiler ve ebeveyn-çocuk ilişkisini ölçen ölçek maddeleri uygulanmıştır.

Tek değişkenli normalliği incelemek amacıyla çarpıklık basıklık değerleri hesaplanmış ve ayrıca kolmogrov-smirnov ve shapiro-wilk testleri yapılmıştır. Sonuçlara ilişkin bulgular Tablo 3.12’ de verilmiştir.

Tablo 3.12. Çarpıklık, Basıklık, Kolmogorov-Smirnov^a Test Sonuçları

Değişken	Çarpıklık SH		Basıklık SH		Kolmogorov-Smirnov ^a		Shapiro-Wilk	
	İstatistik	P	İstatistik	P	İstatistik	P	İstatistik	P
DEFÖ	-0.332	0.104	0.108	0.208	0.057	0.000	0.986	0.000
DOBE	0.424	0.104	-0.502	0.208	0.068	0.000	0.972	0.000
SOSYET	-0.515	0.104	0.138	0.208	0.078	0.000	0.979	0.000
Oİ	-0.399	0.104	-0.431	0.208	0.094	0.000	0.970	0.000
EVL	-0.738	0.104	-0.018	0.208	0.122	0.000	0.938	0.000

Tablo 3.12 incelendiğinde çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 2 aralığında değiştiği görülmektedir. Bu değerler verilerin normal dağılım için gerekli olan çarpıklık ve basıklık değer aralıklarında olduğu söylenebilir (141). Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testlerinde P değerinin 0.05'den büyük olması veri setinin normal dağılım gösterdiği şeklinde yorumlanmaktadır (142). Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk test sonuçları incelendiğinde normal dağılım ile araştırma verilerinin dağılımları arasında anlamlı farklılık olduğu anlaşılmaktadır. Ancak örneklem sayısı arttıkça Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk gibi normallik testleri örneklem sayısına duyarlı olduğundan bu sayı arttıkça test istatistik sonuçlarının normal dağılımdan anlamlı bir şekilde farklılaşma olasılığı artmaktadır. Çok değişkenli analizler için gerekli olan değişkenlerin doğrusallığı ve çoklu bağlantı problemi olmaması durumu ise de sırasıyla saçılım grafiği ve tolerans ve VİF değerleriyle incelenmiştir. Çok değişkenli analiz için temel varsayımlardan biriside değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin olmasıdır. Değişkenler arasındaki doğrusal ilişki saçılım grafiği yardımıyla incelenmiştir. Bu grafiklere ilişkin bulgular şekil 3.7' te sunulmuştur.

DOBE: Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi, DEFÖ: Dijital Ebeveynlik Farkındalığı, SOSYET: Sosyal Yeterlilik, Oİ: Aile içi Olumlu İlişki, EVL: Evlilik yaşamı

Şekil 3.7. Değişkenler Arasındaki Doğrusal İlişki Saçılım Grafiği

Şekil 3.7. incelendiğinde verilerin eğim çizgisi etrafında dağılım gösterdiği görülmektedir. Bu durumda değişkenler arasında doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. Değişkenler arasında çoklu bağlantılık tolerans ve VİF değerlerine bakılarak incelenmiştir. Bu değerlere ilişkin bulgular Tablo 3.13'te verilmiştir.

Tablo 3.13. Tolerans ve VİF Değerleri

Değişken	Tolerans	VİF
DEFÖ	0.745	1.343
SOSYET	0.819	1.221
Oİ	0.743	1.345
EVL	0.898	1.113

SOSYET: Sosyal Yeterlilik, DEFÖ: Dijital Ebeveynlik Farkındalığı, Oİ: Aile içi Olumlu İlişki, EVL: Evlilik yaşamı

Tablo 3.13. incelendiğinde VIF değerinin 10'un altında olduğu, tolerans değer aralığının ise sıfırın uzağında olduğu belirlenmiştir. Hesaplanan bu değerlerin tolerans ve VIF için belirtilen referans değer aralığına (143) uygun olduğu söylenebilir.

Toplamda 557 veri formu analize katılarak YEM ile değişkenlerin birbirleriyle doğrudan ve dolaylı ilişkileri incelenmiş, değişkenlerin aracık rolleri saptanmıştır. YEM ilişkiisel araştırmalarda sıklıkla tercih edilen bir uygulamadır. "Nedensel modelleme" veya "Kovaryans yapıları analizi" olarak bilinen YEM, birden fazla istatistiksel yöntemin bir arada bulunduğu, aynı zamanda birden fazla analizin aynı anda yapılmasına imkân tanıyan bir yöntemdir (144–146). Çok değişkenli istatistiksel bir yöntem olan YEM gözlenen değişkenler vasıtasıyla gizil yapıları ölçmektedir. Yapısal eşitlik modelini cazip kılan bir diğer durum ise doğrudan ölçülemeyen durumların modele yerleştirilebilmesi ve gözlenen tüm değişkenlerdeki ölçüm hatalarının modele katılabilmesidir (147). Regresyon yöntemiyle yapılan analizlerin sonuçları bazen yanıltabilirken, YEM' de ise çalışmada yer alan bağımlı ve bağımsız değişkenlerden kaynaklanan ölçüm hataları göz önünde bulundurmaktadır. Regresyon analiz yönteminde her bir ilişki için ayrı bir regresyon analizi yapılırken, YEM' de tek analiz yeterlidir. YEM 'in kullanılması çalışmacılara çok değişkenli karmaşık modeller geliştirme ve test etme fırsatı tanımakta ve modelde bulunan değişkenlerin doğrudan ve dolaylı etkilerini inceleme imkânı tanımaktadır (124,148,149).

YEM' de tahmin yöntemi olarak farklı modeller bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın kullanılan yöntem Maximum Likelihood (ML) yöntemidir. Ancak bu yöntemin kullanılabilmesi için verilerin normal dağılım varsayımlarını karşılaması gerekmektedir. Araştırma verileriyle yapılan analizler sonucunda her ne kadar çarpıklık, basıklık değerleri normallik değerlerini karşıladığı görülse de Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk test sonuçları verilerin normal dağılım göstermediğine işaret etmektedir. Bu kapsamda normalliğin sağlanamadığı durumlarda önerilen Bootstrap analizi (non-parametrik) yapılmasına karar verilmiştir. Bootstrap analizi (non-parametrik) yapılırken güven aralığı %95 ve örneklem sayısı 5000 olarak belirlenmiştir. Son olarak YEM analizi yapılmadan önce tüm ölçekler için DFA yapılmış ve doğrulandığı şekliyle modele konulmuştur.

4. BULGULAR

Bu bölümde çalışmada yer alan değişkenlere ait ölçeklere uygulanan doğrulayıcı faktör analizleri, yapısal eşitlik modeli oluşturulması amacıyla tasarlanan ölçüm modeli, değişkenlerin birbirlerine doğrudan veya dolaylı etkisini gösteren yol analizlerine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Çocukların Sosyal Yeterlilik Ölçeği Birinci Düzey DFA

Çocukların sosyal yeterlilik ölçeğinin birinci düzey DFA Şekil 4.1' de yer almaktadır.

Şekil 4.1. ÇİSYÖ Birinci Düzey DFA

Tablo 4.1' de DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

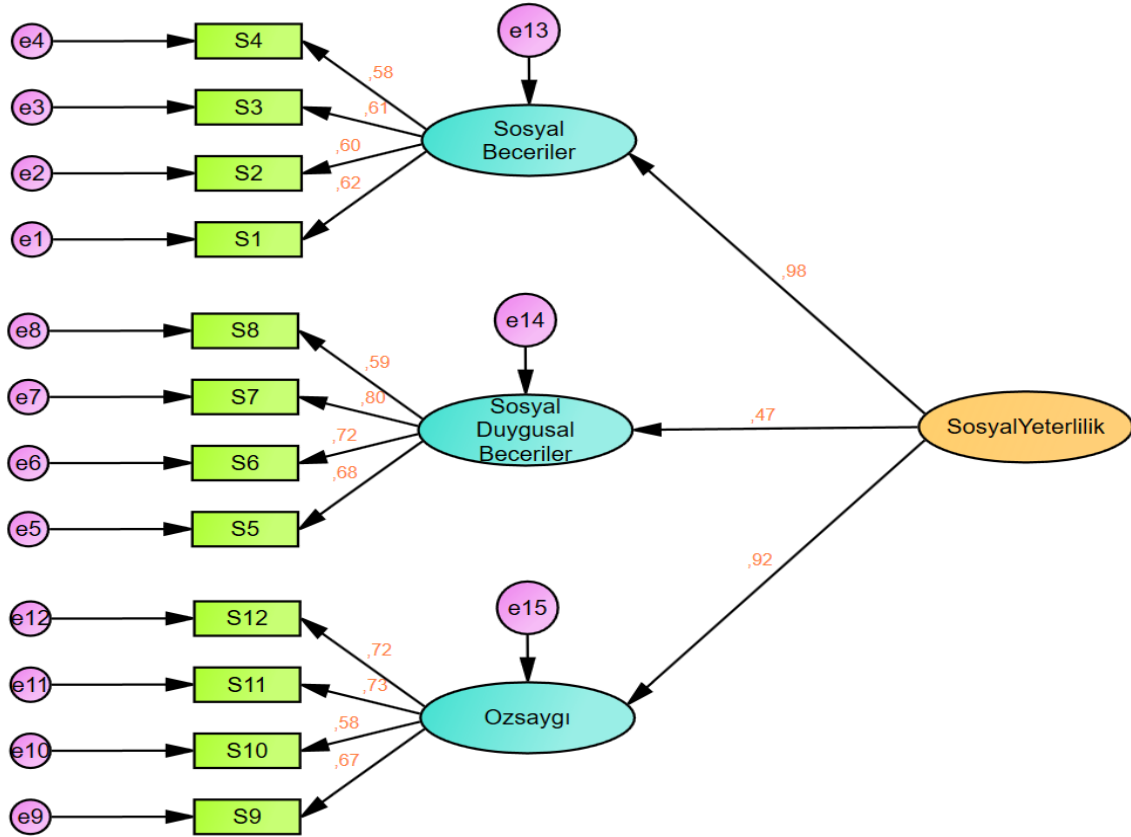
Tablo 4.1. ÇİSYÖ Birinci Düzey DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri

Uyum İstatistiği	X2 /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	2.742	.056	.96	.94	.96	.94	.95	.042

Tablo 4.1. incelendiğinde CFI (.96), GFİ (.96), IFİ (.95), ve SRMR (.042) değerlerinin iyi, χ^2/Sd (2.742), RMSEA (.056), NNFI (TLI) (.94) ve AGFİ (.94), değerlerinin ise kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

ÇİSYÖ İkinci Düzey DFA

Çocukların sosyal yeterlilik ölçeğinin ikinci düzey DFA Şekil 4.2' de yer almaktadır.

Şekil 4.2. ÇİSYÖ İkinci Düzey DFA

Tablo 4.2’de İkinci düzey DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

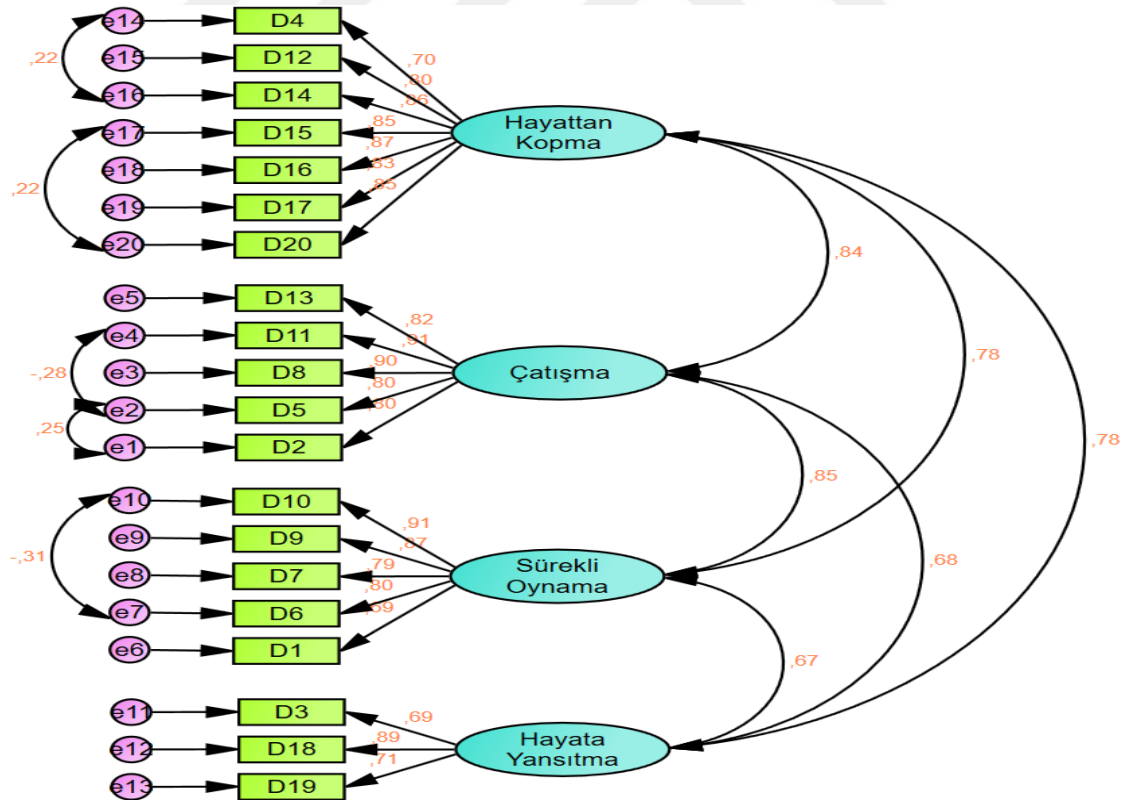
Tablo 4.2. İkinci Düzey DFA Sonucu Ortaya Çıkan Uyum İyiliği Değerleri

Uyum İstatistiği	X2 /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	2.742	.056	.96	.94	.96	.94	.96	.042

Tablo 4.2. incelendiğinde CFI (.96), GFİ (.96), IFI (.96), ve SRMR (.042) değerlerinin iyi, χ^2/Sd (2.742), RMSEA (.056), NNFI (TLI) (.94) ve AGFİ (.94), değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

DOBE Birinci Düzey DFA

DOBE’ nin birinci düzey DFA Şekil 4.3’te yer almaktadır.

Şekil 4.3. DOBE Birinci Düzey DFA

Tablo 4.3'te DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

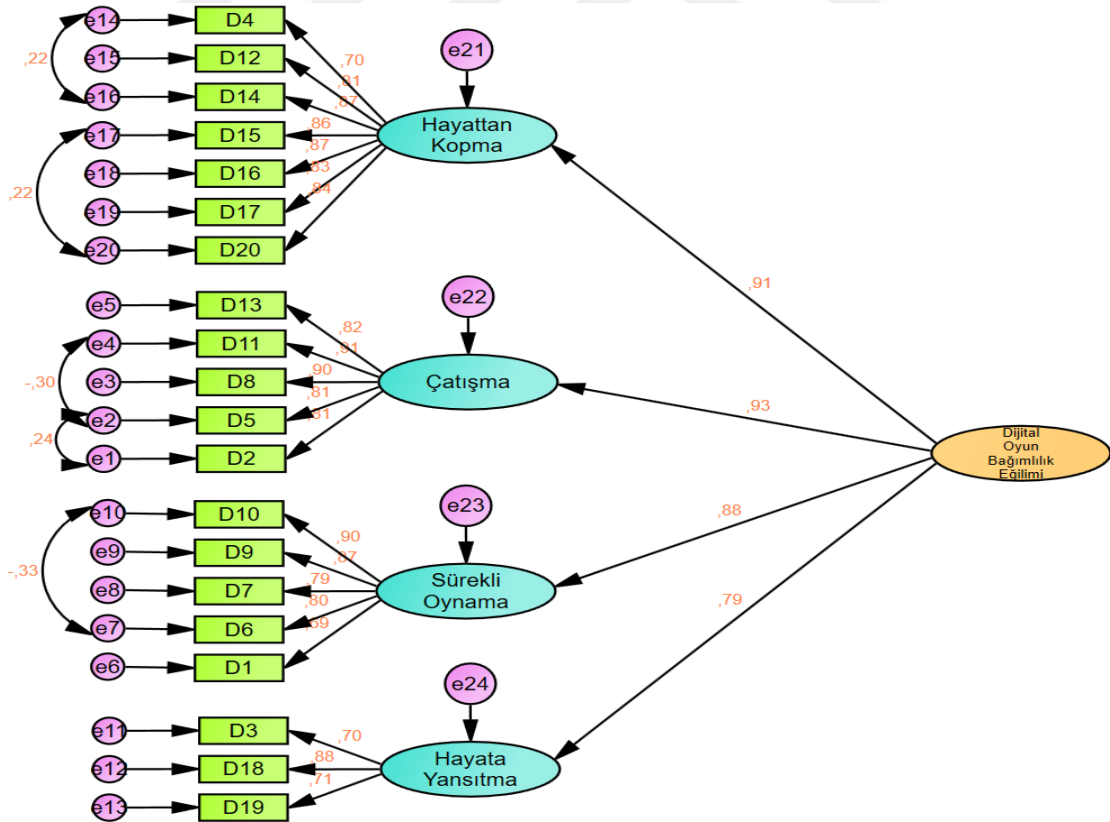
Tablo 4.3. DOBE Birinci Düzey DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri

Uyum İstatistiği	X2 /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	4.063	.075	.95	.94	.89	.85	.95	.043

Tablo 4.3. incelendiğinde CFI (.95), IFI (.95), ve SRMR (.043) değerlerinin iyi, χ^2/Sd (4.063), RMSEA (.075), NNFI (TLI) (.94) GFİ (.89), ve AGFİ (.85), değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

DOBE İkinci Düzey DFA

DOBE' nin birinci düzey DFA Şekil 4.4' te yer almaktadır.

Şekil 4.4. DOBE İkinci Düzey DFA

Tablo 4.4' te İkinci düzey DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

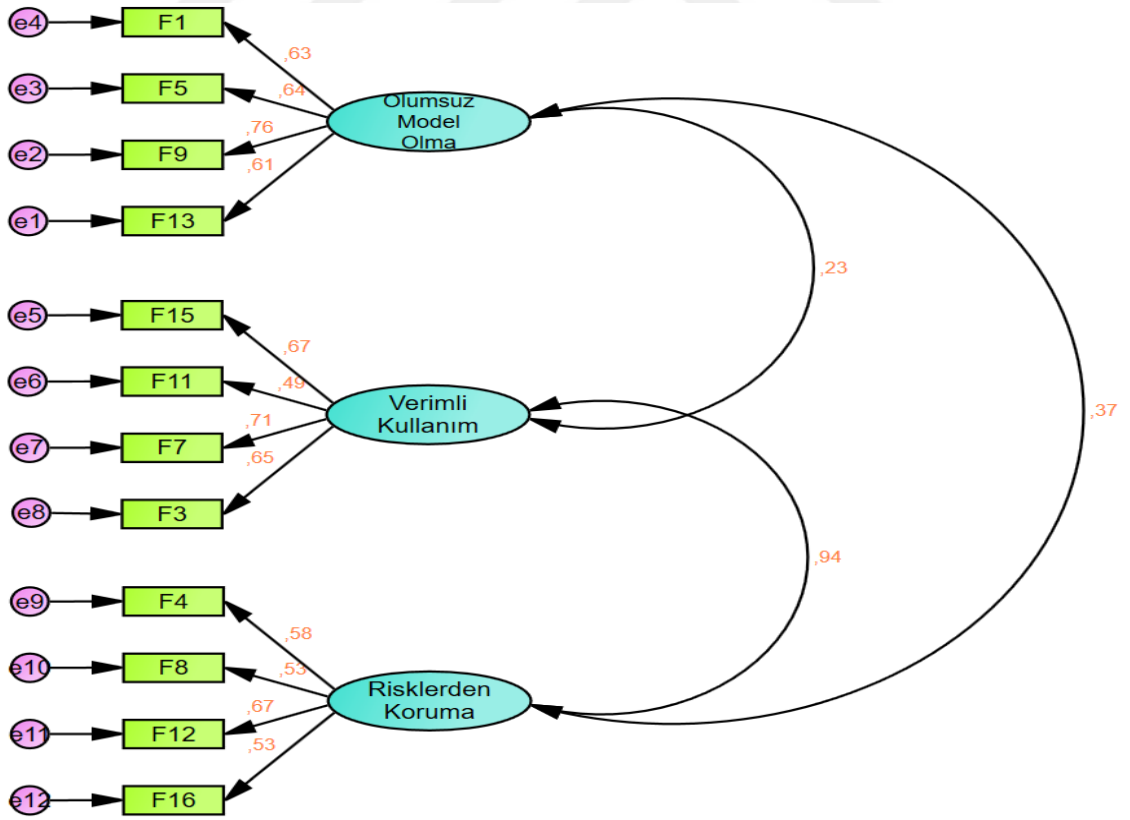
Tablo 4.4. DOBE İkinci Düzey DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri

Uyum İstatistiği	X2 /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	4.289	.077	.94	.93	.88	.85	.95	.045

Tablo 4.4. incelendiğinde IFI (.95), ve SRMR (.045) değerlerinin iyi, χ^2/Sd (4.289), RMSEA (.077), CFI (.94), NNFI (TLI) (.93) GFİ (.88), ve AGFİ (.85), değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

DEFÖ Birinci Düzey DFA

DEFÖ' nün birinci düzey DFA Şekil 4.5' te yer almaktadır.

Şekil 4.5. DEFÖ Birinci Düzey DFA

Tablo 4.5’ te DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

Tablo 4.5. DEFÖ Birinci Düzey DFA’ ya İlişkin Uyum Değerleri

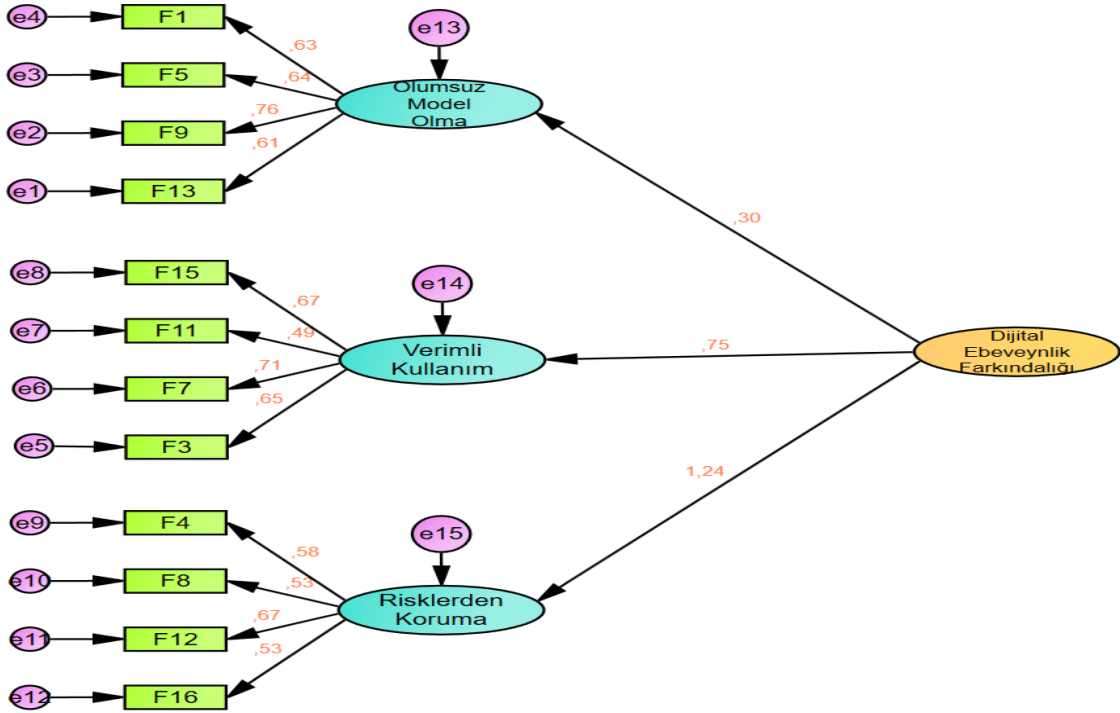
Uyum İstatistiği	X2 /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	2.627	.054	.95	.94	.96	.94	.95	.49

Tablo 4.5 incelendiğinde SRMR değerinin iyi, χ^2/Sd oranının, CFI, NNFI (TLI), RMSEA, GFİ, AGFİ, IFI, ve NFI değerlerinin ise kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4.5. incelendiğinde CFI (.95), GFİ (.96), IFI (.95) ve SRMR (.045) değerlerinin iyi, χ^2/Sd (2.627), RMSEA (.054), NNFI (TLI) (.94) ve AGFİ (.94), değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

DEFÖ İkinci Düzey DFA

DEFÖ’ nün ikinci düzey DFA Şekil 4.6’ te yer almaktadır.

Şekil 4.6. DEFÖ İkinci Düzey DFA

Tablo 4.6’de İkinci düzey DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

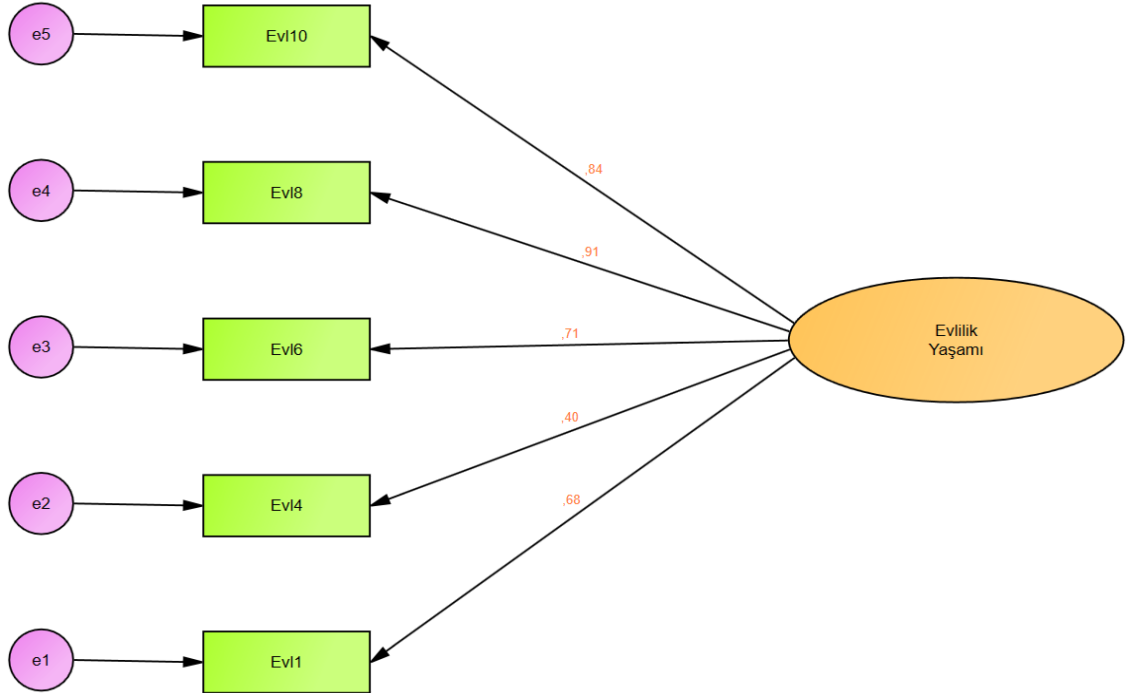
Tablo 4.6. DEFÖ İkinci Düzey DFA’ ya İlişkin Uyum Değerleri

Uyum İstatistiği	X2 /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	2.627	.054	.95	.94	.96	.94	.95	.049

Tablo 4.6. incelendiğinde CFI (.95), GFİ (.96), IFI (.95) ve SRMR (.049) değerlerinin iyi, χ^2/Sd (2.627), RMSEA (.054), NNFI (TLI) (.94) ve AGFİ (.94), değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

Evlilik Yaşamı Ölçeği DFA

Yapılan DFA sonucunda faktör yük değeri .30 un altında olan hata varyansları yüksek ve model uyumunu bozan maddeler analiz sürecinden modelden çıkarılmıştır. 10 madde olan EYÖ beş maddeye indirgenerek DFA yapılmış olup doğrulanmış araştırma modeline dahil edilmiştir. EYÖ’ nün DFA Şekil 4.7. de yer almaktadır.

Şekil 4.7. Evlilik Yaşamı Ölçeği DFA

Tablo 4.7. de DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

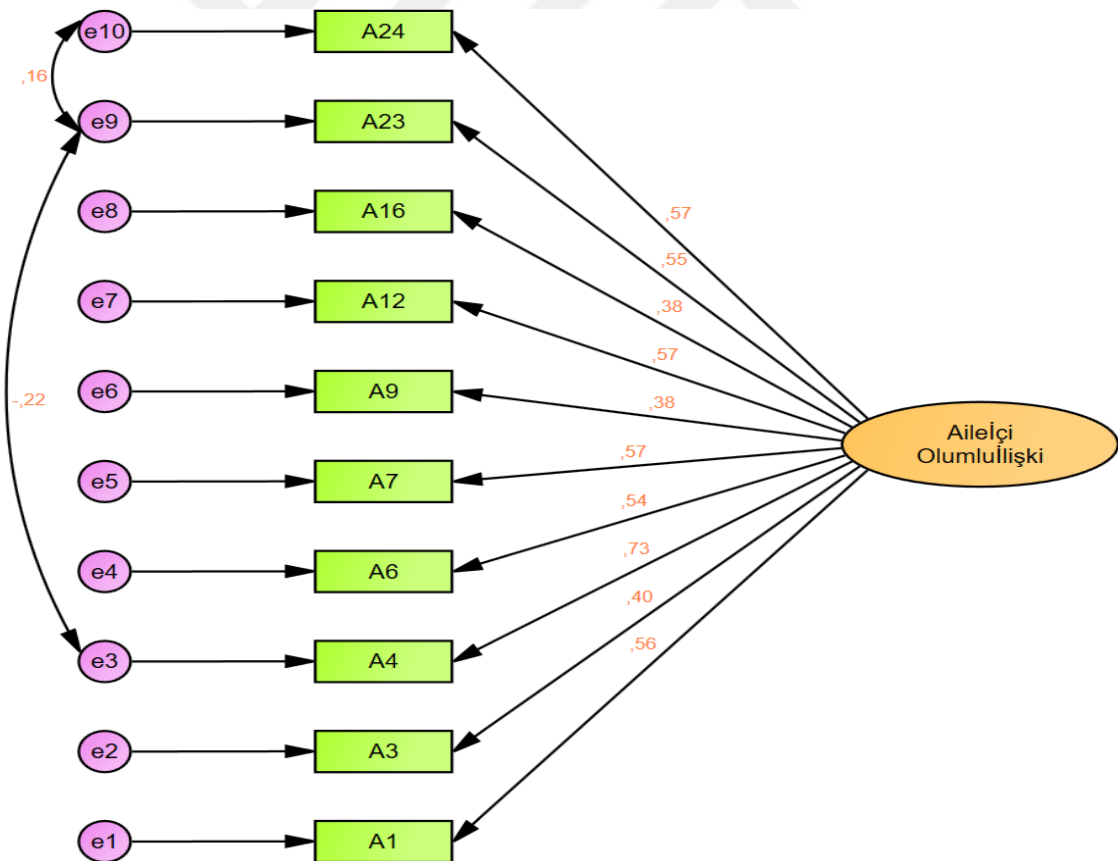
Tablo 4.7. Evlilik Yaşamı Ölçeği DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri

Uyum İstatistiği	X ² /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	3.278	.064	.99	.98	.98	.97	.99	.021

Tablo 4.7. incelendiğinde CFI (.99), IFI (.99) GFİ (.98), AGFİ (.97), NNFI (TLI) (.98) ve SRMR (.021) değerlerinin iyi, χ^2 /Sd (3.278) ve RMSEA (.064) değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Çocuk-Ana baba İlişki Ölçeği Olumlu İlişki Alt Boyutu DFA

Çocuk-Ana baba İlişki Ölçeğinin olumlu ilişki alt boyutu DFA Şekil 4.8'de yer almaktadır.

Şekil 4.8. Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği Olumlu İlişki Alt Boyutu DFA

Tablo 4.8'de DFA sonucu ortaya çıkan uyum iyiliği değerleri yer almaktadır.

Tablo 4.8. Çocuk-Ana baba İlişki Ölçeği Olumlu ilişki Alt Boyutu DFA' ya İlişkin Uyum Değerleri

Uyum İstatistiği	X²	RMSEA	CFI	NNFI	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	3.386	.066	.93	.90	.96	.94	.93	.042

Tablo 4.8. incelendiğinde SRMR (.042) ve GFİ (.96) değerlerinin iyi, χ^2 /Sd (3.386), RMSEA (.066), CFI (.93), NNFI (TLI) (.90), IFI (.93) ve AGFİ (.94) değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Araştırma değişkenlerine ilişkin minimum maksimum değerler puan ortalamaları ve standart sapmaya ilişkin betimsel istatistikler yapılarak Tablo 4.9'da sunulmuştur.

Tablo 4.9. Betimsel İstatistikler

Değişkenler	N	Min	Maks	X	Ss
Sosyal Yeterlilik	557	12	48	36.7	5.56
Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi	557	13	65	33.3	12.3
Dijital Ebeveynlik Farkındalığı	557	12	60	44.4	7.42
Aile İçi Olumlu İlişki	557	10	50	42.3	4.98
Evlilik yaşamı	557	5	25	19.1	4.42

Tablo 4.9'da ölçeklerden alınabilecek minimum ve maksimum puan aralığı incelendiğinde sosyal yeterlilik (X=36.7), dijital ebeveynlik farkındalığı (X=44.4) ve evlilik yaşamının (X=19.1) orta düzeyde ortalamanın üstünde olduğu; aile içi olumlu ilişkinin (X=42.3) yüksek düzeyde ortalamanın üstünde olduğu, dijital oyun bağımlılık eğiliminin (X=33.3) ise orta düzeyde ortalamanın altında olduğu saptanmıştır.

Araştırma değişkenlerine ilişkin pearson momentler çarpımı korelasyon analizi sonuçları Tablo 4.10'da sunulmuştur.

Tablo 4.10. Değişkenlere İlişkin Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5
Sosyal Yeterlilik	-	-.25**	.32**	.38**	.23**
Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi		-	-.31**	-.11**	-.21**
Dijital Ebeveynlik Farkındalığı			-	.47**	.29**
Olumlu İlişki				-	.29**
Evlilik yaşamı					-

**p<.01

Sosyal Yeterlilik: 1, Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi :2, Dijital Ebeveynlik Farkındalığı :3, Aile içi Olumlu İlişki:4, Evlilik yaşamı:5

Tablo 4.10' a göre çalışma modelini oluşturan sosyal yeterlilik, dijital ebeveynlik farkındalığı, aile içi olumlu ilişki, evlilik yaşamı arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler; dijital oyun bağımlılık eğilimi ile negatif yönlü anlamlı ilişki bulunmaktadır. Tablo 4.10'dan anlaşılacağı üzere sosyal yeterlilik ile dijital ebeveynlik farkındalığı ($r=.32$; $p<0.01$), aile içi olumlu ilişki ($r=.38$; $p<0.01$) arasında orta düzeyde, evlilik yaşamı ($r=.23$; $p<0.01$) ile düşük düzeyde, pozitif yönde anlamlı ilişkiler vardır. Dijital oyun bağımlılık eğilimi ile dijital ebeveynlik farkındalığı ($r=-.31$; $p<0.01$) arasında orta düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki varken; aile içi olumlu ilişki ($r=-.11$; $p<0.01$) ve evlilik yaşamı ($r=-.21$; $p<0.01$) arasında düşük düzeyde negatif yönde anlamlı ilişki vardır. Dijital ebeveynlik farkındalığı ile aile içi olumlu ilişki ($r=.47$; $p<0.01$) arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki varken; evlilik yaşamı ($r=.29$; $p<0.01$) arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki vardır. Son olarak aile içi olumlu ilişki ile evlilik yaşamı ($r=.29$; $p<0.01$) arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki vardır. Dijital ebeveynlik farkındalığı ile aile içi olumlu ilişkiler değişkenleri arasındaki ilişkinin en yüksek, Dijital oyun bağımlılık eğilimi ile aile içi olumlu ilişkiler değişkenleri arasındaki ilişkinin en düşük olduğu anlaşılmaktadır.

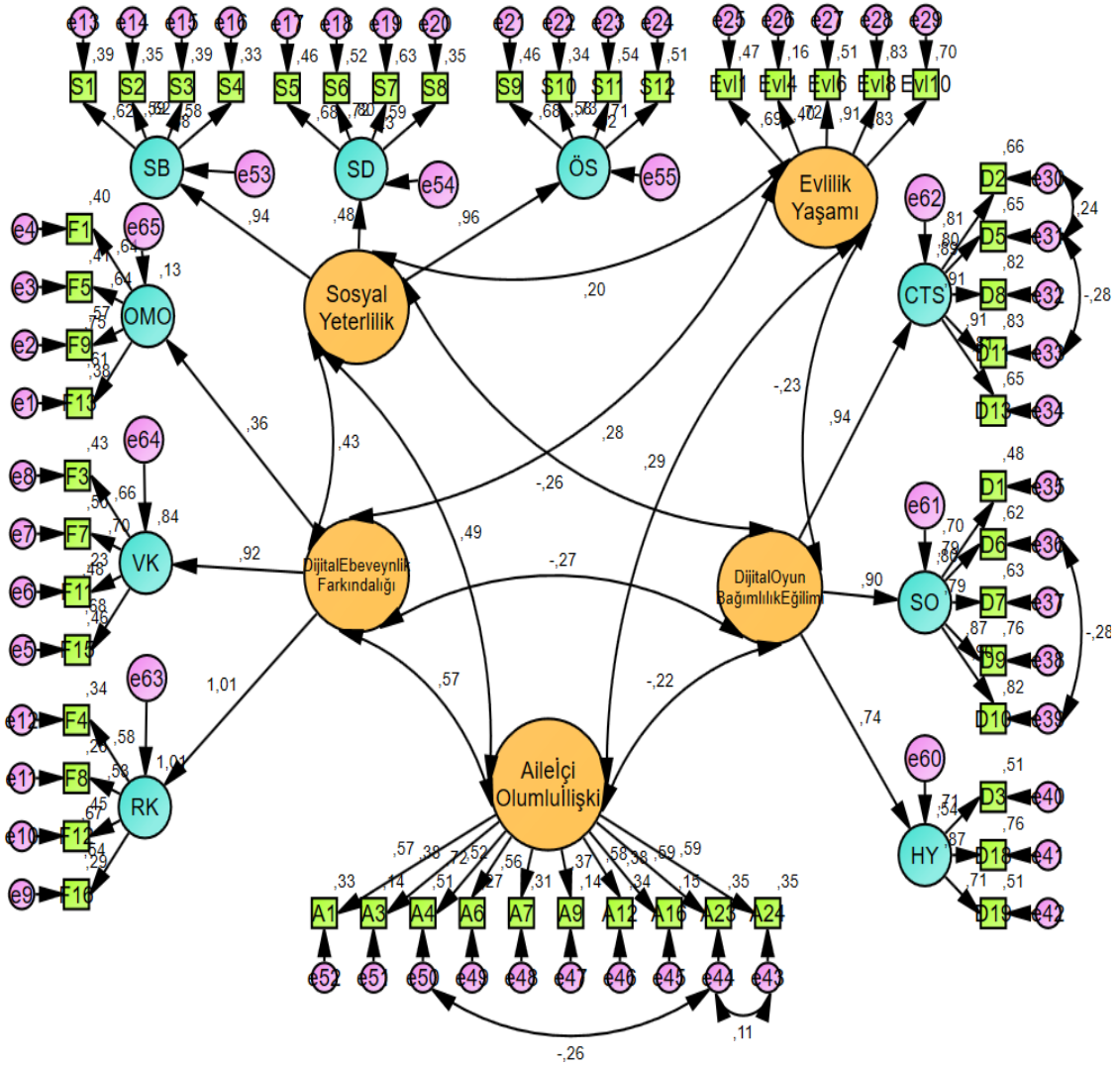
4.1. Araştırma Denencelerinin Test Edilmesine İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamında YEM analizi yapılmadan önce çeşitli aşamalar izlenmiştir. İlk olarak değişkenler arasındaki ilişkiye dayalı olarak kavramsal bir model oluşturulmuştur (Bkz. Şekil 3.1.). İkinci aşamada uygulama sonucu elde edilen verilerle ölçek yapılarak doğrulanmış ve kavramsal modele uygun olarak ölçüm modeli oluşturularak gerçek verilerle test edilmiş, model uyumu ve değişkenler arasındaki

kovaryanslar incelenmiştir. Son aşamada ise değişkenler arası yollar çizilerek araştırmacı tarafından önerilen kavramsal model gerçek verilerden yola çıkılarak YEM ile test edilmiştir

Bu araştırma modelinde dijital ebeveynlik farkındalığı dışsal bağımsız, dijital oyun bağımlılık eğilimi ise içsel-bağımlı değişken olarak tanımlanmıştır. Ayrıca sosyal yeterlilik, aile içi olumlu ilişki ve evlilik yaşamı değişkenleri ise dışsal bağımlı değişkenler olarak tanımlanmıştır. Bir sonraki aşamada örneklemin seçimi yapılarak ölçümler gerçekleştirilmiştir. Kline'a göre model uyumunda ortaya çıkabilecek sorunun belirlenmesinde ve telafisinde aynı anda bir analiz içindeki verilerin değerlendirilmesi gerekmektedir. Mevcut karmaşanın engellenmesi amacıyla ilk olarak her bir ölçme aracı için ayrı ayrı DFA sonrasında ölçme araçları aynı anda DFA yapılarak ortaya çıkabilecek zayıf uyum değerlerinin düzeltilip bir sonraki aşama olan yapısal eşitlik modellemesinin test edilmesi sağlanır (145).

Bu çalışmada dijital ebeveynlik farkındalığı, dijital oyun bağımlılık eğilimi ve sosyal yeterlilik değişkenleri ve alt boyutları ile evlilik yaşamı ve aile içi olumlu ilişki değişkenleri gizil değişken olarak modele eklenmiştir. Ölçek maddeleri ise gözlenen değişken olarak modelde yer almıştır. Ölçme modeli hesaplanmasında çalışmada bulunan değişkenlerin kovaryansları hesaplanmıştır. Dijital oyun bağımlılık eğilimi ölçeğinin alt boyutlarından olan hayattan kopma alt boyutunun diğer değişkenlerle çoklu bağlantı problemi oluşturması sebebiyle ölçüm modelinden çıkarılarak analizler tekrar edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda araştırmada yer alan değişkenlere ilişkin yapılan ölçüm modeli şekil 4.9' da verilmiştir.

Şekil 4.9. Ölçüm Modeli

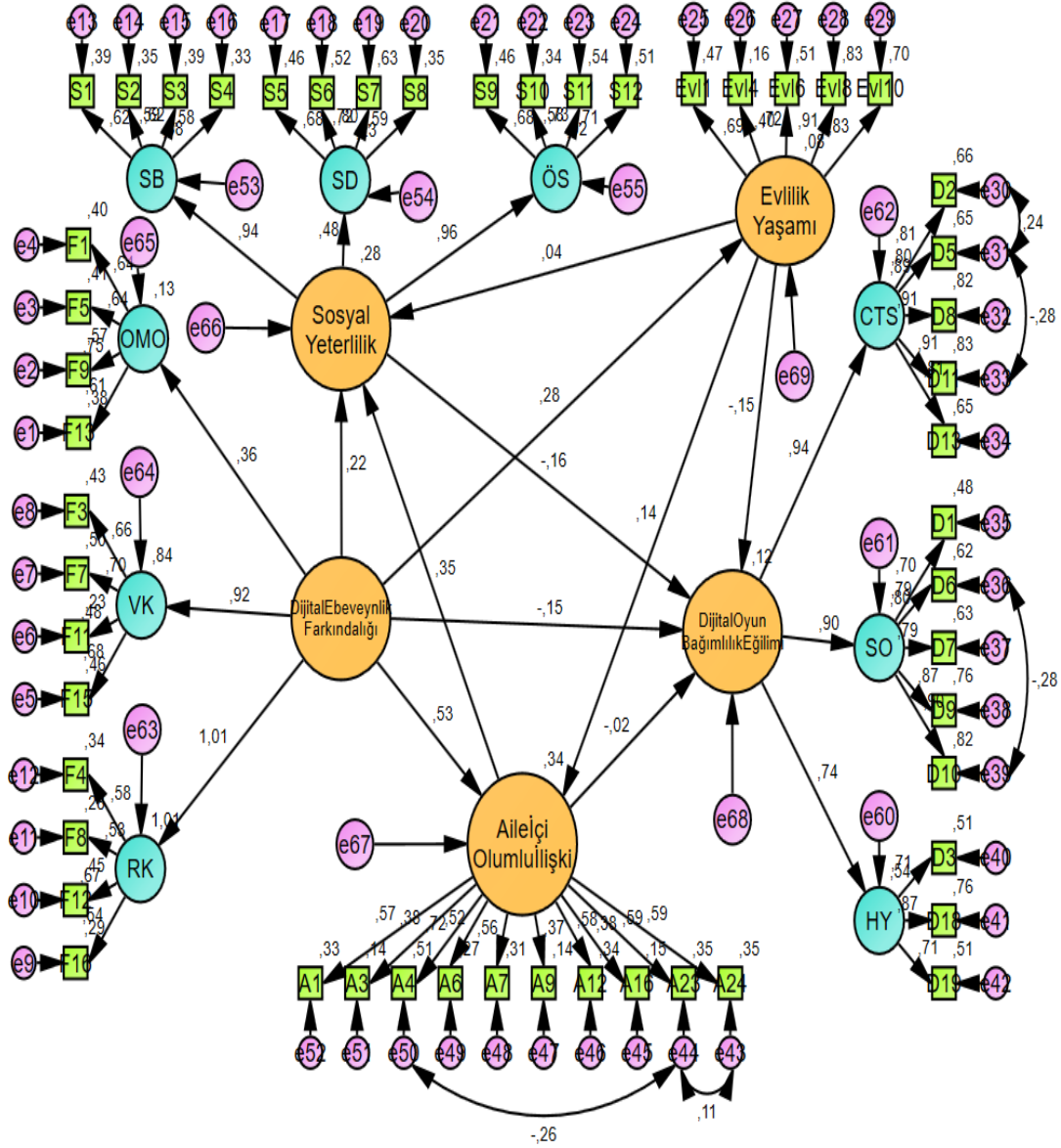
Ölçüm modeline ilişkin uyum iyiliği indeksleri Tablo 4.11’de yer verilmiştir.

Tablo 4.11. Ölçüm Modeline İlişkin Uyum İyiliği Değerleri

Uyum İstatistiği	X ² /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	1.938	.041	.91	.90	.86	.85	.91	.072

Tablo 4.11. de test edilen ölçüm modeline ilişkin uyum iyiliği değerlerine bakıldığında Tablo 4.11’de görüldüğü gibi χ^2 /Sd (1.938) ve RMSEA (.041) değerlerinin iyi uyum, CFI (.91), NNFI (TLI) (.90), GFİ (.86), AGFİ (.85), IFI (.91) ve SRMR (.072) değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir. Yol

analizine geçilebilmesi için gerekli olan ölçüm modelinin uyumlu olması şartları sağlandığı için yol analizine geçilmiştir. YEM analizine ilişkin yol diyagramı şekil 4.10'da sunulmuştur.

Şekil 4.10. Yol Analizi Diyagramı

Yol analizine ilişkin uyum iyiliği indeksleri Tablo 4.12'de yer verilmiştir.

Tablo 4.12. Yol Analizine İlişkin Uyum İyiliği Değerleri

Uyum İstatistiği	X2 /sd	RMSEA	CFI	NNFI (TLI)	GFİ	AGFİ	IFI	SRMR
Uyum Değeri	1.918	.041	.91	.90	.86	.85	.91	.073

Tablo 4.12’ de test edilen yol analizine ilişkin uyum iyiliği değerlerine bakıldığında Tablo 4.12’ de görüldüğü gibi χ^2/Sd (1.918) ve RMSEA (.041) değerlerinin iyi uyum, CFI (.91), NNFI (TLI) (.90), GFİ (.86), AGFİ (.85), IFI (.91) ve SRMR (.073) değerlerinin kabul edilebilir uyum değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkilerin yer aldığı bulgulara ilişkin bilgiler Tablo 4.13’ te yer almıştır.

Tablo 4.13. Araştırma Değişkenleri Arasındaki İlişkiler

Araştırma Değişkenleri	B	β	S.E.	C.R.(t)	P
EY <--- DEFÖ	0.267	0.283	0.051	5.198	***
Oİ <--- DEFÖ	0.347	0.530	0.050	7.003	***
Oİ <--- EY	0.094	0.135	0.033	2.872	0.004
SOSYET <--- DEFÖ	0.134	0.219	0.043	3.150	0.002
SOSYET <--- EY	0.024	0.037	0.031	0.765	0.444
SOSYET <--- Oİ	0.332	0.355	0.068	4.879	***
DOBE <--- DEFÖ	-0.117	-0.145	0.056	-2.093	0.036
DOBE <--- EY	-0.127	-0.149	0.042	-3.018	0.003
DOBE <--- SOSYET	-0.214	-0.163	0.080	-2.679	0.007
DOBE <--- Oİ	-0.02	-0.016	0.083	-0.242	0.809

***p<.05 EY: Evlilik yaşamı, Oİ: Aile içi olumlu ilişki, SOSYET: sosyal yeterlilik, DOBE: dijital oyun bağımlılık eğilimi DEFÖ: dijital ebeveynlik farkındalığı

Yol analizi sonuçlarına bakıldığında dijital ebeveynlik farkındalığından dijital oyun bağımlılığına, evlilik yaşamına, aile içi olumlu ilişkiye ve sosyal yeterliliğe çizilen yolların; evlilik yaşamından aile içi olumlu ilişki ve dijital oyun bağımlılık eğilimi arasında

çizilen yolların ve aile içi olumlu ilişkiden sosyal yeterliliğe doğru belirtilen yolların anlamlı ($t > 1.96$; $p < 0.05$; $p < 0.01$) olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmanın birinci hipotezi “Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.” şeklinde kurulmuştur. Tablo 4.13. deki araştırma modeline ilişkin tahmin sonuçları incelendiğinde Dijital ebeveynlik farkındalığı çocuklarda dijital oyun bağımlılığını anlamlı boyutta negatif yönde yordadığı ($\beta = -0.145$; $t = -2.093$; $p < .05$) belirlenmiştir.

Çalışmanın ikinci hipotezi “Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.” şeklinde kurulmuştur. Tablo 4.13. deki araştırma modeline ilişkin tahmin sonuçları incelendiğinde Dijital ebeveynlik farkındalığı çocuklarda sosyal yeterliliği anlamlı boyutta pozitif yönde yordadığı ($\beta = 0.219$; $t = 3.15$; $p < .05$) belirlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü hipotezinde “Dijital ebeveynlik farkındalığı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.” şeklinde belirtilmiştir. Tablo 4.13. deki araştırma modeline ilişkin tahmin sonuçları incelendiğinde Dijital ebeveynlik farkındalığı anne baba çocuk ilişkisini anlamlı boyutta pozitif yönde yordadığı ($\beta = 0.53$; $t = 7.003$; $p < .05$) belirlenmiştir.

Çalışmanın dördüncü hipotezinde “Dijital ebeveynlik farkındalığı, evlilik yaşamını pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.” şeklinde belirtilmiştir. Tablo 4.13. deki araştırma modeline ilişkin tahmin sonuçları incelendiğinde Dijital ebeveynlik farkındalığı evlilik yaşamını anlamlı boyutta pozitif yönde yordadığı ($\beta = 0.283$; $t = 5.198$; $p < .05$) belirlenmiştir.

Çalışmanın beşinci hipotezinde “Evlilik yaşamı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.” şeklinde belirtilmiştir. Tablo 4.13. deki araştırma modeline ilişkin tahmin sonuçları incelendiğinde evlilik yaşamı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı boyutta yordadığı ($\beta = 0.135$; $t = 2.872$; $p < .05$) belirlenmiştir.

Çalışmanın altıncı hipotezinde “Evlilik yaşamı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.” şeklinde belirtilmiştir. Tablo 4.13. deki araştırma modeline ilişkin tahmin sonuçları incelendiğinde evlilik yaşamı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde yordadığı belirlenirken t değeri incelendiğinde yol katsayısının anlamlı olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır ($\beta = 0.037$; $t = 0.765$; $p > .05$).

Çalışmanın yedinci hipotezinde “Evlilik yaşamı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.” şeklinde

belirtilmiştir. Tablo 4.13. deki araştırma modeline ilişkin tahmin sonuçları incelendiğinde evlilik yaşamı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını anlamlı boyutta negatif yönde yordadığı ($\beta=-0.149$; $t=-3.018$; $p: <.05$) belirlenmiştir.

Çalışmanın sekizinci hipotezinde “Anne baba çocuk ilişkisi çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.” şeklinde belirtilmiştir. Tablo 4.13. deki araştırma modeline ilişkin tahmin sonuçları incelendiğinde Anne baba çocuk ilişkisi çocuklarda sosyal yeterliliği anlamlı boyutta pozitif yönde yordadığı ($\beta=0.355$; $t=-4.879$; $p: <.05$) belirlenmiştir.

Çalışmanın dokuzuncu hipotezinde “Aile içi olumlu ilişki, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.” şeklinde belirtilmiştir. Tablo 4.13. deki araştırma modeline ilişkin tahmin sonuçları incelendiğinde Aile içi olumlu ilişki çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde yordadığı belirlenirken t değeri incelendiğinde yol katsayısının anlamlı olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır ($\beta=-0.016$; $t=-0.242$; $p:08 <.05$).

Çalışmanın onuncu hipotezinde “Çocuklarda sosyal yeterlilik dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir” şeklinde belirtilmiştir. Tablo 4.13. deki araştırma modeline ilişkin tahmin sonuçları Çocuklarda sosyal yeterliliğin dijital oyun bağımlılığını anlamlı boyutta negatif yordadığı ($\beta=-0.163$; $t=-2.679$; $p: <.05$) belirlenmiştir.

Bir modeldeki bağımlı değişkendeki varyansın bağımsız değişkenleri ne ölçüde açıkladığını belirlemede determinasyon katsayısından (R^2) yararlanılmaktadır (54). Bu kapsamda modeldeki determinasyon katsayıları incelendiğinde dijital oyun bağımlılığındaki varyansın yaklaşık %12’si modelde yer alan dijital ebeveynlik farkındalığı, evlilik yaşamı, aile içi olumlu ilişki ve sosyal yeterlilik değişkenleriyle açıklandığı söylenebilir. Sosyal yeterliliğe ilişkin determinasyon katsayısı ($R^2 =.28$) olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla sosyal yeterlilikteki varyansın yaklaşık %28’nin dijital ebeveynlik farkındalığı, evlilik yaşamı ve aile içi olumlu ilişki değişkenleriyle açıklandığı söylenebilir. Aile içi olumlu ilişkiye ilişkin determinasyon katsayısı ($R^2 =.34$) olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla aile içi olumlu ilişkideki varyansın yaklaşık %34’nün dijital ebeveynlik farkındalığı ve evlilik yaşamı değişkenleriyle açıklandığı söylenebilir. Evlilik yaşamına ilişkin determinasyon katsayısı ($R^2 =.08$) olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla evlilik yaşamı varyansın yaklaşık %8’nin dijital ebeveynlik farkındalığı değişkeniyle açıklandığı söylenebilir.

4.2. Dolaylı Etkilere İlişkin Analiz Sonuçları

Değişkenler arası aracılığa ilişkin hipotezleri test etmek amacıyla yol analizi sonucu oluşan değişkenler arası ilişkiye yönelik doğrudan ve dolaylı etkiler hesaplanmıştır. Kline göre dolaylı etki aynı zamanda aracılık olarak adlandırılmaktadır (150). Analizlerin yorumlanması aşamasında Hayes'in işlem basamaklarından yararlanılmıştır. Aracı değişkenin modele eklenmesi sonucunda bağımsız ve bağımlı değişkenler arasında bulunan ilişkide anlamsız düzeyde bozulmanın oluşması tam aracı etki olarak yorumlanırken anlamlılığın kısmi olarak bozulması veya aradaki katsayıda önemli bir biçimde azalmanın oluşması kısmi aracılık olarak değerlendirilmektedir. Bu durumun aksi olarak aracı değişkenin modele eklenmesi sonucunda bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkide katsayıda önemli bir biçimde azalmanın olmaması aracılık etkisinin olmadığı anlamına gelmektedir (151). Dolaylı etkileri yorumlarken Cohen'in önerdiği değer aralıkları dikkate alınmıştır. Bu kapsamda “.25'e yakın olması yüksek etki .09' a yakın olması orta etki .01' e yakın olması düşük etki şeklinde yorumlanmıştır (152). Ayrıca Bootstrap alt ve üst güven aralığı incelenerek dolaylı etkinin anlamlı olup olmadığına karar verilmiştir. Nitekim alt ve üst güven aralığı değerlerinin pozitif ya da negatif olması dolaylı etkinin var olduğunu göstermektedir (153).

Çalışmanın 11. Hipotezi “Dijital ebeveynlik farkındalığı, dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir” şeklinde kurulmuştur. Dolaylı etkilere ilişkin model ve analiz sonuçları Tablo 4.14' te sunulmuştur.

Tablo 4.14. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı ve Dijital Oyun Bağımlılığının Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişken	Dolaylı (Aracı) Değişkenler	Bağımlı Değişken	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki	%95 Güven Aralığı
Defö	Sosyet Oi	Dobe	-0,145	-0.122	-0.267	-0.183 ; -0.026

* p<0.05

Dijital ebeveynlik farkındalığının dijital oyun bağımlılığı üzerindeki etkileri incelendiğinde doğrudan etkisinin (-0.145), evlilik yaşamı, sosyal yeterlilik ve aile içi olumlu ilişki üzerinden dolaylı etkisinin (-0.122) ve toplam etkisinin ise (-0.267) olduğu görülmektedir. Dolaylı etki yorumlandığında dijital ebeveynlik farkındalığının orta düzeyde bir dolaylı etkisiye sahip olduğu söylenebilir. Bootstrap analizi %95 güven aralığı sonuçlarına (-0.183; -0.026) bakıldığında her iki değer arasında sıfırın olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla dijital ebeveynlik farkındalığının dijital oyun bağımlılığı üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın 12. Hipotezi “Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir” şeklinde kurulmuştur. Dolaylı etkilere ilişkin model ve analiz sonuçları Tablo 4.15’te sunulmuştur.

Tablo 4.15. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı ve Çocuklarda Sosyal Yeterliliğin Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişken	Dolaylı (Aracı) Değişkenler	Bağımlı Değişken	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki	%95 Güven Aralığı
Defö	Ey Oi	Sosyet	0.219	0.212	0.431	0.081; 0.207

* p<0.05

Dijital ebeveynlik farkındalığının sosyal yeterlilik üzerindeki etkileri incelendiğinde doğrudan etkisinin (0.219), evlilik yaşamı ve aile içi olumlu ilişki üzerinden dolaylı etkisinin (0.212) ve toplam etkisinin ise (0.431) olduğu görülmektedir. Dolaylı etki yorumlandığında dijital ebeveynlik farkındalığının yüksek düzeyde bir dolaylı etkisiye sahip olduğu söylenebilir. Bootstrap analizi %95 güven aralığı sonuçlarına (0.081; 0.207) bakıldığında her iki değer arasında sıfırın olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla dijital ebeveynlik farkındalığının sosyal yeterlilik üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın 13. Hipotezi “Dijital ebeveynlik farkındalığı, aile içi olumlu ilişkiyi pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir” şeklinde kurulmuştur. Dolaylı etkilere ilişkin model ve analiz sonuçları Tablo 4.16’ da sunulmuştur.

Tablo 4.16. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı ve Aile İçi Olumlu İlişkinin Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişken	Dolaylı (Aracı) Değişken	Bağımlı Değişken	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki	%95 Güven Aralığı
Defö	Ey	Oi	0.53	0.038	0.568	0.008; 0.049

* p<0.05

Dijital ebeveynlik farkındalığının aile içi olumlu ilişki üzerindeki etkileri incelendiğinde doğrudan etkisinin (0.53), evlilik yaşamı üzerinden dolaylı etkisinin (0.038) ve toplam etkisinin ise (0.568) olduğu görülmektedir. Dolaylı etki yorumlandığında dijital ebeveynlik farkındalığının düşük düzeyde bir dolaylı etkisiye sahip olduğu söylenebilir. Bootstrap analizi %95 güven aralığı sonuçlarına (0.008; 0.049) bakıldığında her iki değer arasında sıfırın olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla dijital ebeveynlik farkındalığının aile içi olumlu ilişki üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın 14. Hipotezi “Evlilik yaşamı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir” şeklinde kurulmuştur. Dolaylı etkilere ilişkin model ve analiz sonuçları Tablo 4.17’ de sunulmuştur.

Tablo 4.17. Evlilik Yaşamı ve Sosyal Yeterliliğinin Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişken	Dolaylı (Aracı) Değişken	Bağımlı Değişken	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki	%95 Güven Aralığı
Ey	Oi	Sosyet	0.037	0.048	0.085	0.009; 0.079

* p<0.05

Evlilik yaşamının sosyal yeterlilik üzerindeki etkileri incelendiğinde doğrudan etkisinin (0.037), aile içi olumlu ilişki üzerinden dolaylı etkisinin (0.048) ve toplam etkisinin ise (0.085) olduğu görülmektedir. Dolaylı etki yorumlandığında dijital ebeveynlik farkındalığının orta düzeyde bir dolaylı etkisiye sahip olduğu söylenebilir.

Bootstrap analizi %95 güven aralığı sonuçlarına (0.009; 0.079) bakıldığında her iki değer arasında sıfırın olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla evlilik yaşamının, sosyal yeterlilik üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın 15. Hipotezi “Evlilik yaşamı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir” şeklinde kurulmuştur. Dolaylı etkilere ilişkin model ve analiz sonuçları Tablo 4.18’ de sunulmuştur.

Tablo 4.18. Evlilik Yaşamı ve Dijital Oyun Bağımlılığının Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişken	Dolaylı (Aracı) Değişkenler	Bağımlı Değişken	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki	%95 Güven Aralığı
Ey	Oi Sosyet	Dobe	-0.149	-0.016	-0.165	-0.042; 0.008

* p<0,05

Evlilik yaşamının dijital oyun bağımlılığı üzerindeki etkileri incelendiğinde doğrudan etkisinin (-0.149), aile içi olumlu ilişki ve sosyal yeterlilik üzerinden dolaylı etkisinin (-0.016) ve toplam etkisinin ise (-0.165) olduğu görülmektedir. Bootstrap analizi %95 güven aralığı sonuçlarına (-0.042; 0.008) bakıldığında her iki değer arasında sıfırın olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla dijital ebeveynlik farkındalığının sosyal yeterlilik üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmanın 16. Hipotezi “Anne baba çocuk ilişkisi dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir” şeklinde kurulmuştur. Dolaylı etkilere ilişkin model ve analiz sonuçları Tablo 4.19’ da sunulmuştur.

Tablo 4.19. Anne Baba Çocuk İlişkisi ve Dijital Oyun Bağımlılığının Dolaylı Etkilerine İlişkin Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişken	Dolaylı (Aracı) Değişken	Bağımlı Değişken	Doğrudan Etki	Dolaylı Etki	Toplam Etki	%95 Güven Aralığı
Oi	Sosyet	Dobe	-0.016	-0.058	-0.074	-0.176; -0.009

* p<0.05

Aile içi olumlu ilişkinin dijital oyun bağımlılığı üzerindeki etkileri incelendiğinde doğrudan etkisinin (-0.016), sosyal yeterlilik üzerinden dolaylı etkisinin (-0.058) ve toplam etkisinin ise (-0.074) olduğu görülmektedir. Dolaylı etki yorumlandığında aile içi olumlu ilişkinin orta düzeyde bir dolaylı etkisiye sahip olduğu söylenebilir. Bootstrap analizi %95 güven aralığı sonuçlarına (-0.176; -0.009) bakıldığında her iki değer arasında sıfırın olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla aile içi olumlu ilişkinin dijital oyun bağımlılığı üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Hipotezlerin doğrulanmasına ilişkin kabul/red durumları Tablo 4.20'de yer almıştır.

Tablo 4.20. Hipotez Kabul/Red Durumu

Hipotez No	Hipotez	Kabul/Red
H1	Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir	Kabul
H2	Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir	Kabul
H3	Dijital ebeveynlik farkındalığı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir	Kabul
H4	Dijital ebeveynlik farkındalığı, evlilik yaşamını pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir	Kabul
H5	Evlilik yaşamı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir	Kabul
H6	Evlilik yaşamı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir	Red
H7	Evlilik yaşamı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir	Kabul
H8	Anne baba çocuk ilişkisi çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir	Kabul
H9	Aile içi olumlu ilişki, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir	Red
H10	Çocuklarda sosyal yeterlilik dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir	Kabul
H11	Dijital ebeveynlik farkındalığı, dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir	Kabul
H12	Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir	Kabul
H13	Dijital ebeveynlik farkındalığı, aile içi olumlu ilişkiyi pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir	Kabul
H14	Evlilik yaşamı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir.	Kabul
H15	Evlilik yaşamı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir	Red
H16	Anne baba çocuk ilişkisi dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir	Kabul

5. TARTIŞMA

Günümüz dünyasında önemli bir çığır açan dijitalleşme, bir taraftan hayatı kolaylaştırırken diğer taraftan da kişinin en yakın çevresi olan aile hayatının yanı sıra toplumsal hayatta da sosyolojik ve psikolojik sorunları beraberinde getirmektedir. Özellikle savunmasız konumda olan çocuklar için dijital araçların olumsuz etkileri daha belirgin hale gelmektedir. Bu kapsamda dijital oyun bağımlılığı çağımızın önemli bir problemi haline gelmiştir. Çocuklarda dijital oyun bağımlılığına sebep olan faktörlerin, yapıların ortaya konulması geliştirilecek müdahale ve yaklaşımlara ışık tutacaktır. Bu bağlamda araştırmada dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda sosyal yeterlilik, evlilik yaşamı ve anne baba çocuk ilişkisinin çocuklarda dijital oyun bağımlılığı ile ilişkisi diğer değişkenlerin ise kendi aralarındaki ilişkilerin etkisinin ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Araştırmada ilk olarak dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda sosyal yeterlilik, evlilik yaşantısı ve anne baba çocuk ilişkisi çocuklarda dijital oyun bağımlılığını doğrudan etkileyen değişkenler olarak ele alınmış ve bu doğrultuda hipotezler geliştirilmiştir. Dijital oyun bağımlılığını doğrudan etkileyen hipotezler şu şekilde kurulmuştur: “Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir”, “Evlilik yaşamı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir”, “Aile içi olumlu ilişki, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir”, “Çocuklarda sosyal yeterlilik dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir”. Araştırma sonucunda Dijital ebeveynlik farkındalığı çocuklarda dijital oyun bağımlılığını anlamlı boyutta negatif yönde yordadığı ($\beta=-0.145$; $t=-2.093$; $p: <.05$), evlilik yaşamı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını anlamlı boyutta negatif yönde yordadığı ($\beta=-0.149$; $t=-3.018$; $p: <.05$), aile içi olumlu ilişki çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde yordadığı belirlenirken t değeri incelendiğinde yol katsayısının anlamlı olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır ($\beta=-0.016$; $t=-0.242$; $p:08 <.05$), çocuklarda sosyal yeterliliğin dijital oyun bağımlılığını anlamlı boyutta negatif yönde yordadığı ($\beta=-0.163$; $t=-2.679$; $p: <.05$) sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre dijital ebeveynlik farkındalığı ile dijital oyun bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Konuyla ilgi yapılan çalışmalar bu bulguyu destekler niteliktedir. Benzer çalışmalarda ebeveynlerin

teknolojiyle olan ilişkilerinin anne babası rol model alan çocuklarla izlendiği ve aynı oranda teknolojik araçlarla bağ kurdukları saptanmıştır (154,155). Toran ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, çocukların dijital oyunlara yönelimlerinde çevrelerindeki yetişkinlerden önemli ölçüde etkilendikleri ve yetişkinleri kendilerine örnek aldıkları belirlenmiştir (7).

Küçük çocuklar, hayatının ilk yıllarının büyük bir kısmını evlerinde anne-babalarını ve kardeşlerini izleyerek ve öğrenerek geçirirler. Çocuklar, ebeveynleri akşam yemeği pişirirken, birbirleriyle etkileşime girerken ve medyayı kullanırken gözlemlerler (72). Çocukların, anne ve babalarını taklit ederek dijital oyun indirmeyi öğrendikleri, indirme işlemi yapamayan çocukların ise yaş olarak kendilerinden büyük kardeşlerinden destek aldıkları gözlemlenmiştir (156). Chaudron ve ark. yaptıkları çalışmada, çocukların dijital medya ile etkileşimleri, yalnızca ebeveynlerin değerleri, algıları ve dijital cihazlarla ilgili kendi deneyimleriyle şekillendiği, çocukların dijital teknolojiye katılımını etkileyen diğer önemli faktörlerin ise büyük kardeşlerin yakınlığı, geniş aile, arkadaşın hatta komşularının bir bilgi ve aktif aracılık olarak yakınlığı; çocukların hayatında serbest oyun için zamanın varlığı ve ev dışındaki cihazların varlığı olduğunu belirtmişlerdir (157). Uzun süre akıllı telefon kullanmak, telefonda ayrılamamak, çocuğun içinde bulunduğu ortamlarda meydana gelmektedir. Bu durumu kendine alışkanlık haline getirmiş ebeveynlerin, çocuklarla zaman geçirmek yerine telefonlarıyla meşgul oldukları görülmektedir. Ebeveyni telefonla meşgul olan çocuklarda o esnada farklı dijital araçlarla zaman geçirmektedir. Bu durum kendi telefonuyla zaman geçiren ebeveynin çocuğu dijitalle geçirdiği süreyi ve kullanım şeklini denetleyememesine sebep olmaktadır (6).

Konok ve ark. Macar ailelerde mobil çocuk kullanımı ve dijital ebeveynlik tarzı arasındaki ilişkiler konulu yaptığı çalışmada ebeveynlerin tutumları, inançları, rol modellemeleri ve ebeveynlik tarzları yoluyla çocukların mobil cihaz kullanımını etkileyebilmelerinin mümkün olduğunu ifade etmişlerdir (158). Hu ve ark. yaptıkları çalışmada Çinli ebeveynlerin ekran karşısında geçirdikleri süre ile çocuklarının ekran başında geçirdikleri süre arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Çocukların ekran medyası ile geçirdikleri süre, ebeveynlerinin ekran süresi, türleri ve alışkanlıkları ile pozitif yönde ilişkilidir. Farklı bir ifadeyle, ebeveynler ne kadar çok TV ve diğer medya izlerse, çocukları da o kadar fazla TV ve diğer medyaları izledikleri tespit edilmiştir. Bunun tersi durumunda ebeveynlerin ekran başında geçirdikleri sürenin azalması, çocukların ekran başında geçirdikleri sürenin azalmasıyla

ilişkilendirilmiştir (75). Akçay ve Özcebe'nin yaptıkları çalışmada erken çocuklukta çocukların dijital oyun oynama davranışını etkileyen unsurun ebeveynlerin oyun oynama durumuna göre şekillendiği, oyun oynayan ebeveynlerin çocuklarında bu davranışın daha sık olduğu belirlenmiştir (159). Tayvan'da yapılan bir başka çalışmada çocukları koruyan faktörler arasında ebeveyn-çocuk bağlanması, çocukların kendi bildirdiği internet güvenliği okuryazarlığı ve ebeveynlerin çocuklarına yönelik kısıtlayıcı arabuluculuğu yer almaktadır (77).

Ebeveynlerin dijital medya okuryazarlığı hususunda eğitim almaması çocukların dijital cihazlara karşı bağımlı olma riskiyle karşı karşıya kalmalarına ortam hazırlamaktadır (11). Yiğit ve Günüş yaptıkları çalışmada, dijital oyun bağımlılığına yatkın olmayan çocukların ebeveynlerinin dijital cihazların getirebileceği sorunlara yönelik farkındalıklarının, dijital oyun bağımlısı olduğu düşünülen çocukların ebeveynlerine kıyasla yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır (160). Akçay'ın elde ettiği çalışma bulgularında ebeveynlerin eğitim düzeyinin artması paralelinde dijital cihazları kullanım bilgisi açısından daha donanımlı oldukları belirlenmiştir. Bunun sonucu olarak bu tür ebeveynlerin interneti ve dijital cihazların kullanımında etkili ve verimli bir rehberlik süreci işlettikleri saptanmıştır (105). Dijital yeterliliğin oyun bağımlılığı ile negatif ilişkili olduğunu (94) destekleyen çalışmalar yoğunluktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde çocuklar yakın çevrelerini özellikle ailelerini bilhassa anne ve babalarını rol model olarak şekillendikleri gerek mevcut çalışma gerekse de alanda yapılan diğer çalışmalarla desteklenmektedir. Dijital mecraların insanı sardığı günümüz dünyasında ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuğun dünyasına önemli ölçütte dokunuşlar yapmasına ortam hazırlamaktadır.

Çocuklarda sosyal yeterlilik ile dijital oyun bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmaktadır. Genel olarak incelendiğinde bu hipotezi çift yönlü destekleyici bulgular alan yazında mevcuttur. Yani, dijital oyun bağımlılığı sosyal yeterliliği etkilediği gibi aynı şekilde çocuğun sosyal yeterlilik düzeyi de dijital oyunlara yönelimini etkileyebilmektedir. Kişiler kendilerini yalnız hissettikleri durumda veya yüz yüze iletişime kendilerini hazır hissetmedikleri zamanlarda sosyal olma ihtiyacını karşılamak için sanal mecralarda dijital oyunlar yoluyla bu ihtiyaçlarını karşılama eğilimi içindedirler (161). Dijital medya ortamları çevresiyle iletişim kurmakta zorlanan sosyal ihtiyaçlarını karşılamada günlük çekenler için önemli bir alternatif olarak görülebilmektedir. Dijital oyun oynayan bireyler, bu ortamlarda kendilerini rahat ve daha güvenli bir ortamda hissettiklerinden sosyal ilişkilerinin güçleneceğini

düşünebilmektedirler (162). Young gerçek hayatta kendini sosyal olarak garip, izole ve güvensiz hisseden bireylerin, oyun aracılığıyla kendilerini sosyal olarak kendine güvenen biri olabileceğine inandığını ifade etmektedir (163). Başka bir deyişle, çevrimiçi sosyal etkileşim, yetersiz sosyal becerilere sahip kişilerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için bir çözüm veya alternatif bir yol olabilir ve bu durum çevrimiçi oyun dünyasında sanal bir yaşamı destekleyen inançlara yol açabilir (164). Bu noktada, zayıf sosyal ilişkinin dijital oyun bağımlılığı için makul bir neden olarak görünebileceği konusunda birçok araştırmacı görüş bildirmiştir (165).

Bireyin farklı kişilerle ilişki kurup devam ettirmesinin yanında grup etkinliklerine olan güven duygusunu yerleşmesini sağlayan sosyal özyeterlilik ile oyun bağımlılığı olumsuz ilişkiye sahiptir (162). You ve arkadaşlarının yaptıkları çalışma sonucu elde ettiği bulgulara göre oyun bağımlılığının, sosyal beceriler ve benlik saygısı ile anlamlı düzeyde olumsuz ilişkiye sahiptir (166). Jeon ve arkadaşlarının neden bazı insanlar dijital oyunlara daha kolay bağımlı oluyor? konulu çalışmada psikososyal olarak sorunlu insanların, sosyal yetersizlik olduklarına ilişkin algıları nedeniyle çevirim içi sosyal mecralara ve dijital oyunlara yöneldiği, olumsuz yaşam sonuçlarından dolayı aşırı ve zorlayıcı dijital oyun katılımına ve dijital oyun bağımlılığına yöneldikleri sonucuna ulaşmışlardır (167). Günüş ve Doğan, ailenin çocuğu sosyal açıdan desteklememesi durumunda çocuğun bağımlılığa yöneleceğini belirtmişlerdir (168).

Çocuklar, yaş gruplarına göre ne oynayacaklarının yanında nasıl oynayacakları da belirlerler (169). Oyun kendi içerisindeki sürecine bakıldığında ilk olarak suskunluk davranışı sonrasında bireysel oyun, bireysel oyundan paralel oyuna, sonrasında ise sosyal oyun ve itiş kalkışlı oyuna doğru devam eden bir süreçtir (170). Bu bağlamda değerlendirildiğinde çocuğun sosyal ihtiyaçlarına yönelik oyunlar bireysel ve paralel oyun dönemlerinden sonra gelmektedir. Erken çocukluk yıllarında oynanan dijital oyunlar çocuklar için tek başlarına oynadıkları zaman geçirdikleri bir cihazdır. Dijital cihaza karşı tek oyunculu bu oyunlarda amaç oyunda iyi olmak, yalnızca yüksek puan almak ve oyuncuların el-göz koordinasyonunu geliştirmek ana hedeftir (163). Bu sebeple yakın aile ortamından sosyal açıdan beslenemeyen çocukta oluşan yetersizlik hissi onu yalnızlaştırarak dijital cihazlara yönelttiği söylenebilir. İleri yaş gruplarındakiler ise bu durum farklılık göstermekte dijital ortamlar sosyalleşmek için kullanabilmektedir.

Çocuğun sosyal faaliyetlere yönlendirilmesi, spor faaliyetlerinin teşvik edilmesi, aile içerisinde yapılan toplantılar, aile içi etkinlikler anne baba çocuk arasındaki olumlu ilişkiye zemin hazırlamakta bu durumda dijital oyunlarla bağının zayıflamasına ortam

hazırlamaktadır (160). Ekinci ve ark. dijital oyun bağımlısı bireylerle yaptığı çalışmada spor faaliyetlerine katılım göstermeyen bireylerin katılım gösterenlere kıyasla dijital oyunlara bağımlılıklarının daha fazla olduğu saptanmıştır (171). Yapılan başka bir çalışmada çocukların fiziksel aktiviteye katılımının artması ölçüsünde dijital oyun bağımlılık düzeylerinin azaldığı belirtilmiştir (172). Spor gibi fiziksel aktivite ile uğraşan kişilerde sosyal açıdan bir doyumluk hissi oluşmakta bu da dijital oyun bağımlılığı riskini en az seviyeye indirdiği söylenebilir.

Araştırmada dijital oyun bağımlılığı üzerinde dolaylı etkiye sahip değişkenlere yönelik hipotezler kurulmuştur. Bu hipotezler şunlardır: “Dijital ebeveynlik farkındalığı, dijital oyun bağımlılığını pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir”, “Evlilik yaşamı, çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir”, “Anne baba çocuk ilişkisi dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir”. Araştırma sonucunda Bootstrap analizi %95 güven aralığı sonuçlarına bakıldığında dijital ebeveynlik farkındalığının dijital oyun bağımlılığı üzerinde dolaylı etkisinin anlamlı olduğu (-0.183; -0.026), evlilik yaşamının dijital oyun bağımlılığı üzerinde dolaylı etkisinin anlamlı olmadığı (-0.042; 0.008) ve aile içi olumlu ilişkinin dijital oyun bağımlılığı üzerinde dolaylı etkisinin anlamlı olduğu (-0.176; -0.009) sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma modeline bakıldığında dijital ebeveynlik farkındalığının dijital oyun bağımlılığı üzerindeki dolaylı etkisinin; evlilik yaşamı, sosyal yeterlilik ve aile içi olumlu ilişki üzerinden olduğu görülmektedir. Dolaylı etki aracılık etkisi olarak da yorumlanmakta olup dijital ebeveynlik farkındalığının evlilik yaşamı, sosyal yeterlilik ve aile içi olumlu ilişkinin dijital ebeveynlik farkındalığını dijital oyun bağımlılığına olan etkisine aracılık ettiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle dijital ebeveynlik farkındalığı aracı olarak ifade edilen değişkenlerde artış veya azalışa yol açarak da dijital oyun bağımlılığı üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak modelde aile içi olumlu ilişkinin dijital oyun bağımlılığı üzerindeki etkisi anlamlı çıkmamıştır. Nitekim aile içi olumlu ilişkilerin dijital oyun bağımlılığına doğrudan etkisinden ziyade dolaylı etkisi beklenen bir sonuçtur. Çocuk davranışları üzerinde dolaylı etkiye sahip olabilecek bu tür değişkenler bu etkiyi taşıyacak farklı aracı değişkenlere ihtiyaç duyarlar. Bu araştırma sonucunda aile içi olumlu ilişkinin dolaylı etkisi ayrıca ortaya konulmuştur.

Aile içerisinde dağıtılan rollerin sağlıklı olmayışı tüm aile fertlerinin duygu, düşünce ve davranışlarında olumsuzluklar oluşturmaktadır. Anne babaların ebeveynlik rollerinin önemli bir ögesi olan dijital ebeveynlikte aile içi rol dağılımının sağlıklı

olmayışı genel anlamda ihmalkarlığa dijital boyutta ise dijital ihmale ve bunun yansıması olarak olumsuz davranışların gösterilmesine ve olumsuz rol model olmaya neden olmaktadır (6). Rode tarafından bu bulguları destekler nitelikte yapılan bir araştırmada aile içinde önemli bir rol olan ebeveynlik rolünün sağlıklı işleyişinin çocuklarda sorunlu internet kullanımını tetiklediği ve buna bağlı olarak artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır (4). Kwak ve ark. yaptıkları çalışmada anne babaların çocukları ihmal etmesine yönelik tutum ve davranışlarının çocuklarda mobil cihaz bağımlılığını arttırdığına yönelik sonuçlara ulaşılmıştır (173). Çocuklarıyla birlikte kaliteli zaman geçiren annelerin çocuklarında sosyalleşme, etkili iletişim becerileri geliştirme, kendine güven duyma, kendini iyi hissetme, ve yeni bilgi ve kavramları öğrenmelerine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (174).

Aile içi ilişkilerde; eşlerin kendi arasındaki ilişkinin çocuklarda dijital oyun bağımlılığı arasında anlamlı boyutta negatif yönde ilişki bulunurken, ebeveyn çocuk ilişkisinin çocuklarda dijital oyun bağımlılığı arasında negatif yönde yalnız anlamlı olmayan düzeyde bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Model incelendiğinde evlilik yaşamının dijital oyun bağımlılığı üzerindeki dolaylı etkisinin; sosyal yeterlilik ve aile içi olumlu ilişki üzerinden kurulduğu görülmektedir. Dolaylı etkisine ilişkin analiz sonuçları ise aracı değişkenlerden biri olan aile içi ilişkilerin doğrudan dijital oyun bağımlılığı üzerinde anlamlı etkisinin bulunmamasının aracılık etkisini zayıflattığı bu durumda evlilik yaşamının dijital oyun bağımlılığı üzerindeki dolaylı etkisini anlamsızlaştırdığı sonucunu verdiği söylenebilir. Aile içi olumlu ilişkinin dijital oyun bağımlılığı üzerindeki dolaylı etkisinin ise sosyal yeterlilik üzerinden olduğu görülmektedir. Yani aile içi olumlu ilişki aracı olarak ifade edilen değişkenlerde artış veya azalışa yol açarak da dijital oyun bağımlılığı üzerinde etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen veriler kapsamında aile içi olumlu ilişkinin dijital oyun bağımlılığını doğrudan anlamlı düzeyde etkilemediği ancak aracı değişkenler yoluyla dolaylı yollardan etkilediği, evlilik yaşantısının ise dijital oyun bağımlılığını doğrudan anlamlı düzeyde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Evlilik doyumu ile internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda evlilik doyumu ve internet bağımlılığı arasında negatif yönde anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır (175–177). Sanal ortamda aşırı geçirilen zamanın evlilik yaşantısına zarar verdiği, bu durumda ebeveyn çocuk arasındaki olumlu ilişkiyi zedeleme durumunu ortaya çıkarmıştır. Yiğit ve Günücü' ün yaptığı çalışmada dijital oyunları bağımlılık seviyesinde oynayan çocukların ailelerinin çocuklarına yeterince zaman ayıramadıkları bu durumun aile içerisinde probleme dönüştüğü ve çocuğa şiddet

uygulamaya varan boyutları olduğu belirlenmiştir (160). Çünkü olumsuz ebeveyn tutumları olarak tanımlanan ilgisiz, çatışmacı, korumacı tutumlar çocukları farklı arayışlara itmekte bunun sonucu olarak ise dijital ortamlara yönelime sebep olmaktadır (178). Aile ilişkileri, sosyal medya bağımlılığı ve oyun bağımlılığı arasındaki ilişkilerin incelendiği bir çalışmada oyun bağımlılığı ile sosyal medya bağımlılığı arasında olumlu ilişki bulunurken sağlıklı olmayan aile işlevleriyle sosyal medya ve oyun bağımlılığı arasında yine olumlu ilişki bulunmuştur (179). Aygar tarafından bölünmüş ailelerin çocuklarıyla yapılan bir çalışmada, ailesi ile ilişkileri yapıcı olmayan ve çalışan annelerin çocuklarının bağımlılık seviyesinin yüksek olduğu saptanmıştır (180).

Araştırmanın temel öncül değişkeni olan dijital ebeveynlik farkındalığının dijital oyun bağımlılığı üzerinde etkisinin yanı sıra modelde aracı olan sosyal yeterlilik aile içi iletişim ve evlilik yaşantısı üzerinden doğrudan ve dolaylı etkilere sahiptir. Dijital ebeveynlik farkındalığının bu değişkenlere yönelik doğrudan etkisine yönelik şu hipotezler kurulmuştur: “Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir”, “Dijital ebeveynlik farkındalığı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.”, “Dijital ebeveynlik farkındalığı, evlilik yaşamını pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir.” Araştırma sonucunda Dijital ebeveynlik farkındalığı çocuklarda sosyal yeterliliği anlamlı boyutta pozitif yönde yordadığı ($\beta=0.219$; $t=3.15$; $p: <.05$), Dijital ebeveynlik farkındalığı anne baba çocuk ilişkisini anlamlı boyutta pozitif yönde yordadığı ($\beta=0.53$; $t=7.003$; $p: <.05$), dijital ebeveynlik farkındalığı evlilik yaşamını anlamlı boyutta pozitif yönde yordadığı ($\beta=0.283$; $t=5.198$; $p: <.05$) sonucuna ulaşılmıştır. Dolaylı etkilerine ilişkin ise şu hipotezler kurulmuştur: “Dijital ebeveynlik farkındalığı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir”, “Dijital ebeveynlik farkındalığı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir”. Araştırma sonucunda Bootstrap analizi %95 güven aralığı sonuçlarına bakıldığında dijital ebeveynlik farkındalığının sosyal yeterlilik üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu (0.081; 0.207) ve dijital ebeveynlik farkındalığının aile içi olumlu ilişki üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu (0.008; 0.049) sonucuna ulaşılmıştır.

Daha sık tablet kullanan çocukların ebeveynleri ile daha sık çatışma yaşadıklarını gözlemlenmiştir. Ayrıca, aşırı kısıtlayıcı arabuluculuk alan çocukların tablet konusunda ebeveynleri ile daha fazla çatışma yaşadığı görülmüştür. Tabletleri genellikle ebeveynleri

ile birlikte kullanan çocuklar daha az çocuk çatışması yaşadıkları, aralarındaki ilişkinin ebeveynlerin arabuluculuk tarzlarına bağlı olduğunu göstermiştir (181). Nelissen ve Bulck, ailedeki genel çatışma düzeylerinin, medya çatışmasının güçlü ve anlamlı bir yordayıcısı olduğunu, bunun da daha fazla genel çatışmaya sahip ailelerin, daha fazla medya çatışmasına sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır (182). Farklı bir çalışmada, sorunlu çocuk-ebeveyn ilişkisi ve çocuğunu eğitimde rekabetçi kılmak için ebeveyn tutumları, ebeveyn ihmali, çocuğun yalnızlığı ve kaygısı ve izin verici ebeveynliğin dijital oyun bağımlılığına atfedildiği saptanmıştır (165). Anne babanın; çocukla yakından ilgilenmesi, zaman ayırması, beraber sosyal etkinlikler tertiplenmesi, teknolojik cihazların zararlarına ilişkin farkındalık uyandırması dijital oyun bağımlılığını engelleyecek faktörler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (160).

Son olarak evlilik yaşantısının diğer değişkenler üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisine yönelik ve aile içi ilişkilerin sosyal yeterlilik üzerindeki doğrudan etkisine yönelik şu hipotezler kurulmuştur: “Evlilik yaşamı, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir”, “Evlilik yaşamı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir”, “Anne baba çocuk ilişkisi çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilemektedir”. Araştırma sonucunda evlilik yaşamı, anne baba çocuk ilişkisini anlamlı boyutta pozitif yordadığı ($\beta=0.135$; $t=2.872$; $p: <.05$), evlilik yaşamı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde yordadığı belirlenirken t değeri incelendiğinde yol katsayısının anlamlı olmadığı ($\beta=0.037$; $t=0.765$; $p:44 <.05$), anne baba çocuk ilişkisi çocuklarda sosyal yeterliliği anlamlı boyutta pozitif yönde yordadığı ($\beta=0.355$; $t=-4.879$; $p: <.05$) sonucuna ulaşılmıştır. Evlilik yaşamının dolaylı etkisine ilişkin olarak ise şu hipotez kurulmuştur: “Evlilik yaşamı, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilemektedir”. Araştırma sonucunda Bootstrap analizi %95 güven aralığı sonuçlarına bakıldığında evlilik yaşamının, sosyal yeterlilik üzerindeki dolaylı etkisinin anlamlı olduğu (0.009; 0.079) sonucuna ulaşılmıştır. Mutlu bir evlilik hem anne hem de babanın ruhsal iyi oluş durumlarını etkilemektedir. Evlilik doyumundan sağlanan doyum anne babaların çocuklarına olan davranış ve tutumunun da olumlu olarak yansımaları sağlamaktadır. Anne babanın davranışları çocuğun davranışlarını etkilemektedir. Bu doğrultuda evlilik doyumunu ile ebeveyn davranışları arasında bir ilişkinin olabileceği sonucuna ulaşılmıştır (183). Özbey yaptığı çalışmada anne baba çocuk ilişkisi ile sosyal beceriler arasında anlamlı ilişki olduğu sonucuna varmıştır (184). Aynı şekilde Turan, evlilik çatışmasının artmasının çocuklardaki sosyal becerilerde

azalmaya yol açtığını saptamıştır (185). Evlilik yaşamında doyumun artması olumlu ebeveynlik davranışlarının ve çocukla ilgilenme durumunun da artışa sebep olurken bunun tam tersi olarak evlilik yaşamındaki doyumun azalması tutarsız disiplin davranışı geliştirmeyi ebeveyn takibi ve dayakla cezalandırma gibi davranışların artmasına sebep olduğu belirlenmiştir (183). Güngören'in yaptığı çalışmada ortaya çıkan verilerde evlilik çatışması bulunan ailelerde yaşayan çocukların evlilik çatışması yaşamayan ailelerde yaşayan çocuklara kıyasla sosyal uyumsuzluk puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bu durum , çocuğun sosyal uyumu ile evlilik çatışması arasındaki ilişkide birçok aracı etmenin rolü olduğu sonucunu vermektedir (186).

Genel olarak değerlendirildiğinde anne baba çocuk ilişkisi çocukların duygu düzenleme becerilerini, sosyal ilişkilerini, ve öz yeterlilik düzeyini etkileyen araçlar olarak değerlendirilmektedir (187). Gürbüz'ün annelerle yaptığı bir çalışmada demokratik ve izin verici ebeveyn tutumunu benimseyen annelerin çocuklarının , otoriter ve aşırı koruyucu ebeveyn tutumunu benimseyen annelerin çocuklarına kıyasla sosyal beceri düzeylerinin daha yüksek olduğu saptanmıştır (188). Ceylan tarafından anne babalarla yapılan benzer bir çalışmada otoriter, baskıcı bir tutum sergileyen ebeveynlerin çocuklarında içe kapanma gibi asosyal davranışlar gösterirken demokratik ebeveyn tutumunu sergileyen ebeveynlerin çocuklarında olumlu sosyal gelişim gösterdikleri belirlenmiştir (189). Anne ve çocuk arasında paylaşımın olmaması, çocuğun; anne ile kurduğu bağın zayıflamasına, özgüveninin zedelenmesine ve dolaylı olarak sosyal ve duygusal gelişiminde problem çıkmasına sebep olabilir (174). Yapılan çalışmalarda elde edilen veriler sonucunda anne babanın çocuklara karşı kullandıkları etkili iletişim becerileri, çocukların sosyal gelişimini doğrudan etkilemektedir. Erken çocukluk döneminde kazanılan bu becerilerin, çocuğun tüm gelişimi üzerinde uzun süreli etki bırakması beklenmektedir (190).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Erken çocuklukta dijital oyun bağımlılığı, dijital ebeveynlik, aile içi ilişkiler ve sosyal yeterliliğin birbirleriyle doğrudan veya dolaylı aracı etkilerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Dijital ebeveynlik farkındalığı; çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, anne baba çocuk ilişkisini, çocuklarda sosyal yeterliliği doğrudan ve dolaylı evlilik yaşamını ise pozitif yönde anlamlı düzeyde doğrudan etkilediği saptanmıştır. Dijital ebeveynlik farkındalığı yüksek olan ebeveynlerin çocuklarının dijital oyunlara karşı yaklaşımının bağımlılık düzeyinde olmadığı, bu ebeveynlerin çocuklarının sosyal açıdan yeterli düzeyde olduğu, mutlu bir evlilik geçiren anne babaların aile içerisinde olumlu ilişkiler geliştirdiği sonucuna varılmıştır.

Evlilik yaşamı; çocuklarda dijital oyun bağımlılığını negatif yönde, anne baba çocuk ilişkisini pozitif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilediği, çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilediği belirlenmiştir. Anne baba arasında mutlu bir ilişkinin olması; ilgisiz kalmayan çocuğun dijital oyunlara bağımlılık düzeyinde yönelimini engellediği, ebeveyn çocuk arasında da sağlıklı ilişkileri geliştirdiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca evlilik doyumunun yüksek olması anne baba çocuk arasındaki iletişimi güçlendirdiğinden aile içi olumlu ilişkinin çocuğun sosyal yeterliliği artırıcı bir rol olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anne baba çocuk ilişkisi çocuklarda sosyal yeterliliği pozitif yönde, çocuklarda sosyal yeterlilik ise dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, doğrudan etkilediği dolayısıyla anne baba çocuk ilişkisi dijital oyun bağımlılığını negatif yönde anlamlı düzeyde, dolaylı etkilediği belirlenmiştir. Ebeveyn çocuk arasındaki sağlıklı iletişim çocuğun sosyal ilişkilerini güçlendirmekte bu da çocuğun sosyal açıdan yeterli bir düzeye kavuşmasını sağlamaktadır. Sosyal açıdan kendini yeterli hisseden çocuklar ise dijital oyunlarla uzun süreli oyunlar oynayan bağımlı profilden uzaklaştığı sonucuna varılmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda yapılan öneriler aşağıda yer almaktadır.

- Dijital ebeveynlik farkındalığının artmasının dijital oyun bağımlılığını azaltıcı sonuçlar üzerindeki olumlu etkileri dikkate alınarak; aile eğitim programlarında, ebeveyn olacak çiftlere yönelik çalışmalarda ve eğitim-

öğretim süreçlerinde dijital okuryazarlık eğitimlerinin verilmesi, bu yönde eğitim çalışmaları yapılmasının teşvik edilmesi yararlı olacaktır.

- Aile içi ilişkilerin çocukların sosyal yeterliği üzerindeki olumlu etkisi ve bu etkinin dijital oyunlara bağımlılığı azaltıcı işlevi dikkate alınarak; aile içi iletişim konusunda başta ebeveynler olmak üzere eğitim çalışmaları yapılması, ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesine yönelik programlar düzenlenmesi yarar sağlayacaktır.
- Dijital ebeveynlik farkındalığının evlilik doyumu üzerindeki olumlu etkisi düşünüldüğünde, çiftlerin teknoloji kullanımını kontrol altında tutacak ve bu konuda uyarı işlevi görece yazılımlar aracılığı ile dijital farkındalığın artırılmasına yönelik önlemler alınması sürece katkı sağlayabilir.
- Evlilik yaşamındaki doyumun aile içi ilişkiler ve ebeveyn çocuk ilişkisi üzerindeki olumlu etkisi dikkate alınarak çiftlerin bu konudaki becerilerini arttırmaya yönelik ebeveyn okullarının oluşturulması faydalı olabilir.
- Çocukların sosyal yeterliliğinin dijital oyun bağımlılığını azaltıcı/sınırlayıcı etkisi dikkate alınarak erken dönemden başlayarak çocuklarda sosyal beceri kazandırmaya yönelik eğitim, spor ve sanat çalışmaları yapılması yararlı olabilir.
- Elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde dijital ebeveynlik becerilerinin geliştirilmesine yönelik temel eğitimden başlayarak eğitim kademelerinde farklı nitelikte içerikler oluşturulması yararlı olabilir.

KAYNAKLAR

1. Kaya Gİ, Bayraktar DM, Yılmaz Ö. Digital parenting: Perceptions on digital risks. *Kalem Ueibd* 2018, 8(1): 131-57.
2. Goodwin K. *Dijital Dünyada Çocuk Büyütmek: Teknolojiyi Doğru Kullanmanın Yolları*, Er T. (Çeviren) 1. Baskı. İstanbul, Aganta Kitap, 2018: 1-296.
3. Yay M. *Dijital Ebeveynlik*, 2. Baskı. İstanbul, Yeşilay Yayınları, 2019: 1-87.
4. Rode JA. Digital parenting: designing children's safety. *People and Computers XXIII Celebrating People and Technology*, 2009: 244-51.
5. Yurdakul IK, Dönmez O, Yaman F, Odabaşı HF. Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaun-Jss* 2013, 12(4): 883-96.
6. Manap A. Anne babalarda dijital ebeveynlik farkındalığının incelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Doktora Tezi Malatya: İnönü Üniversitesi, 2020.
7. Toran M, Ulusoy Z, Aydın B, Deveci T, Akbulut A. Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerin görüşlerinin değerlendirilmesi. *KefDergi* 2016, 24(5): 2263-78.
8. Sapsağlam Ö. Okul öncesi dönem çocuklarının değişen oyun tercihleri. *KEFAD* 2018, 19(1): 1122-35.
9. Irmak AY, Erdogan S. Digital game addiction among adolescents and young adults: A current overview. *Turk Psikiyatri Derg* 2016, 27(2): 1-10.
10. Gözüm AİC, Kandır A. Okul öncesi çocukların dijital oyun oynama sürelerine göre oyun eğilimi ile konsantrasyon düzeylerinin incelenmesi. *AUJKKEF* 2020, (41): 82-100.
11. Karaboğa MT. Dijital medya okuryazarlığında anne ve baba eğitimi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 2019, 14(20): 2040-73.

12. Öngider N. Anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişki. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2013, 5(4): 420-40.
13. Ayas T, Horzum MB. İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 2013, 4(39): 46-57.
14. Paniukov D, Lebel R, Giesbrecht G, Lebel C. Cerebral blood flow increases across early childhood. *Neuroimage* 2020, 204: 116224.
15. Aral N, Doğan Keskin A. Examining 0-6 year olds' use of technological devices from parents' points of view. *Addicta* 2018, 5(2): 317-48.
16. Schweinhart L. Günümüzde erken çocukluk eğitimi ve müfredat modelleri. İçinde: Acar EA (editör). *Erken Çocukluk Eğitimi Mozaïği*, 1. Baskı. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2017: 1-11.
17. Güven G, Azkeskin KE. Erken Çocukluk Eğitimi ve Okul Öncesi Eğitim. İçinde: Diken İH (editör). *Erken Çocukluk Eğitimi*, 6. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2020: 2-50.
18. Çelik OT, Kay MA, İnci R. Erken Çocuklukta İnsan Hakları Eğitimi. İçinde: Yeşilyurt E (editör). *4 Uluslararası Başöğretmen Eğitim ve Yenilikçi Bilimler Sempozyumu Proceeding Books*, 1. Baskı. Ankara, İksad Yayıncılık, 2021: 21-5.
19. Akto A, Akto S. Erken çocukluk ve değerler eğitimi. *Journal of International Social Research* 2020, 13(74): 326-39.
20. Hayman S, Coleman J. *Parents and Digital Technology: How to Raise the Connected Generation*, First Ed. Milton Park: Routledge, 2016. 1-232.
21. Gürsoy F, Özaslan H. Çocuk Gelişimine Giriş. İçinde: Aral N (editör). *Çocuk Gelişimi*, 1. Baskı. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2016: 2-25.
22. Erden MK, Uslupehlivan E. Dijital çağda değişen ebeveynlik rolleri: teknoloji kullanımında anne babalar rehber mi engel mi olmalı?, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 2021, 21(51): 447-74.

23. Aydın B. *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, 7. Baskı. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2020: 23.
24. Özer DS, Özer K. *Çocuklarda Motor Gelişim*, 11. Baskı. Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2021: 2-7.
25. Tunçeli Hİ, Zembat R. Erken çocukluk döneminde gelişimin değerlendirilmesi ve önemi. *EKUAD* 2017, 3(3): 1-12.
26. Ünüvar P, Karoğlu H. Bebeklik Döneminde Gelişim ile İlgili Temel Kavramlar ve İlkeler. İçinde: Ünüvar P (editör). *Bebeklik Döneminde Gelişim ve Eğitim*, 1. Baskı. Ankara, Anı yayıncılık, 2018: 2-24.
27. Ummanel A, Dilek A. Gelişim ve Öğrenme. İçinde: Çelenk S (editör). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 5. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2021: 32-48.
28. Baran G. Çocuk Gelişimine Giriş. İçinde: Aral N, Baran G (editörler). *Çocuk Gelişimi*, İstanbul, Ya-Pa Yayınları, 2011: 17-49.
29. Akyol AK, Körükçü Ö. Çocukların gelişim özelliklerini bilmek neden önemli. *Eleştirel Pedagoji* 2015, 37: 26-30.
30. Gökçeli FK. Erken Çocukluğun, Tanımı, Kapsamı ve Önemi. İçinde: Yıldırım A (editör). *Erken Çocukluk Eğitimine Giriş*, 6. baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2019: 2-18.
31. Günsoy G. Beşeri sermaye ve insani gelişme için erken çocukluk eğitiminin önemi. *BEYDER* 2009, 4(2): 23-43.
32. Bertan M, Haznedaroğlu D, Yurdakök K, Güçiz BD. Ülkemizde erken çocukluk gelişimine ilişkin yapılan çalışmaların derlenmesi (2000-2007). *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 2009, 52(1): 1-8.
33. Oktay A. *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*, 3. Baskı. İstanbul, Epsilon Yayıncılık, 2002: 1-290.
34. Senemoğlu N. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya*, 27. Baskı. Ankara, Anı yayıncılık, 2020: 1-720.

35. Yörükoğlu A. *Çocuk Ruh Sağlığı*, 37. Baskı. İstanbul, Özgür Yayınları, 2016: 1-421
36. Büyükbaykal G. Televizyonun çocuklar üzerindeki etkileri. *Connectist* 2007, (28): 31-44.
37. Güler D, Ulutak N. Aile kavramının tarihsel gelişimi ve Türk toplum yaşantısında aile. *Kurgu Dergisi* 1992, (11): 51-76.
38. Grevenstein D, Bluemke M, Schweitzer J, Aguilar-Raab C. Better family relationships—higher well-being: the connection between relationship quality and health related resources. *Ment Health Prev* 2019, 14:1-8.
39. Kırık AM. Aile ve çocuk ilişkisinde internetin yeri: nitel bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 2014, 3(1): 337-47.
40. Sağlam Hİ. *Bir Değer ve Eğitim Merkezi Olarak Aile*, 2. Baskı. Ankara, Pegem Akademi; 2020: 13.
41. Tezel A. Aile içi iletişim. *JHS* 2011, 8(1): 1-6.
42. Ege P. Farklı engel gruplarının iletişim özellikleri ve öğretmenlere öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 2006, 7(02): 1-28.
43. Yazgan M. *Aile İçi İlişkiler Odaklı İletişim*, 1. Baskı. İstanbul, Der Yayınları, 2017: 24.
44. Güven B. İletişim Kavramı ve İletişim Sürecinin Temel Öğeleri. İçinde: Güven B (editör). *Etkili İletişim*, 1. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2013: 5-20.
45. Şahin S, Aral N. Aile içi iletişim. *Ausbid* 2012, 1(3): 55-66.
46. Küçükali R. Aile İçi İletişim. İçinde: Küçükali R (editör). *Çocuk ve Aile*, 1. Baskı. Ankara, Anı yayıncılık, 2018: 87-108.
47. Özmert EN. Erken çocukluk gelişiminin desteklenmesi-III: Aile. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi* 2006, 49(3): 256-73.

48. Çetinkaya B. *Sağlıklı Aile Sağlıklı Çocuk Çocuk Çocuk Ruh Sağlığı*, 6. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2018: 52.
49. Çiftçi O. Çocuğun sosyalleşmesinde ailenin rolü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 1991, 1(2): 19-22.
50. Erdoğan Ö, Zelyurt H. Anne baba eğitiminin aile çocuk ilişkilerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 2016, (36): 9-34.
51. Pena SL, Brown SM, Mitchell FM, Becerra D, Brisson D. Improving parent-child relationships: Effects of the your family, your neighborhood intervention. *Child Youth Serv Rev* 2020, (119): 105690.
52. Thomas PA, Liu H, Umberson D. Family relationships and well-being. *Innov Aging* 2017, 1(3): 1-11.
53. Çağdaş A. *Anne-Baba-Çocuk İletişimi*, 1. Baskı. Ankara: Eğiten Kitap, 2012: 30.
54. Karabulut R. Teknoloji Okuryazarlığı. İçinde: Ömeroğlu E, Karabulut R, Doğan AT (editörler). *Erken Çocuklukta Dijital Eğitim*, 1. Baskı. Ankara, Anı yayıncılık, 2021: 91-104.
55. Alptekin ZM. Dijitalleşme ve dijital sosyal sorumluluk iletişimi. *Mediaj* 2020, 3(2): 136-55.
56. Ergüleç F. Erken Çocukluk Eğitiminde Öğretim Teknolojileri. İçinde: Ağmaz RF, Ergüleç F (editörler). *Erken Çocukluk Eğitiminde Dijital Teknoloji ve Öğrenme*, 1. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2020: 1-12.
57. Kol S. *Erken Çocuklukta Teknoloji Kullanımı*, 7. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2021: 1-128.
58. Karaboğa T. Kültür, Medya ve Çocuk. İçinde: Aslan D, Kale M, Nur İ (editörler). *Kültür ve Çocuk*, 3. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2021: 284-315.
59. Prensky M. Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon NCB University Press*. 2001 9(5): 1-10.

60. Eşgi N. Dijital yerli çocukların ve dijital göçmen ebeveynlerinin internet bağımlılığına ilişkin algılarının karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2013, 28(3): 181-94.
61. McCarthy E, Tiu M, Li L. Learning math with curious George and the odd squad: Transmedia in the classroom. *Tech Know Learn* 2018, 23(2): 223-46.
62. Harmancı H. Yeni Medya ve Bağımlılık. İçinde: Albayrak ES (editör). *DijiÇocuk*, 1. Baskı. Ankara, Gazi Kitabevi, 2020: 199-218.
63. Kazan H, Sarısoy S. Anne-çocuk ilişkisi bağlamında okul öncesi dönemde iletişim becerileri üzerine bir araştırma. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2021, 13(2): 441-72.
64. Plowman L, McPake J, Stephen C. The technologisation of childhood? Young children and technology in the home. *Child Soc* 2010, 24(1): 63-74.
65. Freed R. *Wired child: reclaiming childhood in a digital age*, First ed. North Charleston, South Carolina: CreateSpace Independent Publishing Platform, 2015: 8-217.
66. Hosokawa R, Katsura T. Association between mobile technology use and child adjustment in early elementary school age. *PloS One* 2018, 13(7): 1-17.
67. Doğan AT. Erken Çocukluk Eğitiminde Program, Değerlendirme ve Teknoloji. İçinde: Ömeroğlu E, Karabulut R, Türksoy E (editörler). *Erken Çocuklukta Dijital Eğitim*, 1. Baskı. Ankara, Anı yayıncılık, 2021: 65-90.
68. Gottschalk F. Impacts of technology use on children: exploring literature on the brain, cognition and well-being. *OECD Publishing* 2019, 3: 1-45.
69. Hill D, Ameenuddin N, Reid Chassiakos YL, Cross C, Hutchinson J, Levine A. Media and young minds. *Pediatrics*. 2016, 138(5): 1-6.
70. Günüç S, Atli S. 18-24 aylık bebeklerde teknolojinin etkisine yönelik ebeveyn görüşleri. *Addicta* 2018, 5(2): 205-26.

71. Albayrak ES. Youtube'un Çocukları. İçinde: Albayrak ES (editör). *DijiÇocuk*, 1. Baskı. Ankara, Gazi Kitabevi, 2020: 1-30.
72. Lauricella AR, Wartella E, Rideout VJ. Young children's screen time: The complex role of parent and child factors. *J Appl Dev Psychol* 2015, 36: 11-7.
73. Yaman F. Türkiye'deki Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Öz Yeterliklerinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2018.
74. Söğüt F. Dijital ebeveynlerin dijital oyunlar ve şiddet ilişkisine yönelik algıları. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 2020, (51): 79-100.
75. Hu BY, Johnson GK, Wu H. Screen time relationship of Chinese parents and their children. *Child Youth Serv Rev* 2018, 94: 659-69.
76. Durak A. Ebeveyn Arabuluculuğunun Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yaşam Boyu Öğrenme Ana Bilim Dalı, Yaşam Boyu Öğrenme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bartın: Bartın Üniveristesi, 2019.
77. Chang FC, Chiu CH, Chen PH, Chiang JT, Miao NF, Chuang HY, Liu S. Children's use of mobile devices, smartphone addiction and parental mediation in Taiwan. *Comput Human Behav* 2019, 93: 25-32.
78. Konaş ZŞ. Dijital Hikâye Geliştirme Etkinliklerinin Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik ve Teknoloji Kullanım Tutumlarına Etkisinin İncelenmesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bartın: Bartın Üniveristesi, 2021.
79. Tepe YK, Sayıl M. Ebeveyn kontrolü ve ergenin sosyal işlevselliği arasındaki bağlantıda ilişkisel saldırganlığın aracı rolü. *Turk Psikoloji Derg.* 2012, 27(70): 119-32.
80. Çubukcu A, Bayzan Ş. Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. *Middle Eastern & African Journal of Educational Research* 2013, 5(1): 148-74.
81. Rogers EM. *Diffusion of Innovations*, Third Edit. New York, Free Press, 1983: 11.

82. Akbaş ÖZ, Dursun C. Teknolojinin aileye etkisi: Değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. *Turkish Studies-Social* 2020, 15(4): 2245-65.
83. Manap A, Durmuş E. Dijital ebeveynlik farkındalığının aile içi roller ve çocukta internet bağımlılığına göre incelenmesi. *E-Uead* 2021, 12(1): 141-56.
84. Kaya Gİ. Dijital çağda çocuk yetiştirme ve eğitim: değişen roller. *İnsan ve İnsan* 2021, 8(27): 83-100.
85. Demir K, Şahin YL. Çocuklar ve Dijital Oyunlar. İçinde: Odabaşı F (editör). *Dijital Yaşamda Çocuk*, 3. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2019: 171-84.
86. Biricik Z, Atik A. Gelenekselden dijitalde değişen oyun kavramı ve çocuklarda oluşan dijital oyun kültürü. *E-Gifder* 2021, 9(1): 445-69.
87. Horzum MB. İlköğretim öğrencilerinin bilgisayar oyunu bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim* 2011, 36(159): 56-68.
88. Gürler SA. Erken Çocuklukta Dijital Oyun ve Oyuncaklar. İçinde: Ömeroğlu E, Karabulut R, Doğan AT (editörler). *Erken Çocuklukta Dijital Eğitim*, 1. Baskı. Ankara, Anı yayıncılık, 2021: 109-28.
89. Hazar Z, Hazar M. Çocuklar için dijital oyun bağımlılığı ölçeği. *JHS* 2017, 14(1): 203-16.
90. Aydoğdu F. Dijital oyun oynayan çocukların dijital oyun bağımlılıklarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Ulakbilge* 2018, 6(31): 1-18.
91. Uzunoğlu A. Dijital oyun ve bağımlılık. *Yeni Medya* 2021, (11): 116-31.
92. Baldemir H, Övür A. Dijital oyun bağımlılığının yeni yüzü olarak Pubg Mobile. *IBAD* 2021, 1(2): 139-53.
93. Demir GT, Hazar Z. Dijital oyun oynama motivasyonu ölçeği DOOMÖ: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* 2018, 12(2): 128-39.
94. Tso WW, Reichert F, Law N, Fu KW, de la Torre J, Rao N, Leung LK, Wang YL, Wilfred HS, Patrick I. Digital competence as a protective factor against gaming

- addiction in children and adolescents: A cross-sectional study in Hong Kong. *Lancet Reg Health West Pac* 2022, 20: 100382.
95. Özgün Ö. Ebeveynlikle İlgili Kuram ve Yaklaşımlar. İçinde: Temel ZF (editör). *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*, 6. Baskı. Ankara, Anı yayıncılık, 2020: 57-81.
96. King DL, Delfabbro PH, Griffiths MD. Video Game Addiction. In: Miller P (editör). *Principles of Addiction: Comprehensive Addictive Behaviors and Disorders*, First Edit. San Diego, Elsevier Inc., 2013: 819-25.
97. Mustafaoğlu R, Zirek E, Yasacı Z, Özdiñçler AR. Dijital teknoloji kullanımının çocukların gelişimi ve sağlığı üzerine olumsuz etkileri. *Addicta* 2018, 5(2): 1-21.
98. Griffiths M. Internet and video-game addiction. In: Essau CA, Delfabbro PH (editörler). *Adolescent addiction*, First Edit. San Diego, Elsevier, 2008: 231-67.
99. Erboy E, Vural RA. İlköğretim 4 ve 5 sınıf öğrencilerinin bilgisayar oyun bağımlılığını etkileyen faktörler. *Ege Eğitim Dergisi* 2010, 11(1): 39-58.
100. Bülbül H, Tarkan T. Telefon ve oyun bağımlılığı: Ölçek incelemesi, başlama yaşı ve başarıyla ilişkisi. *Vizyoner Dergisi* 2018, 9(21): 1-13.
101. Hadlington L, White H, Curtis S. "I cannot live without my [tablet]": Children's experiences of using tablet technology within the home. *Comput Human Behav* 2019, 94: 19-24.
102. Stevens MW, Delfabbro PH, King DL. Prevention approaches to problem gaming: A large-scale qualitative investigation. *Comput Human Behav* 2021, 115: 106611.
103. Tutar H. *Sosyal psikoloji*, 3. Baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016: 241.
104. Erdamar GK. Sosyal Öğrenme Kuramı. İçinde: Ulusoy A (editör). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, 9. Baskı. Ankara, Anı yayıncılık, 2020: 191-224.
105. Akçay D. Ebeveynlerin çocukların dijital video oyunları bağımlılığı karşısında tutum ve davranışları. *Middle Black Sea Journal of Communication Studies* 2020, 5(2): 65-71.

106. Baloğlu U. Masumiyet filminde çocuk, televizyon ve bağlanma ilişkisi. *Tsa Dergisi* 2018, 22(1): 1-30.
107. Bronfenbrenner U, Ceci SJ. Nature-nuture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychol Rev* 1994, 101(4): 568-86.
108. elik OT, Kay MA, İnci R. Çocuğun Sosyal Gelişimi. İçinde: Atik D, Kılıç N (editörler). *Sağlık Bilimleri Alanında Akademik alışmalar* 2, 1. Baskı. İzmir, Duvar Yayınları, 2021: 91-108.
109. Drakenberg M, Malmgren TV. School Principals' Perceptions of 'Basic Values' in the Swedish Compulsory School System in Regard to Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory. *Citizenship, Social and Economics Education* 2013, 12(2): 118-28.
110. Ertem İÖ. Gelişimsel pediatri. *ocuk Dergisi* 2005, 8(4): 212-6.
111. Teater B. *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri: Uygulama için bir giriş*, 2. Baskı. Ankara, Nika Yayınevi, 2015: 1-285.
112. elebi M, Uslu R. Bağımlılık ve aile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2019, 20(1): 98-100.
113. Christensen J. A critical reflection of Bronfenbrenner s development ecology model. *Problems of Education in the 21st Century* 2016, 69(1): 22-8.
114. Dong C, Cao S, Li H. Profiles and predictors of young children's digital literacy and multimodal practices in central China. *Early Educ Dev* 2021: 1-22.
115. Cao S, Dong C, Li H. Digital parenting during the COVID-19 lockdowns: how Chinese parents viewed and mediated young children's digital use. *Early Child Dev Care* 2021: 1-16.
116. Zubaidillah MH. Teori ekologi, psikologi dan sosiologi lingkungan pendidikan islam. *Jurnal Komunikasi dan Pendidikan Islam*. 2018, 7(1): 139-58.
117. Hatun O, Dicle AN, Demirci İ. Koronavirs salgınının psikolojik yansımaları ve salgınla başa ıkma. *Electronic Turkish Studies*. 2020, 15(4): 531-54.

118. Başaran M, Aksoy A. Anne-babaların korona-virüs (covid-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Journal of International Social Research* 2020, 13(71): 668-78.
119. Altın Ü. Dijital Oyun Bağımlılığının Pandemi Öncesi ve Süresince Öğrencilerin Davranışları Üzerine Etkilerinin Medya Üzerinden İncelenmesi. Sosyal Bilimleri Enstitüsü. Temel Eğitim Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Hatay: Mustafa Kemal Üniversitesi, 2021.
120. Kay MA, Sağlam M. Covid-19 salgını sürecinin ailede ebeveyn tutumları ile çocuklarda duygusal ve davranışsal durumlar açısından değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi* 2021, 9(3): 1115-30.
121. Waters L. Using positive psychology interventions to strengthen family happiness: A family systems approach. *J Posit Psychol* 2020, 15(5): 645-52.
122. Nuñez AI. Development and Validation of the Children's Social Competence Scale. The Faculty of Morgridge College of Education. Doktora Tezi, Colorado: University of Denver, 2011.
123. Büyüköztürk Ş, Kılıç-Çakmak E, Akgün Ö, Karadeniz Ş, Demirel F. *Bilimsel araştırma yöntemleri*, 16. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2014: 15.
124. Sümer N. Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*. 2000, 3(6): 49-74.
125. Savaşır I. Ölçek uyarlamasındaki sorunlar ve bazı çözüm yolları. *Türk Psikoloji Derg* 1994, 9(33): 27-32.
126. Seçer İ. *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci: SPSS ve LISREL uygulamaları*, 2. Baskı. Ankara, Anı yayıncılık, 2015: 1-158.
127. Akyüz HE. Yapı geçerliliği için doğrulayıcı faktör analizi: Uygulamalı bir çalışma. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 2018, 7(2): 186-98.
128. Fabrigar LR, Wegener DT, MacCallum RC, Strahan EJ. Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research. *Psychol Methods* 1999, 4(3): 272-99.

129. Yaşlıoğlu MM. Sosyal bilimlerde faktör analizi ve geçerlilik: Keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizlerinin kullanılması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 2017, 46: 74-85.
130. Özdamar K. *Paket Programlar ve İstatistiksel Veri Analizi (Cok Degiskenli Analizler)*, 4. Baskı. Eskişehir, Kaan Yayınları, 2002: 1-686.
131. Meydan CH, Şeşen H. *Yapısal Eşitlik Modellemesi Amos Uygulamaları*, 2. Baskı. Ankara, Detay Yayıncılık, 2015: 37.
132. Marsh HW, Balla JR, McDonald RP. Goodness-of-fit indexes in confirmatory factor analysis: The effect of sample size. *Psychol Bull* 1988, 103(3): 391-410.
133. Şimşek ÖF. *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları*, 1. Baskı. Ankara, Ekinoks Yayınları, 2007: 1-212.
134. Schermelleh KE, Moosbrugger H, Müller H. Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Meth Psychol Res* 2003, 8(2): 23-74.
135. Büyüköztürk Ş. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum*. 28. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2020: 184-5.
136. Çorapçı F, Aksan N, Yalçın DA, Yağmurlu B. Okul öncesi dönemde duygusal davranışsal ve sosyal uyum taraması: Sosyal Yetkinlik ve Davranış Değerlendirme-30 Ölçeği. *Turk J Child Adolesc Ment Health* 2010, 17(2): 63-74.
137. Manap A, Durmuş E. Dijital ebeveynlik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2020, 21(2): 978-93.
138. Budak KS. Okul Öncesi Dönem Çocukları İçin Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeğinin ve Dijital Oyun Ebeveyn Rehberlik Stratejileri Ölçeğinin Geliştirilmesi, Problem Davranışlarla İlişkisinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Temel Eğitim Anabilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi, 2020.

139. Akgün E, Yeşilyaprak B. Çocuk anababa ilişki ölçeği türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *BAUNSOBED* 2010, 13(24): 44-53.
140. Tezer E. Evlilik ilişkisinden sağlanan doyum: Evlilik yaşam ölçeği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 1996, 2(7): 1-7.
141. Bayram N. *Sosyal Bilimlerde Spss Ile Veri Analizi*, 2. Baskı. Bursa, Ezgi Yayınevi, 2009: 1-235.
142. Kul S. Uygun istatistiksel test seçim kılavuzu. *Plevra Bülteni* 2014, 8(2): 26.
143. Webster A. *Applied statistics for business and economics*. First Ed. Boston, Irwin/McGraw-Hill, 1992: 683-4.
144. Balcı A. *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*, 15. Baskı. Ankara, Pegem Akademi, 2021: 279.
145. Kline RB. *Principles and practice of structural equation modeling*, Fourt Ed. New York, Guilford, 2018: 188-95.
146. Gürbüz S. *Amos ile Yapısal Eşitlik Modellemesi*, 2. Baskı. Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2021: 21.
147. Yılmaz V, Varol S. Hazır yazılımlar ile yapısal eşitlik modellemesi: Amos, Eqs, Lisrel. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2015, (44): 28-44.
148. Bayram N. *Yapısal eşitlik modellemesine giriş AMOS uygulamaları*, 1. Baskı. Bursa, Ezgi Yayınevi, 2010: 1-174.
149. Dursun Y, Kocagöz E. Yapısal eşitlik modellemesi ve regresyon: Karşılaştırmalı bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 2010, (35): 1-17.
150. Kline RB. Assessing statistical aspects of test fairness with structural equation modelling. *Educ Res Eval* 2013, 19(2-3): 204-22.
151. Hayes AF. *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis: A Regression-Based Perspective*, First Ed. New York, Guilford Press, 2013: 87.

152. Preacher KJ, Kelley K. Effect size measures for mediation models: quantitative strategies for communicating indirect effects. *Psychol Methods* 2011, 16(2): 93-115.
153. MacKinnon DP, Lockwood CM, Williams J. Confidence limits for the indirect effect: Distribution of the product and resampling methods. *Multivariate Behav Res* 2004, 39(1): 99-128.
154. Akkoyunlu B, Tuğrul B. Okulöncesi çocukların ev yaşantısındaki teknolojik etkileşimlerinin bilgisayar okuryazarlığı becerileri üzerindeki etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2002, (23): 12-21.
155. Livingstone S, Ólafsson K, Helsper EJ, Lupiáñez-Villanueva F, Veltri GA, Folkvord F. Maximizing opportunities and minimizing risks for children online: The role of digital skills in emerging strategies of parental mediation. *J Commun* 2017, 67(1): 82-105.
156. Özsoy D, Atılgan SS. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 0-8 yaş grubu çocukların internet kullanımı ve bu kapsamda ebeveyn arabuluculuğu: Nitel bir araştırma. *Selçuk İletişim* 2018, 11(2): 96-125.
157. Chaudron S, Beutel ME, Donoso Navarrete V, Dreier M, Fletcher-Watson B, Heikkilä AS. *Young Children (0-8) and Digital Technology: A Qualitative Exploratory Study Across Seven Countries*, Firs Ed. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2015: 30.
158. Konok V, Bunford N, Miklósi Á. Associations between child mobile use and digital parenting style in Hungarian families. *J Child Media* 2020, 14(1): 91-109.
159. Akçay D, Özcebe H. Okul öncesi eğitim alan çocukların ve ailelerinin bilgisayar oyunu oynama alışkanlıklarının değerlendirilmesi. *Çocuk Dergisi* 2012, 12(2): 66-71.
160. Yiğit E, Günüş S. Çocukların dijital oyun bağımlılığına göre aile profillerinin belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2020, 17(1): 144-74.

161. Grohol JM. Too much time online: internet addiction or healthy social interactions? *Cyberpsychol Behav* 1999, 2(5): 395-401.
162. Çelebi E. Oyun bağımlılığının sosyalleşme sürecine yönelik motivasyon üzerindeki rolü. *E-Gifder* 2020, 8(1): 643-68.
163. Young K. Understanding online gaming addiction and treatment issues for adolescents. *Am J Fam Ther* 2009, 37(5): 355-72.
164. Liu M, Peng W. Cognitive and psychological predictors of the negative outcomes associated with playing MMOGs (massively multiplayer online games). *Comput Human Behav* 2009, 25(6): 1306-11.
165. Bell NJ, Avery AW, Jenkins D, Feld J, Schoenrock CJ. Family relationships and social competence during late adolescence. *J Youth Adolesc* 1985, 14(2): 109-19.
166. You S, Kim E, Lee D. Virtually real: Exploring avatar identification in game addiction among massively multiplayer online role-playing games (MMORPG) players. *Games Cult* 2017, 12(1): 56-71.
167. Jeong EJ, Kim DJ, Lee DM. Why do some people become addicted to digital games more easily? A study of digital game addiction from a psychosocial health perspective. *Int J Hum Comput Interact* 2017, 33(3): 199-214.
168. Günüç S, Doğan A. The relationships between Turkish adolescents' Internet addiction, their perceived social support and family activities. *Comput Human Behav* 2013, 29(6): 2197-207.
169. Egemen A, Yılmaz Ö, Akil İ. Oyun, oyuncak ve çocuk. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi* 2004, 5(2): 39-42.
170. Aslan ÖM. 36-71 aylık çocuklar için oyun davranış ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Kef Dergi* 2017, 25(3): 897-910.
171. Ekinci NE, Yalçın I, Özer Ö, Kara T. An investigation of the digital game addiction between high school students. *JHS* 2017, 14(4): 4989-94.

172. Orhan E. 10-14 Yaş Arasındaki Çocukların Fiziksel Aktivite Seviyesi, Dijital Oyun Bağımlılığı ve Dikkat Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, 2018.
173. Kwak JY, Kim JY, Yoon YW. Effect of parental neglect on smartphone addiction in adolescents in South Korea. *Child Abuse Negl* 2018, 77: 75-84.
174. Aydoğdu F, Dilekmen M. İlkokul öğrencilerinin anneleriyle geçirdikleri boş zamanların annelerin görüşlerine göre incelenmesi. *SUJE Dergisi* 2018, (35): 49-63.
175. Aziz NNA, Sallehuddin IS, Hassan NA, Buhari N. Disconnected marriage, connected internet: Exploring the internet addiction among married men and women in selangor, Malaysia. *JESOC* 2016, 5(2): 157-65.
176. Candemir Karaburç G. Evli Bireylerin Problemlı İnternet Kullanımı, Evlilik Uyumu, Eş Tükenmişliği Ve Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Karşılama Düzeylerinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, 2017.
177. Terzioğlu S. İnternet Bağımlılığının Evlilik Hayatı Üzerindeki Olumsuz Etkileri. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Okan Üniversitesi, 2019.
178. Çalışkan Ö, Özbay F. 12-14 yaş aralığındaki ilköğretim öğrencilerinde teknoloji kullanımı eksenli yabancılaşma ve anne baba tutumları: Düzce ili örneği. *Journal of International Social Research* 2015, 8(39): 441-58.
179. Yayman E. Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı, Oyun Bağımlılığı ve Aile İşlevleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2019.

180. Aygar H. Lise Öğrencilerinde Akıllı Telefon Bağımlılığı, Ruhsal Durum ve Uyku Kalitesinin Değerlendirilmesi. Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Tıpta Uzmanlık Tezi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi, 2020.
181. Beyens I, Beullens K. Parent–child conflict about children’s tablet use: The role of parental mediation. *New Media Soc* 2017, 19(12): 2075-93.
182. Nelissen S, Bulck JV den. When digital natives instruct digital immigrants: active guidance of parental media use by children and conflict in the family. *Inf Commun Soc* 2018, 21(3): 75-87.
183. Kaya AG. Anne Babaların Ebeveyn Davranışlarının ve Evlilik Doyumlarının İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, 2019.
184. Özbey S. Ebeveynlerin evlilik uyumu ve algıladıkları sosyal destek ile altı yaş çocuklarının problem davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kef Dergi* 2012, 20(1): 43-62.
185. Turan EE. 9-10 Yaş Çocuklarının Evlilik Çatışması Algıları ile Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi, 2014.
186. Güngören D. Evlilik Çatışmasının Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 5-6 Yaş Çocuklarının Sosyal Uyum Ve Becerilerine Etkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Maltepe Üniveristesi, 2011.
187. Lindsey EW, Mize J. Parent-child physical and pretense play: Links to children’s social competence. *Merrill Palmer Q* 2000, 46(4): 565-91.
188. Gürbüz E. Annelerin Tutumlarına Göre Ana Sınıflarına Devam Eden Çocukların Sosyal Beceri Düzeylerinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Mersin: Çağ Üniversitesi, 2017.

189. Ceylan Ö. Anne Baba Tutumları İle Çocuğun Sosyalleşme Süreci Arasındaki İlişki: Okul Öncesi Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Ana Bilim Dalı, Psikoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi İstanbul: Gelişim Üniversitesi, 2017.
190. Holland ML, Merrell KW. Social-emotional characteristics of preschool-aged children referred for Child Find screening and assessment: A comparative study. *Res Dev Disabil* 1998, 19(2): 167-79.

EKLER

EK-1. Özgeçmiş

EK-2. Etik Kurul Onayı

EK-3. MEB İzni

EK-4. Aydınlatılmış Onam

AYDINLATILMIŞ ONAM

Sizi Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM' ın danışmanlığını yaptığı Mehmet Akif KAY tarafından yürütülen ‘‘ Erken çocuklukta dijital oyun bağımlılığının yordayıcıları olarak; dijital ebeveynlik, aile içi ilişkiler ve sosyal yeterlilik’’ başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz. Çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan çıkma hakkında sahipsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda herhangi bir cezaya veya yaptırıma maruz kalmayacak olup, hiçbir hak kaybına uğramadan araştırmaya katılmayı reddedebilir veya araştırmadan çekilebilirsiniz. Araştırma konusuyla ilgili ve gönüllünün araştırmaya katılmaya devam etme isteğini etkileyebilecek yeni bilgiler elde edildiğinde gönüllünün veya kanuni temsilcisi zamanında bilgilendirilecektir. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen Araştırma amacı ile kullanılacaktır. Araştırma yayınlansa bile isminiz ve kimlik bilgileriniz kesinlikle gizli kalacak ve 3. bir şahısa verilmeyecektir. Hazırlamış olduğumuz Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu, gönüllü veya kanuni temsilcisinin yasal haklarını ortadan kaldıracak bir hüküm veya ifade içermez ayrıca araştırmacıyı, kurumu, destekleyici veya bunların temsilcilerini kendi ihmallerinden kaynaklanan herhangi bir yükümlülükten kurtaracak hüküm veya ifade taşıyamaz. Çalışmaya katılmanız, soruları yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onay verdiğiniz anlamına gelmektedir. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayınız.

Uygulama süresince, zorunlu olarak araştırma katıldığınızda Sorumlu Araştırmacıyı önceden bilgilendirmek için, araştırma hakkında ek bilgiler almak için ya da araştırma ile ilgili herhangi bir sorun, istenmeyen etki veya diğer rahatsızlıklarınız için herhangi bir saatte adresi ve telefonu aşağıda belirtilen ilgili kişiye ulaşabilirsiniz

İstediginizde Günün 24 Saati Ulaşılabilir Araştırmacınızın Adres ve Telefonları:

ARAŞTIRMAYA KATILMA ONAYI

Bilgilendirilmiş gönüllü olur formundaki tüm açıklamaları okudum. Bana yukarıda konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı tarafından yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabileceğimi biliyorum. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum.

EK-5. Kişisel Bilgi Formu

Sayın katılımcı,

Ebeveynlere yönelik “Erken çocuklukta dijital oyun bağımlılığının yordayıcıları olarak; dijital ebeveynlik, aile içi ilişkiler ve sosyal yeterlilik arasındaki bağı incelemek amacı ile yapılan bu çalışma Doç. Dr. Mehmet Sağlam danışmanlığında yürütülen bir doktora tez çalışmasıdır. Çalışma gönüllülük esasına dayanmakta olup, sizin bireysel kimliğinize dair herhangi bir soru içermemektedir. Dolduracağınız formun sonuçları sadece bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Bu nedenle soruları **samimiyetle, içtenlikle** yanıtlamanız rica olunur.

Katılımınız için teşekkürler

Öğr.Gör. Mehmet Akif Kay

DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Yaşadığınız şehir:
2. Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()
3. Yaşınız: 25 ve altı (), 26-35 (), 36-45 (), 46-60 (), 61 ve üstü ()
4. Öğrenim durumunuz: İlkokul () Ortaokul () Lise () 4.Önlisans/Lisans () 5.Lisansüstü ()
5. Mesleğiniz: Ev hanımı () Memur () İşçi () Serbest Meslek () Esnaf () Özel Sektör () Diğer:
6. Günde kaç saat teknolojik aletleri kullanırsınız () 1-3 saat () 4-6 saat () 7-9 saat () 10 saat ve üzeri
7. Çocuğunuzun cinsiyeti: Kız () Erkek ()
8. Çocuğunuzun yaşı: 48-53 ay arası () 54-60 ay arası () 61-66 ay arası () 67-72 ay arası ()
9. Çocuğunuzun herhangi kronik/kalıcı bir rahatsızlığı var mı? Var () Yok ()
10. Çocuk Sayınız: 1 () 2 () 3 () 4 () 5 () 6 ve daha fazla ()
11. Çocuğunuzun doğum sırası: İlk çocuk () Ortancalardan biri () Son çocuk ()
12. Akıllı telefonu genelde hangi amaçlar için kullanıyorsunuz (bu soruda birden fazla işaretleme yapabilirsiniz)
 - a) Alışveriş yapmak ()
 - b) Bankacılık işlemleri ()
 - c) Bilimsel çalışmalar ()
 - d) Haberleri takip etmek ()
 - e) Bilimsel çalışmalar için ()
 - f) İnternette herhangi bir konuda arama yapmak (ev işleri, günlük işler, yemek tarifleri, araba özellikleri vb.)
 - g) Oyun oynamak ()
 - h) Sosyal medyayı kullanmak/takip etmek (facebook, twitter, instagram, whatsapp durum. vb) ()
 - i) Video/Film/Dizi (You tube, Tik Tok, Whatsapp vb) ()

EK-6. Çocuklar İçin Sosyal Yeterlilik Ölçeği

Sevgili Anne ve Babalar

Bu ölçek, 4-6 yaş arası çocukların sosyal yeterliliğini ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. Ölçekten elde edilen sonuçlarla çocuğun sosyal yeterliliği belirlenecektir.

Aşağıda yer alan her bir ifadeyi okuduktan sonra sizin için uygun olan,

1= Hiçbir zaman,

2= Nadiren,

3= Bazen,

4= Her zaman, seçeneklerinden birini işaretleyiniz.

	Hiçbir zaman	Nadiren	Bazen	Her zaman
Sosyal Beceriler				
1. Oyun esnasında akranlarıyla işbirliği yapar.				
2. Mevcut/kurulmuş bir oyuna girebilir.				
3. Yaşına uygun konuşmaları sürdürür.				
4. Oyun süresince ilgisini korur				
Sosyal Duygusal Beceriler				
5. İşler istediği gibi gitmediğinde soğukkanlılığını korur.				
6. Bir oyunu kaybettiğinde sakinliğini korur.				
7. Bir anlaşmazlık sırasında öfkesini kontrol eder.				
8. Üzülduğünde sakin kalır				
Öz-Saygı Ölçeği				
9. Kendisi hakkında olumlu ifadelerde bulunur				
10. Başkalarını ellerinden gelenin en iyisini yapmaya teşvik eder				
11. Oyun sırasında kendisine güvenir				
12. Kendi görüşünü başkalarıyla paylaşır.				

Ek-7. Dijital Ebeveynlik Farkındalık Ölçeği

DİJİTAL EBEVEYNLİK FARKINDALIK ÖLÇEĞİ	Hiçbir	Nadiren	Bazen	Sıklıkla	Her
1.Telefonumla uğraşırken, çocuğumun söylediklerini dinlemediğim olur					
2.Çocuğum, çok ısrar ediyorsa, dayanamayıp telefon/tablet kullanmasına izin veririm					
3.Internetin faydalarını, zararlarını ve dikkat edilmesi gereken durumları çocuğuma anlatırım.					
4.Çocuğumu internetin risklerinden koruyabiliyorum					
5.Telefon/tablet kullanımında çocuğumda eleştirdiğim davranışları ben de yaparım					
6.Çocuğumun huysuz olduğu zamanlarda, telefon/tablet ile sakinleştiririm					
7.Dijital araçların (Akıllı Tel., Tablet, Tv vb.), çocuğuma etkilerini (olumlu veya olumsuz) incelerim					
8.Çocuğum internette gezinirken ona zarar verebilecek bir içerikle karşılaşırsa yasal yollara başvururum					
9.Çocuğum, telefonumla çok fazla vakit harcadığıma tanık olur					
10..Ev dışı ve ev içi ortamda (misafir, alış-veriş, arkadaş ortamı vb) çocuğumun telefon/tableti yoğun kullanmasına göz yumarım					
11.Faydalı olduğunu düşündüğüm yazı, video veya fotoğrafları kendi cihazımdan çocuklarıma gösteririm					
12.Çocuğum internette video izlerken, rahatsız edici videolarla (cinsel, şiddet içerikli) karşılaşırsa haberim olur					
13.Çocuğumla iletişime geçmek yerine telefonumla ilgilenirim					
14.İşlerimle meşgulken, çocuğumun telefon/tablet ile vakit geçirmesine göz yumarım					
15.Teknolojik yeniliklerin çocuklarım açısından faydalarını ve risklerini analiz ederim					
16.Çocuğumu internetin risklerinden koruyacak, güvenlik paketi veya antivirüs programlarını kullanırım					

Ek-8. Dobe (Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeği)

DİJİTAL OYUN EĞİLİMİ ÖLÇEĞİ					
<ul style="list-style-type: none">Ölçek içeriğinde yer alan “dijital araçlar” kavramını dijital oyun oynanabilen araçlar olarak düşünülmelidir. Örneğin, tablet, akıllı telefon, bilgisayar, oyun konsolu vb. Lütfen bu formu çocuğunuzun dijital oyun oynama sürecindeki davranışlarını düşünerek doldurunuz.Ölçeği sayıları yuvarlak içine alarak eksizsiz doldurmanız rica olunur. Çocuğum;	Her zaman	Çoğu zaman	Bazen	Nadiren	Hiçbir zaman
1. Gün içinde çok fazla dijital araçlarla oynar.					
2. Dijital oyun oynamasına izin vermediğimde sinirlenir.					
3. Dijital oyunda öğrendiklerini gerçek hayattaki davranışlarına yansıtmaktadır. (ör.; dijital oyun karakterlerinin taklitlerini yapması)					
4. Dijital oyun oynarken söylenenleri duymaz.					
5. Dijital oyun oynamasına izin vermediğimde oynamak için ısrar eder.					
6. Dijital oyunu, hiç ara vermeden uzun süre oynar (ör.; ara vermeden 2-3 saat oynaması).					
7. Okuldan eve geldiğinde hemen dijital oyunun başına geçer.					
8. Dijital oyun oynamasına izin verilmediği zamanlarda tepkili olur.					
9. Boş zamanlarının çoğunda dijital oyun oynar.					
10. Dijital oyunlara bağımlıdır.					
11. Dijital oyun oynaması engellendiğinde hırçınlaşır.					
12. Yapması gerekenleri biraz daha fazla dijital oyun oynamak için erteler. (ör.; tuvaleti geldiğinde gitmeme)					
13. Elinden dijital aracı aldığımda bağırır.					
14. Dijital oyun oynarken çevresinde olup bitene karşı duyarsızdır.					
15. Dijital oyun oynarken acıktığının bile farkına varmaz.					
16. Dijital oyun oynarken akranları ve ailesi ile iletişimi azalır.					
17. Dijital oyun oynarken uyku zamanı geldiğinde uyumak istemez.					
18. Konuşmalarında dijital oyunlardaki karakterlerden veya yaptıklarından bahseder.					
19. Dijital oyunlara yönelik ürünleri satın almak ister (karakterlerin oyuncakları, kıyafetleri).					
20. Dijital oyun oynarken yapması gerekenleri unutur (ör.; yemek yeme).					

Ek-9. Çocuk-Anababa İlişki Ölçeği

ÇOCUK-ANABABA İLİŞKİ ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki her bir ifadenin çocuğunuz ile ilişkinizi hangi derecede yansıttığını değerlendiriniz. Aşağıdaki dereceleri düşünerek, her bir ifade için uygun rakamı yuvarlak içine alınız.

- (1) Kesinlikle uygun değil (2) Pek uygun değil (3) Kararsızım (4) Oldukça uygun
(5) Kesinlikle uygun

		Kesinlikle uygun	Pek Uygun Değil	Kararsızım	Oldukça Uygun	Kesinlikle Uygun
1	Çocuğumla sıcak ve şefkatli bir ilişki paylaşırım					
3	Çocuğum iyi hissetmediğinde benim kendisini rahatlatmamı bekler					
5	Çocuğum benimle olan ilişkisine değer verir					
8	Çocuğumu övdüğümde, gururla gözlerinin içi güler					
10	Çocuğum kendisi hakkındaki bilgileri içinden geldiği gibi paylaşır					
13	Çocuğum beni memnun etmeye çalışır					
16	Çocuğumun ne hissettiğini anlamak benim için kolaydır					
20	Çocuğum yanlış bir davranışta bulunduğu anda, bakışımdan ya da ses tonumdan benim tepkimi anlamaya çalışır					
29	Çocuğum duygularımı ve yaşantılarını benimle açıkça paylaşır					
30	Çocuğumla etkileşimim, benim bir ebeveyn olarak kendimi etkili ve özgüvenli hissetmemi sağlar					

Ek-10. Evlilik Yaşamı Ölçeği

Prof. Dr. Esin Tezer

Aşağıda evlilik yaşamına ilişkin 10 cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerden her birinin altında da "kesinlikle katılmıyorum", "katılmıyorum", "kararsızım", "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" seçenekleri yer almaktadır. Her cümleyi dikkatle okuyunuz ve sizin evlilik yaşamınıza uyan seçeneği çarpı (X) koyarak işaretleyiniz.

1. Evlilikten beklediklerimin çoğu gerçekleşti.

() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum
() Kesinlikle katılıyorum

2. Evliliğimizdeki engellerin aşılamaz olduğunu düşünüyorum.

() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum
() Kesinlikle katılıyorum

3. Evliliğimizi çok anlamlı buluyorum.

() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum
() Kesinlikle katılıyorum

4. Evliliğimizde giderek eksilen heyecan beni rahatsız ediyor.

() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum
() Kesinlikle katılıyorum

5. Evliliğimiz zaman zaman bana bir yük gibi geliyor.

() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum
() Kesinlikle katılıyorum

6. Huzurlu bir ev yaşamım var.

() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum
() Kesinlikle katılıyorum

7. Evliliğimiz her geçen gün daha iyiye doğru gitti.

() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum
() Kesinlikle katılıyorum

8. Bizim ilişkimiz ideal bir karı-koca ilişkisidir.

() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum
() Kesinlikle katılıyorum

9. Eşim benim için aynı zamanda iyi bir arkadaştır.

() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum
() Kesinlikle katılıyorum

10. Baş başa kaldığımız zaman benim canım hiç sıkılmaz.

() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum
() Kesinlikle katılıyorum

Puanlama: Maddeler 1 (kesinlikle katılmıyorum) ile 5 (kesinlikle katılıyorum) arasında puanlanacaktır.

Madde 2, 4 ve 5 ters yönde puanlanacaktır

Katılımanız için teşekkür ederiz.

EK-11. Ölçek İzinleri

